

ร่างรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์
ชุดโครงการประเมินสถานภาพการศึกษา

เอกสารหมายเลข 2

คติชาวบ้านและวรรณกรรม

ศิริพร ณ ถลาง

เอกสารประกอบการประชุม

เพื่อผลการวิจัยชุดโครงการประเมินสถานภาพการศึกษา
จัดทำโดย สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

วันที่ 18-19 มิถุนายน 2541

ณ ห้องประชุมอาคารสถาบัน 3 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**ร่างรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์
ชุดโครงการประเมินสถานภาพไทศึกษา**

เอกสารหมายเลข 2

คติชาวบ้านและวรรณกรรม

ศิริพร ณ ถลาง

เอกสารประกอบการประชุม

เสนอผลการวิจัยชุดโครงการประเมินสถานภาพไทศึกษา

จัดโดย สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

วันที่ 18-19 มิถุนายน 2541

ณ ห้องประชุมอาคารสถาบัน 3 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการประเมินสถานภาพไทศึกษา : คติชาวบ้านและวรรณกรรม

โดย

ศิราพร ณ ถลาง

งานวิจัยชิ้นนี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

2540-2541

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	i
Executive Summary	iv
บทนำ	1
บทประเมินองค์ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไทยกลุ่มต่าง ๆ	3
- ไทอาหม	3
- ไทใหญ่ ไทได้คอง	5
- ไทลื้อ	8
- ไทเขิน	9
- ลาว	10
- ไทดำ ไทขาว	12
- จ้วง	14
บทประเมินแนวทางและวิธีการศึกษาคติชน/วรรณกรรมชนชาติไทย	16
- งานรวบรวมนิทาน/วรรณกรรม	16
- งานปริวรรตนิทาน/วรรณกรรม	16
- งานประเภทวิทยานิพนธ์	17
- งานวิจัยนิทาน/วรรณกรรมที่คนไทยรับรู้ร่วมกัน	20
บทสังเคราะห์และเสนอแนะแนวทางในการวิจัยคติชน/วรรณกรรมชนชาติไทย	26
- สรุปภาพรวมของการศึกษาคติชนและวรรณกรรมชนชาติไทยเท่าที่ผ่านมา	26
- ข้อเสนอแนะแนวทางในการวิจัยคติชน/วรรณกรรมชนชาติไทย	28
- สรุปข้อเสนอแนะ “ชุดโครงการวิจัย” คติชน/วรรณกรรมชนชาติไทยในอนาคต	31
บรรณานุกรม	32
ภาคผนวก	49
กิตติกรรมประกาศ	55

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการประเมินสถานภาพไวยากรณ์ : คติชาวบ้านและวรรณกรรม

รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ณ ถลาง

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งานวิจัยชิ้นนี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

พ.ศ. 2540-2541

วัตถุประสงค์ ในทศวรรษที่ผ่านมา นักวิชาการและผู้สนใจทางวัฒนธรรมในประเทศไทยสนใจศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับคนไทยนอกประเทศเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นนักภาษาศาสตร์ นักประวัติศาสตร์ นักมานุษยวิทยา นักคติชนวิทยา นักวรรณคดี ฯลฯ นักวิชาการแต่ละสาขามักจะต่างคนต่างเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยระเบียบวิธีในศาสตร์ของตน

“โครงการประเมินสถานภาพไวยากรณ์ : คติชาวบ้านและวรรณกรรม” มีจุดมุ่งหมายในการสำรวจรวบรวมประเมินองค์ความรู้ ตลอดจนวิเคราะห์แนวทางการศึกษาคติชนและวรรณกรรมชนชาติไทเท่าที่ผ่านมา พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางและโครงการที่นักคติชนวิทยาและนักวรรณคดีควรทำต่อไปในอนาคต

ขอบข่ายของการวิจัย โครงการนี้มุ่งประเมินองค์ความรู้เกี่ยวกับคติชนโดยเน้นข้อมูลประเภทเรื่องเล่าอันได้แก่ ตำนาน นิทานประเภทต่างๆ และวรรณกรรมลายลักษณ์โดยเฉพาะวรรณกรรมประเภทนิทานที่ผ่านการจารึกลงในใบลาน พับสา หรือสมุดข่อย และจำกัดแวดวงการศึกษาประเมินองค์ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไทกลุ่มหลักๆ คือ ไทอาหม ไทใหญ่ ไทจีน ไทลื้อ ไทยวน (ล้านนา) ไทอีสาน ลาว ไทดำ ไทขาวและจ้วง

วิธีการวิจัย ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเอกสารจากห้องสมุดของสถาบันการศึกษาทั้งในส่วนกลางและในส่วนภูมิภาค ทั้งในรูปของบทความ หนังสือ และวิทยานิพนธ์ รวมทั้งได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นคนไทย และผู้ที่ศึกษาคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไท

ผลการวิจัยและข้อสรุป

แนวทางการศึกษาคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไทเท่าที่ผ่านมาอาจแบ่งได้เป็น 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่แรก เป็นการรวบรวมเรื่องเล่าจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ และการรวบรวมต้นฉบับวรรณกรรมลายลักษณ์ ขั้นตอนที่สอง เป็นการปริวรรตเรื่องเล่าหรือวรรณกรรมจากอักษรโตมาเป็นอักษรไทย ขั้นตอนที่สาม เป็นการศึกษาวิเคราะห์คติชนหรือวรรณกรรมซึ่งมีทั้งในรูปของวิทยานิพนธ์และงานวิจัยของนักวิชาการ และขั้นตอนที่สี่ เป็นการศึกษาเปรียบเทียบคติชนหรือวรรณกรรมของชนชาติไทกลุ่มต่างๆ

องค์ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไทกลุ่มต่างๆ มีระดับต่างกัน อาจแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นกลุ่มที่นักวิชาการไทยมีความรู้ความเข้าใจน้อยมากเกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของเขา ได้แก่ กลุ่มไทอาหม ไทใหญ่ ไทดำ ไทขาว จ้วง เราแทบจะไม่มีแม้แต่งานที่รวบรวมนิทาน ตำนานของคนไทกลุ่มเหล่านี้เลย เราได้เห็นต้นฉบับและรู้จักวรรณกรรมของคนไทเหล่านี้เพียงกลุ่มละหนึ่งเรื่องสองเรื่องเท่านั้น นอกนั้นเราแทบแต่เพียงรายชื่อของ

วรรณกรรมที่เขามีโดยที่นักวิชาการไทยยังไม่ได้เห็นหรือไม่เคยได้อ่านตัวเรื่องวรรณกรรมเลย เพราะยังไม่มีมีการปริวรรตเป็นอักษรไทย

กลุ่มที่สอง ได้แก่กลุ่มที่สัมพันธ์ค่อนข้างใกล้ชิดกับงานไทยในประเทศไทย ได้แก่ ไทลื้อ ไทจีน และลาว เป็นกลุ่มที่ได้มีการรวบรวมและการปริวรรตต้นฉบับและมีการวิจัยแล้วบางเรื่องในระดับวิทยานิพนธ์ แต่ยังเป็นจำนวนน้อย เราจะมีงานที่รวบรวมนิทานไทลื้อ นิทานไทจีน นิทานลาวอยู่บ้าง และได้มีการปริวรรตวรรณกรรมของกลุ่มนี้ไปบ้างแล้ว และมีวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับวรรณกรรมไทลื้อ วรรณกรรมไทจีน วรรณกรรมลาว กลุ่มละ 2-3 เรื่อง แต่ก็เรียกได้ว่ายังต้องการการปริวรรตวรรณกรรมของชนชาติไทกลุ่มนี้อีกเป็นจำนวนมาก กว่าที่จะศึกษาวิจัยทำเป็นวิทยานิพนธ์ได้

กลุ่มที่สาม เป็นกลุ่มที่การศึกษาวิจัยก้าวหน้าไปมากแล้ว ซึ่งได้แก่กลุ่มที่อยู่ในประเทศไทย อันได้แก่ ไทยวนล้านนาและไทอีสาน คติชนและวรรณกรรมของไทยวนและไทอีสานได้ผ่านขั้นตอนการรวบรวม การปริวรรต การศึกษาวิจัยในชั้นวิทยานิพนธ์ มีวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาวรรณกรรมล้านนาและวรรณกรรมอีสานประมาณหนึ่งร้อยเล่ม แต่ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในเชิงวรรณคดี อันหมายถึง การศึกษาในเชิงโครงเรื่อง ตัวละคร การดำเนินเรื่อง ฉาก สุนทรียภาพทางภาษา การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมล้านนาและวรรณกรรมอีสานก็มีอยู่บ้าง แต่ก็เป็นการศึกษาเปรียบเทียบในทางวรรณคดี วิทยานิพนธ์เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมชนชาติไทเท่าที่ผ่านมามีส่วนใหญ่มองยังไม่ค่อยได้ศึกษาวิเคราะห์คติชนและวรรณกรรมในบริบททางสังคม และยังขาดการศึกษาคติชนและวรรณกรรมเพื่อให้เข้าใจชนชาติไทหรือสังคมวัฒนธรรมชนชาติไท

อนึ่ง ในระยะเวลา 4-5 ปี ที่ผ่านมามีนักวิชาการที่ทำงานวิจัยเปรียบเทียบคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไทกลุ่มต่างๆ เพื่อจะนำไปสู่ความเข้าใจสังคมวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ของชนชาติไทกลุ่มต่างๆ เช่น การเปรียบเทียบตำนานท้าวสุทนต์หรือเจือง ตำนานสร้างโลก ตำนานข้าว ตำนานสงครามเต้ ซึ่งก็พอจะทำให้เห็นความสัมพันธ์ของคนไทกลุ่มต่างๆ จากความเหมือนคล้ายและความแตกต่างของตำนาน แต่ก็ยังต้องอาศัยการศึกษาเปรียบเทียบตำนานและวรรณกรรมอีกมาก กว่าที่จะได้สรุปเรื่องราวของชนชาติไทจากคติชนและวรรณกรรม

ข้อเสนอแนะ ในเมื่อสถานการณ์การศึกษาคติชนและวรรณกรรมชนชาติไทแต่ละกลุ่มมีระดับต่างกัน ดังที่กล่าวมาแล้ว แนวทางและทิศทางการศึกษาคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไทแต่ละกลุ่มจึงควรมีลักษณะต่างกันตามระดับความจำเป็นของแต่ละกลุ่ม ซึ่งอาจจัดโครงการศึกษาวิจัยได้หลายประเภทดังนี้

1. โครงการรวบรวมข้อมูลคติชนภาคสนามในดินแดนชนชาติไทนอกประเทศ โดยเฉพาะชนชาติไทกลุ่มที่ยังไม่ได้มีการรวบรวมเรื่องเล่าและคติชนประเภทต่างๆ ซึ่งควรจะทำในรูปโครงการความร่วมมือระหว่างนักวิชาการไทยกับนักวิชาการไทในประเทศต่างๆ

2. โครงการปริวรรตคติชนวรรณกรรมชนชาติไทนอกประเทศ โดยเฉพาะชนชาติไทกลุ่มที่นักวิชาการไทยยังไม่เคยเห็นและไม่สามารอ่านต้นฉบับวรรณกรรมได้ และควรทำในรูปโครงการความร่วมมือระหว่างนักวิชาการไทยกับนักวิชาการไทในประเทศต่างๆ เช่นกัน

3. **โครงการวิจัยคติชน/วรรณกรรมชนชาติไทในบริบททางสังคม** เท่าที่ผ่านมา มักเป็นการศึกษาวิจัยในเชิงวรรณคดี ต่อไปจึงควรมีการศึกษาวิจัยคติชน/วรรณกรรม ให้สัมพันธ์กับบริบททางสังคมเพื่อให้เห็นบทบาทหน้าที่ของคติชน/วรรณกรรมในวิถีชีวิตในสังคมวัฒนธรรมของคนไทที่เป็นเจ้าของคติชน/วรรณกรรมชนชาติไทกลุ่มต่างๆ

4. **โครงการวิจัยเปรียบเทียบคติชน/วรรณกรรมชนชาติไทกลุ่มต่างๆ** การศึกษาเปรียบเทียบคติชน/วรรณกรรมของคนไทกลุ่มต่างๆ เช่น เรื่อง นางสิบสอง, สุน-มโนห์รา จะเป็นขั้นตอนที่ทำให้เราเข้าใจความสัมพันธ์ในทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของชนชาติไทกลุ่มต่างๆ จากหลักฐานทางคติชนและวรรณกรรม ซึ่งอาจจะเป็นการเปรียบเทียบในแง่มุมต่างๆ ต่อไปนี้

1) เปรียบเทียบโดยใช้ **อนุภาค** ที่น่าสนใจเป็นหลัก เช่น อนุภาคเรื่องน้ำเต้า อนุภาคเรื่องนาค

2) เปรียบเทียบโดยใช้ **วรรณกรรมที่รับรู้ร่วมกัน**เป็นหลัก โดยอาจจะเลือกวรรณกรรมเรื่องที่แพร่หลายมากๆ ในหมู่ชนชาติไท เพื่อศึกษาลักษณะร่วมและลักษณะต่างในเชิงการรับรู้วรรณกรรม และในเชิงวัฒนธรรมที่มีส่วนทำให้วรรณกรรมคล้ายกันหรือต่างกัน

3) เปรียบเทียบโดยใช้ **กลุ่มชนชาติไทที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน** เป็นหลักโดยอาจเลือกศึกษาวรรณกรรมทั้งหมดของกลุ่มไทลื้อ ไทจีน ไทยวน หรือกลุ่มไทยวนกับกลุ่มลาว หรือกลุ่มไทอาหมกับไทใหญ่

4) เปรียบเทียบโดยใช้ **ลักษณะคำประพันธ์และขนบในการแต่งวรรณกรรม** เป็นหลัก ทั้งนี้เพราะการเปรียบเทียบลักษณะคำประพันธ์ และขนบในการแต่งวรรณกรรมอาจช่วยบอกลักษณะความสัมพันธ์ในเชิงประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของชนชาติไทได้

5) เปรียบเทียบโดยใช้ **ประเภทของคติชน/วรรณกรรม**เป็นหลัก เช่น เปรียบเทียบเพลงกล่อมเด็กของชนชาติไท เปรียบเทียบสุภาษิตของชนชาติไท เปรียบเทียบนิทานชาดกของชนชาติไท เปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนของชนชาติไท

5. **โครงการวิจัยเปรียบเทียบสังคมวัฒนธรรมชนชาติไท โดยใช้ข้อมูลจากสหสาขาวิชา** ทั้งนี้ประเด็นบางประเด็นน่าจะมีการสรุปโดยเปรียบเทียบข้อมูลจากทั้งภาษา คติชน วรรณกรรม ประวัติศาสตร์ ลายผ้าทอ ความเชื่อ และพิธีกรรมทางศาสนา เช่น ประเด็นเรื่องกำเนิดไท โลกทัศน์ของคนไทในเรื่องมนุษย์ ธรรมชาติ หรืออำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นต้น หรือประเด็นเรื่องบทบาทหญิงชายในครอบครัว หรือในสังคมวัฒนธรรมชนชาติไท เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เห็นประเด็นอื่นๆ จากหลายมุมมองและเป็นองค์รวม

Executive Summary

The State of Tai Studies: Folklore and Literature

Associate Professor Dr. Siraporn Nathalang

Faculty of Arts, Chulalongkorn University

This research was funded by Thailand Research Fund (TRF)

1997-1998

Objectives For the recent decades, Thai scholars, whether they are linguists, historians, anthropologists, folklorists, etc., have been actively interested in studying Tai peoples outside Thailand. Scholars in each field tend to collect and analyze data with their own research methodologies and approaches.

This project of reviewing the state of Tai folklore and literature studies aims at surveying, collecting, and evaluating the state of knowledge of Tai folklore and literature and also at suggesting the directions and research topics to be conducted in the future

Scope of the Research By "Tai folklore," the researcher focuses on narratives particularly transmitted in the forms of folktales and myths. By "Tai literature," it particularly means stories written on palm leaves, *phab-saa*, *samud-khoi*, and books. By "Tai peoples," the researcher focuses on Tai Ahom, Shan, Tai Lue, Tai Khoen, Tai Yuan (Lanna), Tai Isan, Lao, Black Tai, White Tai and Zhuang.

Research Methodology The researcher collected the data from university libraries in Bangkok and in the regions of Thailand. The types of data are identified in the forms of articles, books, and theses and the interview of Tai informants and specialists in Tai folklore and literature.

Research Findings The past trends of Tai folklore and literature studies can be categorized into four kinds. The first is the field compilation of stories told from the memories of old Tai peoples and the collection of literature manuscripts. The second kind is the transcription of folklore and literature texts from Tai to Thai scripts. The third is the studies and the analysis of the texts (mainly literature other than folklore) which have resulted in the form of research studies, books, and theses. The fourth kind is the comparative studies of folklore and literature of various Tai groups.

Our knowledge of Tai folklore and literature can be divided into three groups. The first is the Tai groups that Thai scholars know so little about their folklore and literature. These are Tai Ahom, Shan, Black Tai, White Tai, and Zhuang. So far, we do not have a full collection of their folklore and we can get access to see and read only one or two pieces of their literature. For the rest,

we know mostly the names of their literature and only one or two pieces of their literature have been transcribed into Thai scripts.

The second group are the Tais residing in the adjacent areas to Thailand, i.e., Tai Lue, Tai Khoen, and Lao. We have have some collections of their folklore and literature. However, only few of them were transcribed into Thai scripts and have already been studied as theses.

The third group are the Tais in Thailand, i.e., Tai Yuan and Tai Isan. Their folklore and literature studies are more "advanced," passing the stage of collecting, transcribing and there has been approximately one hundred pieces of theses. There are also some comparative studies between Lanna and Isan literature. Most of the theses were carried out with the academic framework of literary studies, i.e., their plots, characters, settings, language used, aesthetics. However, only few theses have been directed towards studying literature in the context of Tai societies and cultures in order to be able to use folklore and literature as a means to understand Tai peoples and their cultures.

In the past 4-5 years, Thai folklorists and literature scholars have started their comparative studies in folklore and literature of various Tai groups in order to understand the relationship among Tai peoples through what are found to be the similarities and differences of their folklore and literature. The stories that have been compared are, for example, *Thao Hung Thao Cheung* myths, *Songkran* myths, Creation myths, and Rice myths. Many more stories still need to be compared in order that scholars can reach certain conclusion about the relationship among the Tais through the comparison of Tai folklore and literature.

Recommendations . As the state of knowledge of each Tai group is different, the suggested projects to be carried on in the future will then be different due to the necessity or priority of each Tai group. The researcher hence recommends the following research projects:

1. The Project of field folklore collection in the geographic area where Tai peoples inhabited (particularly in the areas lived by the Tais whom we know so little about their folklore and literature). This should be carried out as a collaboration between Thai and Tai scholars.

2. The Project of transcribing Tai folklore and literature (particularly the Tais whom we have not had enough knowledge about their folklore and literature). This should be done also as a collaboration project between Thai and Tai scholars.

3. The Project of Tai folklore and literature studies directed towards socio-cultural contexts of the Tai peoples. In the past, most of the studies are textual analysis and analyzed in the framework of literary studies. In the future, thus, there should be more contextual analysis so that we could see Tai ways of lives in relation to their folklore and literature.

4. The Project of comparative studies of Tai folklore and literature. The outcome from such comparative studies will enable us to see the cultural history and socio-cultural relationship of the Tai peoples. Several aspects of comparison are recommended:

1). The comparison of certain interesting motifs, e.g., the gourd motif, the *naga* motif.

2). The comparison of certain "popular" literature widely known among Tai peoples, such as *Nang Sip Song*, *Suthon-Manora*, etc. The similarities and differences should be pointed out when comparing various versions of the same literature.

3). The comparison of literature of certain closely related groups of Tai peoples. For example, the cluster of Tai Lue, Tai Khoen, Tai Yuan have specially close relationship, so their literature should be comprehensively compared. Other groups could be, i.e., the comparative studies of Tai Yuan and Lao literature, or Tai Ahom and Shan literature.

4). The comparison of the kinds of poetry and literary convention used in Tai literature. The types of poetry (e.g., *klong*, *rai*, etc.) used in Tai literature can perhaps tell the history and relationship among the Tai peoples.

5). The comparison of Tai folklore or literature of the same genres, e.g., Tai lullabies, Tai children songs and games, Tai proverbs, Tai jokes stories, Tai didactic literature, etc.

5. The Project of interdisciplinary studies of Tai societies and cultures. Certain topics or issues should be raised and researched from various perspectives and from various disciplines: language, linguistics, literature, folklore, history, religion, etc. Interesting issues to be done are, for example, origins of the Tai peoples, Tai worldviews of man, nature and supernatural power, Tai gender roles, etc. so that scholars will get various and holistic views of that particular issues of studies.

บทนำ

ความเป็นมา

ในทศวรรษที่ผ่านมาได้มีนักวิชาการหลายสาขาวิชาสนใจค้นคว้าเกี่ยวกับคนไทยนอกประเทศไทย เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความเหมือนคล้าย ความแตกต่าง และดูความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยแต่ละกลุ่มโดยใช้หลักฐานที่หลากหลายตามความสนใจของนักวิชาการแต่ละสาขาวิชา ทั้งทางด้านภาษา วรรณกรรม การตั้งถิ่นฐาน การทำมาหากิน ความเชื่อและพิธีกรรม ศิลปหัตถกรรม เป็นต้น

อนึ่ง คติชนและวรรณกรรมเป็นแง่มุมหนึ่งทางวัฒนธรรมที่คนไทยกลุ่มต่างๆ รับรู้ร่วมกัน นักคติชนวิทยาและนักวรรณคดีจึงได้สนใจรวบรวมและศึกษาเปรียบเทียบคติชน เช่น นิทาน ตำนาน เพลง สุภาษิต ปริศนาคำทาย ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่ถ่ายทอดด้วยประเพณีบอกเล่า (oral tradition) ตลอดจนศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมลายลักษณ์ ซึ่งถ่ายทอดโดยตัวหนังสือ (literary tradition) คติชนและวรรณกรรมเป็นแง่มุมที่สำคัญในการเข้าใจวิถีชีวิตของคนไทย เพราะเป็นกลไกทางวัฒนธรรมอันหนึ่งในการอบรมระเบียบทางสังคม (socialization) คนในทุกวัฒนธรรมใช้นิทาน ตำนาน เพลง สุภาษิต ปริศนา คำทาย และวรรณกรรมในการอบรมสั่งสอนสมาชิกในสังคม การรับรู้นิทานเรื่องเดียวกัน วรรณกรรมเรื่องเดียวกัน สุภาษิตหรือความเปรียบที่คล้ายกัน จึงเป็นสิ่งที่สามารถใช้ออกจุดร่วมทางวัฒนธรรมของคนไทยกลุ่มต่างๆ ได้และในเมื่อความรู้เรื่องกำเนิดไทยและการกระจายของคนไทยยังไม่ได้เป็นที่ยอมรับอย่างลงตัว การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรม จึงอาจเป็นตัวชี้ความสัมพันธ์และความใกล้ชิดทางวัฒนธรรมของคนไทยแต่ละกลุ่มได้

อย่างไรก็ตาม งานศึกษาค้นคว้าวิจัยทางด้านคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไทย มีอยู่อย่างกระจัดกระจาย หลายโครงการดำเนินเสร็จแล้ว หลายๆ โครงการกำลังดำเนินการอยู่ แต่มีลักษณะต่างคนต่างทำไม่มีการรวบรวมว่าคณาจารย์กลุ่มใด หรือสถาบันใดได้ศึกษาหรือกำลังศึกษาคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไทยว่าเรารู้อะไรบ้าง และความรู้หรือข้อมูลที่มีอยู่สามารถบอกอะไรเกี่ยวกับถิ่นฐาน ความสัมพันธ์ ร่องรอยการเดินทางของคนไทย ตลอดจนการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในกลุ่มชนชาติไทย

โดยเหตุนี้ จึงสมควรจะได้มีการรวบรวม ประเมิน และวิเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับคติชาวบ้านและวรรณกรรมในการรับรู้ของคนไทยกลุ่มต่างๆ ทั้งในและนอกประเทศเท่าที่ได้มีการศึกษาและวิจัยมาและเพื่อวิเคราะห์ประเด็นที่ยังขาดอยู่และที่ควรจะได้มีการศึกษาวิจัยต่อไปเพื่อให้องค์ความรู้ด้านนี้สมบูรณ์ขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อรวบรวมและประเมินสถานภาพงานศึกษาวิจัยค้นคว้าเกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไทย
2. เพื่อวิเคราะห์องค์ความรู้ทางด้านคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไทยอันจะนำไปสู่ความเข้าใจส่วนร่วมและส่วนต่างๆ ทางวัฒนธรรมของคนไทยแต่ละกลุ่ม
3. เพื่อเสนอทิศทางและประเด็นที่ควรวิจัยต่อไปทางด้านคติชนและวรรณกรรม ของชนชาติไทยอันจะเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการไทยศึกษา

ขอบเขตของการประเมินสถานภาพการศึกษาคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไท

โครงการประมวลความรู้ว่าด้วยคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไทนี้เน้นการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับคติชน (folklore) ประเภทเรื่องเล่า (narratives) อันได้แก่ข้อมูลประเภทตำนาน นิทานพื้นบ้านประเภทต่างๆ ซึ่งเป็นเรื่องเล่าที่ถ่ายทอดโดยการบอกเล่าสืบต่อกันมา (oral tradition) และวรรณกรรมลายลักษณ์ โดยเฉพาะวรรณกรรมประเภทนิทานที่ผ่านการจารึกลงในใบลาน พับสา หรือ สมุดข่อย (literary tradition) เรื่องเล่าที่เป็นที่รับรู้ของชนชาติไทอาจจะมิอยู่ทั้งในรูปของสำนวนบอกเล่า (oral versions) และสำนวนลายลักษณ์ (literary tradition)

โครงการนี้ครอบคลุมการศึกษาคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไทกลุ่มหลักๆ ดังนี้ คือ ไทอาหม ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทเจิน ไทยวน (ล้านนา) ไทอีสาน ลาว ไทดำ ไทขาวและจ้วง แม้ว่าในทางวิชาการจะมีการนิยามชนชาติไท (Tai) ว่าหมายถึงคนไทที่อยู่นอกประเทศไทย และเรียกคนไทยในประเทศไทยว่าคนไทย (Thai) แต่เนื่องจากคนไทนอกประเทศไทย โดยเฉพาะทางตอนเหนือของประเทศไทยมีความสัมพันธ์อย่างแยกไม่ออกจากคนไทยทางภาคเหนือและภาคอีสานของประเทศไทย โครงการประมวลความรู้เกี่ยวกับชนชาติไทในที่นี้จึงรวมการศึกษาคติชนและวรรณกรรมของไทยวน-ล้านนาไทย และไทอีสาน ซึ่งเป็นคนไทยในประเทศไทยด้วย

บทประเมินองค์ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไทกลุ่มต่างๆ

องค์ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไทกลุ่มต่างๆ มีระดับต่างกัน ถ้าเป็นกลุ่มที่อยู่ในประเทศไทยหรือใกล้ประเทศไทยก็อาจจะมีการศึกษาค้นคว้าไว้พอสมควร เช่น ไทยวน ไทลื้อ ไทจีน ลาว แต่ถ้าเป็นคนไทที่อยู่ไกลออกไป เช่น ไทอาหม ไทดำ ไทขาว การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับคนไทกลุ่มอื่นๆ ก็ยังมีไม่มากนัก ในที่นี้จึงจะประมวลความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไทโดยแยกเป็นกลุ่มๆ คือ ไทอาหม ไทใหญ่ ไทใต้คง ไทลื้อ ไทจีน ลาว ไทดำ ไทขาว และจ้วง ทั้งนี้ในการประมวลองค์ความรู้ของคนไทแต่ละกลุ่ม จะให้ภาพพัฒนาการของการศึกษาค้นคว้าคติชนและวรรณกรรมของกลุ่มนั้นๆ ตั้งแต่การรวบรวม การปริวรรต การศึกษาวิจัยและวิทยานิพนธ์

ไทอาหม

ตำนานหรือวรรณกรรมประวัติศาสตร์ของไทอาหมที่เป็นที่รู้จักกันมากที่สุด คือ **อาหมบูรานจี** ซึ่งเป็นบันทึกเรื่องราวว่าด้วยความคิด ความเชื่อของไทอาหมเกี่ยวกับการสร้างโลกกำเนิดหอยเทพ และกำเนิดตระกูลษัตริย์ของไทอาหม ตันฉบับดั้งเดิมเป็นภาษาอาหม ได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษโดยโกลัป จันทรา บารูอา เมื่อ ค.ศ. 1930 ใช้ชื่อว่า **Ahom Buranji** ส่วนต้นฉบับภาษาไทยมี 2 ฉบับ คือ ฉบับที่กรมศิลปากร ประเทศไทย ได้มอบหมายให้ ม.จ.ประสพสุข สุขสวัสดิ์ แปล **Ahom Buranji** เป็นภาษาไทย ให้ชื่อฉบับภาษาไทยว่า **ประวัติศาสตร์อาหม** (2536) และอีกฉบับหนึ่งคือ **พงศาวดารไทอาหม เล่ม 1, เล่ม 2** ที่เรณู วิชาศิลป์ได้ใช้เวลานับสิบปีแปลจากต้นฉบับภาษาอาหมเป็นภาษาไทย โดยแสดงให้เห็นการแปลเป็น 4 คอลัมน์ เทียบให้เห็นบรรทัดต่อบรรทัดจากตัวอักษรอาหม คำถ่ายทอด (ถอดตัวอักษรอาหมเป็นอักษรไทย) คำอ่าน (ตามคำอาหม) และคำแปลไทย (เรียบเรียงให้เป็นภาษาไทยที่เข้าใจได้) นอกจากอาหมบูรานจีแล้วยังมีเอกสารโบราณภาษาไทอาหมที่ปราศจากอิทธิพลของพุทธศาสนา เช่น คัมภีร์พื้นก่อก่อเมือง เอกสารลิกก่อก่อเมือง เอกสารเพลง ลิกลายตุ ซึ่งว่าด้วยกำเนิดโลก การสร้างโลก ซึ่งเอกสารโบราณทั้งหมดนี้ ในวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตของรณิ เลิศเลื่อมใส (2539) รวมเรียกว่า **ปริมปราคติไทอาหม**

เอกสารโบราณของไทอาหมเหล่านี้ได้บันทึกความคิดความเชื่อของคนไทโบราณก่อนรับพุทธศาสนา เพราะคนไทอาหมเป็นกลุ่มคนไทที่อพยพจากอาณาจักรเมหาหรือเมืองเมหาหลวงไปตั้งอาณาจักร ที่ลุ่มน้ำพรหมบุตร เมื่อพุทธศตวรรษที่ 18 ส่วนเมืองเมหาหลวงอันเป็นถิ่นฐานของรัฐไทโบราณบริเวณลุ่มน้ำเมหา ก่อกำเนิดประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 และรุ่งเรืองจนถึงพุทธศตวรรษที่ 16 คนไทเมหาและคนไทอาหม จึงเป็นกลุ่มคนไทโบราณที่มีตัวอักษรเป็นของตนเอง มีการบันทึกเรื่องราวของตนไว้ ซึ่งนอกจากจะมีตำนานเกี่ยวกับกำเนิดโลก กำเนิดหอยเทพแล้ว ยังมีตำราดวงดาว ตำราปลูกเรือน คำเรียกขวัญ ตำราทายกระดูกไก่ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และเรณู วิชาศิลป์ 2538 และรณิ เลิศเลื่อมใส 2539)

เรื่องตำนานสร้างโลกของคนไทอาหมนี้ได้มีผู้ศึกษาไว้พอสมควร G.A. Grierson (1904) เขียนบทความเรื่อง "An Ahom Cosmogony" ซึ่งเป็นการเล่าเรื่องตามเอกสารเรื่องเพลง W.W. Cochrane (1911) เขียนบทความเรื่อง "An Ahom Legend of Creation" ประเสริฐ ณ นคร (2538) เขียนบทความเรื่อง "การสร้างโลกตามคติไทอาหม" โดยใช้เอกสารเรื่องเพลง และอาหมบูรานจี B.J-Terwiel (2534) เขียนบทความเรื่อง "The Origin of Mankind in Ahom Literature : Towards a Contextual and Regional Analysis" ซึ่งวิเคราะห์โครงสร้างจักรวาลในความคิดของคนไทอาหมจาก อาหมบูรานจี ว่าอาจจะได้อิทธิพลจากคัมภีร์ศาสนาฮินดูและเรื่องกำเนิดหอยเทพว่าอาจได้อิทธิพลจากคัมภีร์ปุราณะ (รณิ เลิศเลื่อมใส 2539 : 14)

เอกสารโบราณของไทยอาหมชื่อ Laitu (ลายตุ) สะท้อนให้เห็นว่าคนไทยอาหมมีตำนานน้ำเต้า คล้ายคลึงกับเรื่อง “น้ำเต้าปุง” ของทางลาว ไทดำ ไทขาว ซึ่ง Gogoi Padmeswar แปลไว้เป็นภาษาอังกฤษอยู่ในบทแรกของหนังสือ *Tai-Ahom Religion and Custom* (1976) และรณี เลิศเลื่อมใส แปลสรุปเป็นภาษาไทย ให้ชื่อว่า “นิยายน้ำเต้าไทยอาหม” ลงใน *เมืองโบราณ* (2539) ตำนานน้ำเต้าของไทยอาหมเล่าถึงสมัยที่ผู้เลิกลบวงสรวงผี “ฟ้าเหนือหัว” หรือที่มักอ้างถึงกันว่า “แลงดอน” หมายถึงผู้เป็นใหญ่กว่าผีทั้งหลาย จึงคิดจะลงโทษมนุษย์ด้วยการส่งนก พญาราชสีห์ ผงอสรพิษไปกินมนุษย์ แต่ก็ไม่สามารถทำให้มนุษย์สำนึกที่จะกลับมานุชาผี จึงอัญเชิญขุนวัน (ตะวัน) มาช่วยเผื่อน้ำให้แห้งสนิทมนุษย์จึงไม่มีน้ำกิน แต่มนุษย์ก็ยังไม่ได้คิดอ่อนน้อมบูชาผีฟ้า แลงดอนจึงบันดาลให้น้ำท่วมล้างโลก ก่อนวันน้ำท่วมโลก แลงดอนบอกให้อ้ายคางคากในทะเลสาบกับเจ้าเลียบลิงรู้ บอกให้ต่อแพไว้ อนุญาตให้วัวจูดอยู่บนแพได้อีกตัวหนึ่ง เมื่อน้ำท่วมโลก เจ้าเลียบลิงเอ้าวัวจูดเป็นเมียเมื่อน้ำลด ตาเข้ามาเบิดมดลูกวัวจูดดูพบน้ำเต้าเม็ดหนึ่ง อ้ายคางคากนำไปปลูกบนยอดเขาภายใน 4-5 วัน น้ำเต้าคลุมยอดเขาทั้งลูก แลงดอนจึงส่งลูกชายชื่ออ้ายผาลานมาขว้างสายฟ้าผ่าน้ำเต้าให้แตก เมื่อน้ำเต้าแตก คนเผ่าต่างๆ สัตว์ต่างๆ ก็ไหลออกมาจากน้ำเต้า ต่อมาแลงดอนให้อ้ายผาลานลงมาหว่านเมล็ดพันธุ์พืช ต่อมาส่งหลานชายคือขุนหลวง ขุนหลายไต่บันไดสวรรค์ลงมาปกครองมนุษย์ Gogoi Padmeswar ได้พยายามเปรียบเทียบคติสร้างโลกของไทยอาหมกับ คัมภีร์ไบเบิลของคริสตศาสนาและคัมภีร์ ปุราณะของฮินดูแต่ก็ไม่พบคำสันสกฤตในตำนานของอาหม จึงสันนิษฐานว่าไทยอาหมพัฒนาความคิดเป็นอิสระจากชาวฮินดู (รณี 2539:18)

ในบทความเรื่อง “Tai Literature” จากหนังสือ *Tai of North-East India* Puspadhar Gogoi (1996 : 44-52) ได้กล่าวถึงการรับรู้ตำนานและวรรณกรรมพื้นบ้านของชาวไทยอาหมเรื่องอื่นๆ ที่น่าสนใจคือ “Pa-Chan-Lan” เทียบได้กับ “ปฐมนิเทศ” ของทางลาวและอีสานของไทย ซึ่งเป็นสุภาษิตที่ปูสอนให้หลานในเรื่องจริยธรรมและการครองชีวิตนอกจากนั้นในบทความนี้ยังกล่าวถึงการรับรู้เรื่อง “ศรีธนญชัย” ในสำนวนของไทยอาหมมีตัวละครชื่อ Tanon เป็นคนเจ้าเล่ห์ที่ใช้กลอุบายจนได้เป็นลูกเขยพระราชา มีการรับรู้เรื่อง “นางสิบสอง” (พระรถ-เมรี) “นางเต้าคำ” (ไทยวนเรียก “นางอุทธร” หรือ “เต้าน้อยของคำ” หรือที่เรารู้จักกันว่า “ปลาบู่ทอง”) ในบทความนี้กล่าวถึงการรับรู้วรรณกรรมพุทธศาสนาเรื่อง “เจ้าสิทธาตุ” (เจ้าชายสิทธารถ) ซึ่งในการรับรู้ของไทยอาหมเรียกพระพุทธรูปเจ้าว่าเจ้าฟ้าหอหลวงหรือเจ้าสามโลก นอกจากนั้นไทยอาหมยังรับรู้เรื่องมหายานและการตะและรามายณะ ด้วย รามายณะฉบับของไทยอาหมเรียกว่า “ลิกเจ้าลามัง”

องค์ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของไทยอาหมส่วนใหญ่อยู่ในลักษณะของเอกสารชั้นต้นดังที่กล่าวมาแล้วคือเป็นเอกสารภาษาไทยอาหม เช่น อาหมบูรณจี พื้นก่อนเมือง ลิขลายตุเป็นต้น ยังมิได้มีการศึกษาวิจัยโดยนักวิชาการในวงกว้างมากนัก ที่มีการศึกษาโดยนักวิชาการไทยก็มีบทความของฉัตรทิพย์ นาถสุภา และเรณู วิชาศิลป์ เรื่อง “ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวไทยอาหม” (2528) และ “องค์ความรู้ประวัติศาสตร์ไทยอาหม” (2538) ซึ่งเป็นการรวบรวมความรู้เกี่ยวกับไทยอาหมในภาพกว้างทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ความเชื่อและพิธีกรรมและสังคมวัฒนธรรมในภาพรวม

งานศึกษาวิจัยที่เจาะลึกเกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมไทยอาหมโดยตรงมีเพียงเล่มเดียว คือวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตที่มหาวิทยาลัยศิลปากร ของรณี เลิศเลื่อมใส (2539) เรื่อง *ปริณิพราดติไทยอาหม* รณีเน้นการศึกษาวิเคราะห์ปริณิพราดติไทยอาหมจากเอกสารภาษาไทยอาหม 4 ฉบับคือ พื้นก่อนเมือง ลิกก่อนเมือง เปทหลวง อาหมบูรณจี บทที่ 1 (ซึ่งเป็นสิ่งที่ว่าด้วยการสร้างโลก) โดยศึกษาทั้งทางด้านตัวอักษรและอักขรวิธี สำนวนภาษา และความเชื่อดั้งเดิมของคนไท รณีมีสมมติฐานว่าปริณิพราดติไทยอาหมเหล่านี้เก็บรักษาความคิด ความเชื่อดั้งเดิมที่เป็นของคนไทเอาไว้ รณีได้วิเคราะห์โครงสร้างจักรวาล รณีสรุปว่าปริณิพราดติ ไทยอาหมสะท้อนความเชื่อในเรื่องใหญ่ ๆ 3 เรื่องคือ “ฟ้า” สะท้อนความเชื่อเรื่อง

การบูชาธรรมชาติ และการจัดอำนาจระดับต่างๆ ตลอดจนความเชื่อเรื่อง ผู้ปกครองก็สืบเชื้อสายมาจาก “ฟ้า” เรื่องที่สองคือ “เมือง” สะท้อนความเป็นปึกแผ่นของ “ชุมชนไท” และเรื่องที่สามคือ “ขวัญ” สะท้อนความคิดเรื่องจิตวิญญาณของไทอาหม ทั้งหมดนี้สะท้อนพัฒนาการทางสังคมของคนไทจากสมัยที่ใกล้ชิดธรรมชาติมาเป็นสมัยที่มีความเป็นชุมชนและพัฒนาจนถึงขั้นเมืองและเป็นราชอาณาจักรในที่สุด

รณดั่งข้อสังเกตที่น่าสนใจว่าปริมปราดติของไทอาหมสมัยแรกมีความคล้ายคลึงกับปริมปราดติของไทดำโดยเฉพาะเรื่องกำเนิดฟ้าดิน และกำเนิดมนุษย์จากน้ำเต้า วิทยานิพนธ์เล่มนี้ยังกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างปริมปราดติของไทอาหมกับปริมปราดติของกลุ่มไทใหญ่ ไทเมา ไทเหนือด้วย ในภาคผนวกของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ รณได้บรรยายลำดับพื้นที่ก่อนเมืองและลิกก่อนเมือง จากภาษาไทอาหมมาเป็นภาษาไทย ซึ่งจะเป็ข้อมูลที่มีประโยชน์มากสำหรับนักวิชาการท่านอื่นๆ ที่ต้องการศึกษาเปรียบเทียบตำนานและวรรณกรรมของคนไทในแง่อื่นๆ ต่อไป

ไทใหญ่ ไทใต้คง

ชาติพันธุ์ไทใหญ่เป็นกลุ่มคนไทที่มีความซับซ้อนมาก ตั้งถิ่นฐานหลักแหล่งกระจายอยู่ในหลายพื้นที่หลายประเทศ ถ้าอยู่ในประเทศพม่ามักเรียกว่า Shan ถ้าอยู่ในประเทศจีนมักเรียกว่า Chinese Shan ซึ่งคือพวกที่อาศัยอยู่ในเขตใต้คง (Dehong) ในมณฑลยูนนานทางทิศตะวันตก ที่เรียกว่าใต้คงเพราะอยู่ใต้แม่น้ำคง (แม่น้ำสาละวิน) ซึ่งเป็นบริเวณที่มีพรมแดนติดต่อกับรัฐฉานพม่า ในเขตใต้คง พวกที่อยู่แถบลุ่มน้ำเมาเรียกว่าไทเมาหรือไทใต้ พวกที่อยู่แถบลุ่มน้ำซอนเรียกว่าไทเมืองซอนหรือไทเหนือ ในประเทศไทยมีคนไทใหญ่จำนวนมากอยู่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนซึ่งมีชายแดนติดกับพม่า คนในเชียงใหม่เรียกกลุ่มนี้ว่า เจี้ยว แต่คนไทใหญ่ทั้งหมดในที่ต่างๆ ที่กล่าวถึงนี้คือพวกที่เรียกตัวเองว่า ไตหรือไตหลวงซึ่งคือไทใหญ่นั้นเอง

ไทใหญ่เป็นกลุ่มคนไทที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานเชื่อว่าตนเป็นลูกหลานของบรรพบุรุษที่ชื่อขุนลู ขุนโล ที่สวรรค์ส่งลงมาปกครองเมืองเมาหลวง ในตำนานเมืองเมาเล่าว่าเมื่อโลกสร้างขึ้น ไม่มีเจ้าปกครอง บ้านเมืองจึงวุ่นวาย แลงดอน (ฟ้าเหนือหัว) จึงส่งขุนลู ขุนโล ใต้บันไดสวรรค์พร้อมทั้งบริวารลงมาปกครองอาณาจักรเมาหลวงและสั่งสอนจริยธรรมให้คนไท สอนให้คนไททำนาในฤดูฝน และในที่ลุ่ม เนื้อความในตำนานเมืองเมานี้เป็นส่วนหนึ่งในพงศาวดารไทอาหมหรืออาหมโบราณจืด้วย แต่มีความแตกต่างในรายละเอียดของเนื้อหาบ้าง ตำนานเมืองเมาฉบับต่างๆ นี้ อาจารย์นวรรณ พันธุเมธา ได้เล่าไว้ในยูนนาน (2534:219-227)

ในตำนานเมืองเมา มีเรื่องปรัมปราที่กล่าวถึงกษัตริย์องค์หนึ่งของเมืองเมาที่ชื่อขุนตึงคำว่ามีพระชนนีเป็นนางนาคแห่งแม่น้ำมาว ขุนอ้ายซึ่งเป็นบิดาติดใจเสียงร้องเพลงของธิดาพญานาคขุนหอคำแห่งน้ำเมา นางนาคแปลงกายเป็นหญิงสาวมานั่งอยู่ริมน้ำต่อมาขุนอ้ายได้นางนาคเป็นชายา นางนาคมาไขว้ไว้ที่ริมน้ำพอไขว้แตกก็ออกมาเป็นขุนตึงคำ (ตั้งแปลว่า รังน้ำลึก) ครั้นโตขึ้นอายุได้ 15 ปี ก็ลงไปเยี่ยมตาคือขุนหอคำ ขุนหอคำแห่งเมืองนาคได้มอบหาวยแก้วให้แล้วบอกว่าเมื่อใดที่ต้องการให้ช่วยให้เอาหาวยแก้วฟาดน้ำ 3 ที ต่อมาขุนตึงคำได้ยัณกิตติศัพท์ความสวยงามของเจ้าหญิงแห่งเมืองมิติลา แต่เจ้าหญิงอยู่ในประสาทกลางน้ำ ถ้าใครไปถึงแล้วตักลงโบใหญ่ก็จะได้อภิเษกกับนาง ขุนตึงคำใช้หาวยแก้วตักน้ำ 3 ที นางนาคผู้เป็นมารดาจึงขึ้นมาช่วยโดยทอดกายต่างสะพานไปยังปราสาทของเจ้าหญิง ขุนตึงคำจึงไปตักลงใหญ่ได้จึงได้สมรสกับเจ้าหญิง นำสังเกตอนุภาค (motif) เรื่องเจ้าชาย (มนุษย์) ได้กับธิดาพญานาคก็มีในตำนานของไทใหญ่เช่นเดียวกับที่พบมากในตำนานของล้านนา อีสาน ลาว เขมร ไทดำ ไทขาว

องค์ความรู้เกี่ยวกับนิทานและวรรณกรรมของไทยใหญ่น้อยมาก นอกจากเอกสารชั้นต้น คือตำนานเมืองนานับต่างๆ แล้ว มีเอกสารโบราณที่เขียนเป็นภาษาอังกฤษอีก 2 ชิ้น คือ ที่ Mrs. Leslie Milne บันทึกไว้ใน *Shans at Home* (1910) เล่าถึงนิทานไทใหญ่ที่มีคนไทใหญ่มานำให้เธอฟัง และเธอได้ให้ลุ่มแปลเป็นภาษาอังกฤษ มีนิทานชาดกบ้าง นิทานเรื่องสัตว์หลายเรื่อง เช่น "กระต่ายกับหอยทาก" "ลิงกับจระเข้" "ลา กับ สิงโต" "เสือ กับ กระต่าย" แต่ที่น่าสนใจในเชิงเปรียบเทียบกับนิทานเรื่องอื่น คือ มีการรับรู้เรื่องพระสุธนโมหิรา ซึ่งในหนังสือนี้ให้ชื่อว่า "The Fairy and the Hunter" ซึ่งเป็นเรื่องของนายพรานที่จับนางฟ้า 7 นางได้และนางฟ้าคนสุดท้ายต้องไปถวายพระราชา ซึ่งนางของเรื่องเป็นเหมือนเรื่องเดียวกับพระสุธนโมหิรา นอกจากนั้นมีเรื่อง "นางสิบสอง" (พระรถเมรี) "เจ้าหญิงในหอคอย" ผู้ซึ่งถูกพระราชกุมารเป็นบิดาขังไว้ในหอคอย เพราะไม่ต้องการให้ใครมาแต่งงานกับเธอ ท้ายที่สุดพระอินทร์นำทารถไปใส่ในห้องของเจ้าหญิง พระราชาโกรธมากจึงไล่เจ้าหญิงออกจากหอคอย เจ้าหญิงคลอลดทารถไป ทารถเติบโตเป็นเจ้าชายที่แข็งแรงกล้าหาญ เรื่องแบบนี้พบมากทั้งในคลังความรู้นิทานของตะวันตกและตะวันออก

เอกสารภาษาอังกฤษอีกชิ้นหนึ่ง บันทึกไว้โดย B.R. Peam (1932) เล่าถึงนิทานไทใหญ่เรื่อง "นางหมากบิน" ซึ่งเป็นเรื่องของเจ้าชายที่ออกไปว่าเรียนวิชากับฤๅษีแล้วไปพบต้นหมากบิน ได้ใช้วิชาพรงดวงเก็บหมากบินจากต้นซึ่งยังมียักษ์เฝ้าอยู่ ฤๅษีบอกว่าให้เดินทางกลับเมืองแต่ห้ามเปิดหมาก เจ้าชายสัญญาแต่อดใจไว้ไม่ได้ พอเปิดหมากก็พบนางงาม เมื่อไปถึงเมืองบิดาก็เฝ้านางซ่อนไว้บนต้นไม้ ระหว่างนั้นมีสาวใช้ในบ้านเศรษฐีมาพบนาง จึงลักนางแล้วโยนใส่บ่อน้ำ แล้วแปลงตัวเป็นนางแทน สาวใช้จึงได้เข้าไปอยู่ในวัง ต่อมาก็มียอดอกบัวหอมเกิดในน้ำ นางสาวใช้รู้เรื่องจึงเด็ดดอกบัวทิ้ง ต่อมาก็มียอดบัวเกิดขึ้น สาวใช้ก็ตามไปตัดต้นมดแมงและโยนลงแม่น้ำ ต้นมดแมงลอยมาถึงพระราชวัง ต่อมาก็มียอดอกมาจากต้นมดแมง ท้ายสุดเจ้าชายมาพบและกลับไปจัดการกับนางสาวใช้ในภายหลัง นิทานเรื่องนี้โดยแก่นเรื่องคล้ายกับ "บลูบู้ทอง" แต่โดยตัวละครคล้ายๆ "โสนน้อยเรือนงาม"

นิทานอีกเรื่องหนึ่งชื่อ "หอยเงิน" เนื้อเรื่องเหมือน "สังข์ทอง" แต่ตอน "หาเนื้อมปลาทู" ในตำนานไทใหญ่ พระราชาสั่งให้ลูกสาวทั้ง 7 คนเป็นผู้ออกไปหาเนื้อมปลาทู และบอกว่าถ้าหาไม่ได้สามต้องถูกฆ่า ครั้งแรกพระราชาสั่งให้หาปลา ครั้งที่สองสั่งให้หาทวน ครั้งที่สามสั่งให้สร้างถนนรอยด้วยเพชรพลอย

งานรวบรวมนิทานไทใหญ่ที่สำคัญเล่มหนึ่งคือ *ด้วยปัญญาและความรัก : นิทานชาวเมืองเหนือ* ซึ่ง เวนน์ เพลงเออ (2519) ได้รวบรวมนิทานไทยวน นิทานไทใหญ่ นิทานไทจีน นิทานไทลื้อ จากปากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ มีนิทานไทใหญ่ 158 เรื่อง เก็บรวบรวมจากชาวไทใหญ่ที่อพยพจากประเทศพม่าเข้ามาตั้งรกรากอยู่ในอำเภอแม่ฮ้อย จังหวัดเชียงใหม่, อำเภอแม่สาย เชียงราย, อำเภอเมือง แม่ฮ่องสอน

การศึกษานิทานและวรรณกรรมของไทยใหญ่วิชาช่วงไม่นาน มาเริ่มต้นกันใหม่เมื่อ 4-5 ปีมาแล้วเมื่อเกิดกระแสความสนใจเรื่องไทศึกษา ประคอง นิธมานเหมินท์ เป็นหัวหน้าโครงการวิจัยเกี่ยวกับคนไทที่ได้ลงโดยได้รับทุนจากสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้จัดสัมมนาและมีหนังสือจากงานสัมมนาชื่อ *คนไทได้ดัง : ไทใหญ่ในขุนนาน* (2538) ในหนังสือเล่มนี้มีบทความเกี่ยวกับนิทานและวรรณกรรมไทได้ดังหลายบทความ เช่น "เจ้าพารา-ปฐวีธิดา : พุทธกับผีในระบบความเชื่อและศาสนาของคนไทเมืองขอน" (ศิริพร ณ ถลาง 2538 : 109-123) ซึ่งเล่าถึงตำนานเรื่อง "ปฐวีธิดา" ในความเชื่อของคนไทได้ดัง ซึ่งสะท้อนความขัดแย้งทางความเชื่อระหว่างพุทธกับผี คือ พระพุทธเจ้ากับปฐวีธิดา ผู้เป็นใหญ่ที่สุดในระบบความเชื่อดั้งเดิมของคนไทก่อนรับพุทธศาสนา

อีกบทความหนึ่งคือ “วรรณกรรมไทใต้คง” (ดาวเชิงหวา 2538 : 150-162) เล่าถึงนิทานเรื่อง “นัยน์ตา 12 นาง” (นางสิบสอง) “อะลองหอยขาว” (สังข์ทอง) นอกจากนั้นมีนิทานตลกขบขัน นิทานเกี่ยวกับนางเงือก นิทานเกี่ยวกับนางผี ในเรื่อง “พรานกับยักษ์เมงมูม” มีอนุภาคคล้ายๆ กับพระสุทนต์มโหรี เพราะเป็นเรื่องนางผีเจ็ดพี่น้องมาอาบน้ำในหนองบัว และถูกนางยักษ์เมงมูมจับได้ ต่อมาผีนายพรานมาช่วย

อีกบทความหนึ่งคือ “นิทานในวัฒนธรรมปลูกข้าวของชนชาติไทใต้คง” (ดาว เปาเหยา 2538 : 163-173) เล่าถึงนิทาน “ปู่ขวัญข้าว” นิทานเรื่อง “เมล็ดข้าวที่ใหญ่โตเท่าลูกมะละกอ” เรื่อง “สุนัขนำเมล็ดข้าวมาให้” เรื่อง “คนไทสอนคนตะเลียงทำนาดำ” น่าสังเกตว่านิทานเกี่ยวกับ “ข้าวเม็ดใหญ่” และนิทานเกี่ยวกับสุนัขนำเมล็ดข้าวมาให้นั้น มีปรากฏในนิทานของคนไทหลายกลุ่ม โดยเฉพาะทางแถบอีสาน ลาว ไทดำ ไทขาว

งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับนิทานและวรรณกรรมไทใต้คงโดยตรงอย่างเจาะลึกมีเพียงเล่มเดียวคือ งานวิจัยของประครอง นิมมานเหมินท์ และดาว เชิงหวา (2540) เรื่อง “ลักษณะสังคมและวิถีของคนไทเหนือในเขตใต้คง สาธารณรัฐประชาชนจีน : ภาพสะท้อนจากวรรณกรรม” งานวิจัยนี้พยายามศึกษาภาพสังคมวัฒนธรรมไทเหนือที่สะท้อนจากวรรณกรรมงานวิจัยชิ้นนี้มีคุณค่าตรงที่ทำให้เราได้ทราบว่าคนไทใหญ่-ไทเหนือรับรู้นิทานและวรรณกรรมเรื่องใดบ้าง ทำให้เราเห็นส่วนร่วมทางวัฒนธรรมของชนชาติไทโดยใช้หลักฐานทางวรรณกรรม ในงานวิจัยได้แบ่งประเภทนิทานตามหลักทาง คติชนวิทยาและได้เล่าเรื่องนิทานและวิเคราะห์ภาพสังคมที่สะท้อนจากเนื้อหาในนิทานโดยแบ่งเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

1. นิทานเกี่ยวกับพุทธศาสนา คนไทใต้คงเรียกนิทานชาดกว่า “อาปมอะลอง” เช่นเรื่อง “เจ้าหมาโ” (มโหสถชาดก) มีนิทานชาดกนอกนิบาตที่เป็นนิทานพื้นบ้านหลายเรื่อง เช่น “หมากตา 12 นาง (นางสิบสอง) “ปลาเต่าคำ” (ปลาทุทอง) “อะลองข้าวหอม” (คล้ายๆ สุทนต์มโหรี) มีนิทานอะลองที่พระเอกเป็นคนที่ชั่วชั่วเหวหรือพิการหลายเรื่อง เช่น “อะลองกระสอบ” “อะลองหัว” “อะลองกบดำ” “อะลองหอยขาว”
2. นิทานมหัศจรรย์ เช่น “หมากตา 12 นาง” “ปลาเต่าคำ”
3. นิทานเรื่องสัตว์
4. นิทานตลกขบขัน เช่น “อ้ายจางแพด” คล้ายๆ กับศรีธนญชัย
5. นิทานชีวิต เช่น (อุเบกขาสัมโ) คล้ายๆ กับขุนนางอ้าว
6. นิทานอธิบายสาเหตุ เช่น “ทำไมควายไม่มีฟันบน” “ทำไมเลือกกับแมวไม่ถูกกัน” “ทำไมแมวกับหมาไม่ถูกกัน”

7. นิยายประจำถิ่น เช่น นิยายเล่าความเป็นมาของสถานที่ในเมืองเมก

8. เทพปกรณัม เช่น “ตำนานสร้างโลก” เล่าถึงสมัยที่ขุนผี 2 คนสร้างโลก คนหนึ่งสร้างแผ่นดิน คนหนึ่งสร้างแม่น้ำ “ตำนานกำเนิดมนุษย์” เล่าว่าหลังจากไฟไหม้โลกและน้ำท่วมโลก มีพี่น้อง 2 คนซ่อนอยู่ในน้ำเต้า เมื่อ น้ำเต้าแตกออก พี่ชายและน้องสาวออกจากน้ำเต้าและเป็นต้นกำเนิดของมนุษย์ “ขุนเดือนนางวัน” ทบกินเดือน ทบกินตะวัน (ตำนานสุริยปราคา-จันทร์ปราคา) “ตำนานปอยสาตน้ำ” (สงกรานต์) “ตำนานปู่ขวัญข้าว”

9. นิทานคติสอนใจ

ในภาคผนวกของงานวิจัยได้รวบรวมนิทานและวรรณกรรมไทเหนือไว้ถึง 60 เรื่อง นับว่าเป็นการรวบรวมนิทาน/วรรณกรรมไทใหญ่-ไทเหนือที่สมบูรณ์ที่สุด

ไถลื้อ

ผู้บุกเบิกและผู้เปิดพรมแดนความรู้เกี่ยวกับนิทาน/วรรณกรรมไถลื้อ คือ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ในหนังสือ **ลื้อ : คนไทยในประเทศจีน (2498)** บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ได้เขียนเล่าให้เห็นชีวิตวัฒนธรรมของไถลื้อในสิบสองปันนา ทั้งทางด้านความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม บทบาทหญิงชาย อักษรวิธี ภาษาและวรรณกรรมไถลื้อ ในส่วนของวรรณกรรมไถลื้อได้บันทึกไว้ว่า

“วรรณคดีของชาวไถลื้อมีอยู่มากมายหลายร้อยเรื่อง คลังสะสมวรรณคดีเหล่านี้คือ วัดกับที่บ้านซึ่งชายชราหรือชายวัยกลางคนได้จดคัดลอกไว้ในหนังสือกระดาษสา มีเรื่องที่น่าสนใจกันคือ ลังกา 12 โหล, เจ้าหอขอ, เจ้ากาไล, แสงเมือง, กาหลง, บั้วระวงศ์ หมกยูย, หุงผาคำ, จำปาสีตัน, ผีน้อย, สะทุน.....”

(บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ 2498 : 358-359)

นอกจากนั้นยังกล่าวถึงวรรณคดีที่เขียนลงในใบลาน เอาไว้เทศน์ในงานบุญต่างๆ ซึ่งมีทั้งทศชาติก และนิทานพื้นบ้านที่นำมาแต่งในรูปชาดก เช่น จำปาสีตัน แดงอ่อน แดงเหียว เป็นต้น (2498 : 360) ในหนังสือเล่มนี้ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ได้เขียนเล่าเรื่องลังกา 12 โหล (2498 : 377-40) ซึ่งเป็นรามเกียรติ์ฉบับไถลื้อ ตั้งแต่ต้นจนจบอย่างละเอียดพอสมควร เพียงพอให้นักวิชาการที่ต้องการศึกษาความแตกต่างของเรื่องรามเกียรติ์ในการรับรู้ของไถลื้อ แล้วเปรียบเทียบกับรามเกียรติ์สำนวนอื่นๆ ได้ นอกจากนั้น ยังเล่าเรื่อง เจ้าหอขอ และ พระยาการเมือง ด้วย บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ มีความเห็นว่า “วรรณคดีของชาวไถลื้อเหล่านี้เป็นต้นที่มาจากวรรณคดีชาวไทเขิน ชาวไทใหญ่ ในรัฐฉานของพม่า และชาวไทภาคพายัพของเรา (หน้า 361)”

ความสนใจเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรมไถลื้อเขียนหายไปพักใหญ่จนกระทั่งช่วงทศวรรษที่ 2510-2520 ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดกระแสที่หันมาสนใจรวบรวมคติชนทั่วประเทศไทย ในช่วงนี้มีงานรวบรวมนิทานไถลื้อที่สำคัญ 2 เล่มคือ **ด้วยปัญญาและความรัก : นิทานชาวเมืองเหนือ** ซึ่งในเล่มนี้ว่าน เพลงเออ (2519) ได้รวบรวมนิทานไถลื้อไว้ได้ 127 เรื่อง จากชาวลื้อที่อพยพมาจากสิบสองปันนาและเมืองยองมาตั้งถิ่นฐานที่อยู่อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย อีกเล่มหนึ่งเป็นวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต เรื่อง **วรรณกรรมไทยลื้อของชาวนาญ รอดเหตุภัย** (2517) ซึ่งเป็นงานที่ใช้ระเบียบวิธีทางคติชนวิทยาออกเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจาก 9 หมู่บ้าน ในตำบลห้วยน อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย โดยบันทึกนิทานลื้อจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ชาวลื้อ ในการนำเสนอได้ให้ข้อมูลทางบริบททางสังคมเกี่ยวกับชีวิตวัฒนธรรมของชาวไถลื้อ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลในเรื่องชื่อ อายุ อาชีพ และได้นำเสนอเนื้อหาทั้งหมด 43 เรื่อง ตามประเภทของนิทาน ได้แก่ นิทานทรงเครื่อง เช่น เรื่องแดงอ่อน (คล้ายๆ ไกรทอง), แดงเหียว (คล้ายๆ สังข์ทอง), เต้าน้อยของคำ (คล้ายๆ ปลาบู่ทอง) นิทานคติสอนใจ, นิทานปริศนา, นิทานเรื่องผี, นิยายท้องถิ่นและนิทานมุขตลก ซึ่งได้ให้ทั้งเรื่องย่อ ในสำนวนบอกเล่าภาษาไถลื้อ และสำนวนที่แปลเป็นภาษาไทย

จากนั้น ความสนใจเรื่องนิทานพื้นบ้านค่อนข้างจางหายไป มาเริ่มกระแสดความสนใจนิทานพื้นบ้านและนิทานชนชาติไทยอีกครั้ง ในช่วงที่นักวิชาการไทยเริ่มออกไปศึกษาเกี่ยวกับคนไทยที่อยู่นอกประเทศ ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล (2529) เขียนบทความเรื่อง “วรรณกรรมมุขปาฐะล้านนาและสิบสองปันนา” ตั้งข้อสังเกตว่าวรรณกรรมล้านนากับสิบสองปันนามีความคล้ายคลึงกันมากไม่ว่าจะเป็นภาคีต ปริศนาคำทาย คำปริศนาร้อย คำกล่าวในโอกาสต่างๆ ทั้งวิธีการถ่ายทอดด้วยการเทศน์ การจ๊อบ การรับก็คล้ายกัน เพลงกล่อมเด็ก นิทานและวรรณกรรมพื้นบ้านก็มีเรื่องคล้ายๆ กัน

ต่อมาลมูล จันท์หอม (2536) เขียนบทความเรื่อง “ภาษาและวรรณกรรมไทลื้อในสิบสองปันนา” ให้ภาพรวมเกี่ยวกับ ประวัติตัวอักษรไทลื้อ สภาพวรรณกรรมไทลื้อก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และวรรณกรรมไทลื้อในปัจจุบัน

ในแง่การค้นคว้าวิจัย มีวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตที่มหาวิทยาลัยศิลปากรเล่มหนึ่งเรื่อง “วิเคราะห์วรรณกรรมไทลื้อเรื่องคำขับลังกาสิบหัว” โดยเจริญ มาลาโรจน์ (2529) จุดเน้นอยู่ที่การศึกษาตัวอักษร และภาษาที่ใช้ในวรรณกรรมเรื่องนี้ แต่ก็มีวิเคราะห์ในเชิงวรรณกรรม คือ ศึกษารูปแบบคำประพันธ์ เนื้อเรื่อง กลวิธีการดำเนินเรื่อง ตัวละคร ตลอดจนวิเคราะห์สภาพสังคมวัฒนธรรม โดยเฉพาะทางด้านการดำเนินชีวิต ความเชื่อ พิธีกรรมสะท้อนจากเนื้อหาของวรรณกรรม และในภาคผนวกได้ปริวรรตบางส่วนของคำขับลังกาสิบหัว เป็นอักษรไทย

ไทเขิน

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับนิทานและวรรณกรรมไทเขินนั้นบ่งชี้ว่ามีอยู่น้อยมาก ส่วนใหญ่มีแต่ตัวบท (text) หรือที่มีผู้รวบรวมและปริวรรตภาษาไทเขินเป็นภาษาไทย ในด้วยปัญญาและความรัก : นิทานชาวเมืองเหนือ เวที เพลงเออ ได้รวบรวมนิทานไทเขิน จำนวน 55 เรื่อง จากคำบอกเล่าของชาวไทเขิน ที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และชาวไทเขินที่มาจากเชียงตุง ประเทศพม่า ที่เดินทางมาเยี่ยมญาติที่อำเภอแม่สาย

ทุกวันนี้ผู้ที่อยู่ในวงการคติชน-วงการวรรณกรรม จะเห็นและรู้จักวรรณกรรมไทเขิน ก็จากการปริวรรตวรรณกรรมจากต้นฉบับสมุดข่อย หรือพับสาภาษาไทเขินออกมาเป็นภาษาไทย ผู้ที่มีบทบาทมากในการปริวรรตวรรณกรรมไทเขินมาเป็นภาษาไทย คือ อนุโตล เป็ลติเยร์ อนุโตลปริวรรต วรรณกรรมไทเขิน (2529) จากพับสาสมุดข่อยที่ได้จากเชียงตุงซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาดกพื้นบ้าน เรื่องราวของพระพุทธเจ้า และบทเทศนา รวม 271 เรื่อง แต่ละเรื่องได้ทำเรื่องย่อสรุปเป็นภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาฝรั่งเศส นับเป็นคลังนิทาน/วรรณกรรมไทเขินที่สำคัญมาก

หลังจากนั้น อนุโตลได้ปริวรรตวรรณกรรมไทเขิน จากต้นฉบับสมุดข่อยมาเป็นภาษาไทยให้นักวิชาการไทยได้นำไปใช้ศึกษา อนุโตลได้ทำงานปริวรรตวรรณกรรมไทเขินอย่างต่อเนื่องตลอดมา ในช่วง 10 ปีมานี้ งานปริวรรตจากต้นฉบับสมุดข่อย อำเภอท่าลี่เหล็ก รัฐฉาน พม่ามาเป็นภาษาไทย ได้แก่ อลองเจ้าสามลอ (2531) สุ่มังคะปทุมมุกะ (2532) กาลาชาเครีดอ (2533) ปฐมมุตมูลี (2534) ปริวรรตจากต้นฉบับโบราณ อักษรล้านนามมาเป็นภาษาไทย ภาษาฝรั่งเศสและภาษาอังกฤษ, เจ้าบุญหลง (2535) ปริวรรตจากต้นฉบับวัดท่ากระดาศ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จากภาษาไทเขินเป็นภาษาไทย ฝรั่งเศส และอังกฤษ, สุชะวันณะวัทหลวง (2536) ปริวรรตจากต้นฉบับที่วัดหนองคำ เชียงตุง ภาษาไทเขินมาเป็นภาษาไทย ฝรั่งเศสและอังกฤษ, คำวกลอนขอเชียงตุง (2537) ปริวรรตจากต้นฉบับภาษาไทเขินมาเป็นภาษาไทย

วรรณกรรมที่อนุโตลปริวรรตแล้วและมีผู้นำไปศึกษาวิจัยในระดับวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มีเพียง 2 เรื่อง คือ อลองเจ้าสามลอ และสุชะวันณะวัทหลวง ศิริวรรณ อ่อนเกตุ (2535) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรม เรื่อง อลองเจ้าสามลอ” ซึ่งศึกษาจากทั้งสำนวนบอกเล่าและสำนวนลายลักษณ์ เป็นการศึกษารวบรวม คือ ดูลักษณะคำประพันธ์ แก่นเรื่อง การดำเนินเรื่อง ตัวละคร และได้พยายามสะท้อนภาพสังคมวัฒนธรรมไทเขินจากเนื้อหาของวรรณกรรม สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ (2539) ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “สุชะวันณะวัทหลวง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทที่มีต่อสังคม” วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นวรรณกรรมเรื่องสำคัญที่สุดของชาวไทเขิน มีปรากฏทั้งในรูปของนิทานวรรณกรรม จิตรกรรมฝาผนัง ตูมบูชาพระพุทธเจ้า และพิธีกรรมตั้งธรรมวัทหลวง วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นชาดกนอกนิบาต

ที่มีความสำคัญเทียบเท่าเวสสันดรชาดก ของคนไทยในประเทศไทย อันที่จริงเรื่องสุชะวันณะวัทหลวงอยู่ในการรับรู้ของ
ไทยวน ไทลื้อ และไทใหญ่ด้วย สุพิน ฤทธิพิชญ์ ได้ศึกษาวรรณกรรมเรื่องนี้ในเชิงคติชนวิทยา ดูการแพร่กระจายของ
วรรณกรรม ศึกษาในเชิงวรรณกรรม ดูรูปแบบคำประพันธ์ สุนทรียภาพทางการใช้ภาษา กลวิธีการแต่ง วิเคราะห์ตัวละคร
สำคัญและศึกษาในเชิงวัฒนธรรม ดูบทบาทของวรรณกรรมที่มีต่อชาวไทเขินในแง่ของความเชื่อ ประเพณี ค่านิยม และใน
วิถีชีวิตของชาวไทเขินโดยรวม นับเป็นงานศึกษาวรรณกรรมกับวัฒนธรรมชนชาติไทที่ดีมากเล่มหนึ่ง

นอกจากนั้นมหาวิทยาลัยพนธ์ที่ศึกษาเชิงเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่อง “ก่ากาด้า” ระหว่างสำนวนล้านนา
อีสานและไทเขิน ซึ่งเป็นการศึกษาเปรียบเทียบในเชิงแก่นเรื่อง เนื้อเรื่อง ลักษณะและบทบาทตัวละครในวรรณกรรมทั้ง
3 สำนวน นอกจากนั้นยังศึกษาเปรียบเทียบลักษณะทางสังคมในเรื่องของสถานภาพบุคคล ความเชื่อทางศาสนา และ
พิธีกรรมที่มีปรากฏในวรรณกรรมทั้ง 3 สำนวน ซึ่งได้ข้อสรุปว่าแม้วรรณกรรมทั้ง 3 ฉบับจะมีความแตกต่างกันบ้างใน
รายละเอียด แต่ในภาพรวมไม่ว่าจะเป็นทางด้านวรรณกรรมหรือสังคมมีความคล้ายคลึงกัน

ในการสัมภาษณ์เรื่อง “ศิลปะวัฒนธรรมห้าเชียง” อันได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ เชียงรุ่ง เชียงตุง เชียงทอง
(หลวงพระบาง) ซึ่งจัดโดยสถาบันราชภัฏเชียงราย เมื่อ พ.ศ. 2537 ประคอง นิมนานเหมินทร์ เสนอบทความเรื่อง
“วรรณกรรมไทเขินเปรียบเทียบกับวรรณกรรมล้านนา” ซึ่งให้เห็นวรรณกรรมจำนวนมากที่เป็นที่รับรู้ร่วมกัน ระหว่าง
วรรณกรรมล้านนากับวรรณกรรมไทเขิน ทั้งวรรณกรรมชาดกและวรรณกรรมที่เป็นนิทานพื้นบ้าน เช่น สุธน สุวรรณหอย
แดง สุวรรณแต่คำ หงส์ผาค่า ดาววิไก่อ้น้อย และตั้งข้อสังเกตกว้างๆ ว่า “วรรณกรรมที่เป็นที่นิยมในเชียงตุง ลาว ล้านนา
และภาคอื่นของไทยมักมีลักษณะเป็นเรื่องทำนอง นิทานมหัศจรรย์ (fairy tale) แต่เป็นนิทานมหัศจรรย์ที่มักปรับให้เป็น
ชาดก” (2537 : 4) การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างนิทาน/วรรณกรรมล้านนา วรรณกรรมไทเขิน วรรณกรรมไทลื้อ คงจะมี
มากขึ้นในวงการวรรณกรรมต่อไป

ลาว

นิทาน-วรรณกรรมลาวมีอยู่มาก แต่ละเรื่องพิมพ์เป็นเล่มเล็กๆ เป็นภาษาลาวก็มี ที่ปริวรรตเป็นภาษา
ไทยแล้วก็มี นิทาน-วรรณกรรมท้องถิ่นอีสานในประเทศไทยส่วนใหญ่สืบทอดมาจากนิทาน-วรรณกรรมลาวล้านช้าง
ด้วยเหตุที่คนอีสานในประเทศไทยที่มีเชื้อสายลาวเป็นกลุ่มคนลาวที่อพยพข้ามแม่น้ำโขงจากฝั่งลาวมายังฝั่งไทย จึงร่วม
อารยธรรมและรับรู้วรรณกรรมลาวเช่นเดียวกับคนลาวในฝั่งลาว การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวรรณกรรมลาว จึงกระทำกัน
มากโดยนักวิชาการในประเทศไทยในฐานะที่เป็นวรรณกรรมท้องถิ่น (อีสาน) ของประเทศไทย ส่วนการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ
วรรณกรรมลาวโดยนักวิชาการลาวนับว่ามีน้อยมาก ด้วยเหตุที่มีข้อจำกัดทางการเมืองในประเทศลาว ในที่นี้จึงจะขอ
ประมวลความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมลาว-อีสาน ที่นักวิชาการไทยและนักวิชาการตะวันตกได้ทำได้

ผู้มีคุณูปการอย่างมากต่อการศึกษาวรรณกรรมอีสาน คือ พระอริยานุวัตร ผู้รวบรวมคัมภีร์ใบลาน
จากวัดต่างๆ ทั่วอีสาน และได้ปริวรรตวรรณกรรมอีสานที่จารในใบลานเป็นภาษาลาวด้วยอักษรธรรมและอักษรไทยน้อย
ออกเป็นอักษรไทย ผลงานปริวรรตวรรณกรรมอีสานของท่านทำให้เราสามารถอ่านและรับรู้เรื่องราวในวรรณกรรมอีสาน
ได้ตัวอย่างผลงานปริวรรตของท่าน เช่น กาละเกด นกกระเจอก สังข์ศิลป์ชัย พระยาคำทองสอนไพร่ ท้าวสีหน พระยา
คันดาก สุพรรณโหมกษา มาแดงนางไอ่ เสียวสวาด จำปาสีตัน ศาสน์ลีปสุญ (จารวรรณ 2539 :180)

หนังสือเล่มแรกๆ ที่นับว่าเป็นหลักและให้ภาพรวมเกี่ยวกับวรรณกรรมอีสานคือ ของดีอีสาน (จารุบุตร เรื่องสุวรรณ 2520) และลักษณะวรรณกรรมอีสาน (จารุวรรณ 2521) ของดีอีสานให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับภูมิหลังทางวัฒนธรรมอีสาน ประวัติวรรณคดีอีสานและกล่าวถึงวรรณคดีอีสานเรื่องสำคัญๆ 20 เรื่อง พร้อมทั้งยกคำประพันธ์ในเรื่องมาให้อ่านด้วย ส่วนลักษณะวรรณกรรมอีสาน อธิบายฉันทลักษณ์และนำเสนอวรรณกรรมอีสาน โดยแยกเป็นประเภท คือวรรณกรรมคำสอน วรรณกรรมพุทธศาสนา วรรณกรรมความรัก วรรณกรรมประวัติศาสตร์ วรรณกรรมนิทาน ในวรรณกรรมแต่ละประเภทกล่าวถึง วรรณกรรมแต่ละเรื่องในเชิงประวัติ เรื่องย่อและภาพสะท้อนสังคมวัฒนธรรมอีสานจากวรรณกรรม ทั้งนี้เพื่อต้องการให้เห็นคุณค่าของการศึกษาวรรณกรรมอีสานในฐานะเป็นกระจกสะท้อนวรรณกรรมอีสาน หนังสือทั้ง 2 เล่มนี้เป็นหลักในการเรียนการสอนนิชาวรรณกรรมท้องถิ่น (อีสาน) มาเป็นเวลานานร่วม 20 ปี

ผลงานการศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมอีสาน-ลาว มีความก้าวหน้าทางวิชาการอย่างมากเมื่อ มีหลักสูตรมหาบัณฑิตไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ทำให้มีวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมอีสาน-ลาว จำนวนมากเช่น "การศึกษาคุณค่าวรรณกรรมอีสานเรื่องเสียวสวดี" (นงลักษณ์ ชุนทวี 2539) "สังคีตศิลป์ : การวิเคราะห์วิจารณ์เชิงประวัติ" (กัญญา บุรีรัตน์ 2532) "พจนานุกรม : การศึกษาเชิงวิเคราะห์" (นิตยา ภักดีบัณฑิต 2535) "การวิเคราะห์วรรณกรรมท้าวทุ่งท้าวเจือง" (วรรณศักดิ์พิจิตร บุญเสริม 2532) วิทยานิพนธ์ที่เลือกศึกษาประเด็นที่น่าสนใจในวรรณกรรมอีสานก็มีหลายเล่มเช่น "ศาสนชาวนบ้านในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน" (กุสุมา ชัยวินิตย์ 2531) "สตรีในวรรณกรรมอีสาน" (พิชัย ศรีภูไฟ 2532) "การศึกษาประเพณีจากวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน" (วิจิตรา ขอนยาง 2532) "ตัวละครเอกแหวกชนบในวรรณกรรมอีสาน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิจารณ์" (เครือวัลย์ ปัญญาณี 2533) "ความขัดแย้งในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน" (เยาวลักษณ์ กิตติชัย 2533) "ชื่อบ้านนามเมืองที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องผาแดงนางไอ่" (สมศักดิ์ เล็งสาย 2534) "เครื่องดนตรีในวรรณกรรมอีสาน" (สันทนา ทิพวงศ์ 2535)

ในช่วงกลางถึงปลายทศวรรษที่ 2530 (2535-2540) เมื่อมีกระแสความสนใจเรื่องชนชาติไทหรือคนไทยนอกประเทศ ทำให้มีการศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมไทย-ลาว มีการสัมมนาเรื่อง "วรรณกรรมสองฝั่งโขง" วารสารมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม ทำวารสาร "ฉบับลาว" มีบทความเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ลาวของผิวลาววันจิตาจันทร์เรื่อง "วรรณคดีอาณาจักรล้านช้างโดยสังเขป" ถอดความเป็นภาษาไทยโดยสมชาย นิลอาธิ จารุวรรณ ธรรมวัตร เขียนบทความเรื่อง "วรรณกรรมล้านช้างประเภทร้อยแก้ว" ท้าวห่มพัน รัตนวงศ์เขียนเรื่อง "นาถและความเชื่อของชนชาติลาว" วรรณศักดิ์พิจิตร บุญเสริมถอดความเป็นภาษาไทย ในการสัมมนาเรื่อง "การศึกษาชนเผ่าไท : ลาวและจ้วง" เมื่อ พ.ศ.2537 จารุวรรณ ธรรมวัตร เสนอบทความเรื่อง "ตำนานชาวไทยในลุ่มน้ำโขง" ได้กล่าวถึงตำนานพื้นเมืองสิบสองปันนา ตำนานเมืองพวน ตำนานขุนบรม ตำนานน้ำเต้าปอง

ใน พ.ศ. 2539 จารุวรรณ ธรรมวัตร เขียนหนังสืออีกเล่มหนึ่งชื่อ วรรณกรรมท้องถิ่น : กรณีอีสาน-ล้านช้าง นำเสนอวรรณกรรมอีสานในฐานะที่สัมพันธ์กับวรรณกรรมลาวล้านช้างโดยถือว่าวรรณกรรมอีสานและวรรณกรรมลาวล้านช้าง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยที่จะเรียกควบคู่กันไปตลอดว่า "วรรณกรรมอีสานล้านช้าง" หนังสือเล่มนี้โดยการนำเสนออีกคล้ายๆ กับ ลักษณะวรรณกรรมอีสาน คือ ยังนำเสนอเป็นประเภทของวรรณกรรม แต่มีความลุ่มลึกในเชิงเนื้อหาและมีบทวิเคราะห์ที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคมมากขึ้น โดยเฉพาะในบทที่ว่าด้วย "ลักษณะเฉพาะถิ่นในวรรณกรรมอีสาน-ล้านช้าง" และบทสุดท้าย "แนวทางสืบสานวรรณกรรมท้องถิ่น" ที่พูดถึงบทบาทของพระจริยานุวัตร บทบาทของปราชญ์ท้องถิ่นและศิลปินพื้นบ้าน

และผลงานชิ้นล่าสุดของจารุวรรณ ธรรมวัตร เรื่อง **ตำนานและพงศาวดารพวน : อุดมการณ์สยาม** จันท์ระหว่างเผ่าพันธุ์ (2540) ได้ปริวรรต พงศาวดารเมืองพวน และในหนังสือเล่มนี้มีบทความที่ตีความเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างตำนานกับบริบททางสังคม" ซึ่งได้วิเคราะห์ให้เห็นว่าตำนานที่เล่าขานในกลุ่มชาติพันธุ์ลาวสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างคนลาวกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องด้วยอย่างไร และได้วิเคราะห์ลักษณะร่วมของเนื้อเรื่อง ลักษณะร่วมของแนวคิดและลักษณะร่วมทางสังคมที่สะท้อนจากตำนานเมืองหลวงพระบาง ตำนานน้ำเต้าปุง พื้นชนบรมาชาธิราช ตำนานเมืองแกง ตำนานเมืองพวน

ในกระแสของความสนใจเรื่องชนชาติไท เมื่อเดือนกรกฎาคม 2540 ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดประชุมทางวิชาการในโครงการ "เปิดโลกรวรรณกรรมเพื่อนบ้าน ครั้งที่ 1" เรื่อง "วรรณกรรมลาว : ความสัมพันธ์กับวรรณกรรมไทย" ซึ่งในครั้งนั้นได้มีนักวิชาการ นักเขียนลาวมาร่วมประชุมสัมมนาด้วย มีบทความที่เขียนโดยคณะนักวิชาการลาว (ตรีศิลป์ บุญขจร เรียบเรียงเป็นภาษาไทย) ที่ให้ภาพรวมเกี่ยวกับวรรณกรรมลาวทั้งหมด ในบทความนี้ คณะนักวิชาการลาวได้แบ่งวรรณกรรมลาวเป็น 3 ประเภท คือ ประเภทแรก เรียกว่า "วรรณคดีพื้นเมือง" ซึ่งหมายถึงนิทาน-วรรณกรรมประเภทเทพนิยาย และตำนานทางประวัติศาสตร์โบราณ เช่น ตำนานน้ำเต้าปุง ตำนาน ปูเยอย่าเยอ พื้นชนบรมา พื้นชนเจียง ประเภทที่ 2 เรียกว่า "วรรณคดีลายลักษณ์" หมายถึงวรรณคดีสมัยอาณาจักรลาวล้านช้าง (กลางศตวรรษที่ 14 -ท้ายศตวรรษที่ 18) แบ่งเป็นวรรณคดีประวัติศาสตร์ เช่น ตำนานเมืองพวน ตำนานเมืองเวียงจันทน์ พื้นพระแก้ว พื้นพระบาง วรรณคดีพุทธศาสนา เช่น วรรณคดีชาดต่างๆ วรรณคดีคำสอน เช่น นางตันโต กาพย์ปู่สอนหลาน-หลานสอนปู่ อินทญาณสอนลูก, กวินิยา ซึ่ง เป็นวรรณคดีนิทานแบบจักรๆ วงศ์ๆ เช่น ท้าวกาละเกด ท้าวสีหน สักสินไซ นางแดงอ่อน และประเภทที่ 3 เรียกว่า "วรรณกรรมทันสมัยของลาว พ.ศ. 1976-1985" ซึ่งเป็นวรรณคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับ "ลาวรักชาติ" มักเป็นเรื่องเกี่ยวกับการสรรเสริญการต่อสู้เพื่อการปลดปล่อยชาติ การปฏิวัติ "วรรณคดีทันสมัย" ดูจะอยู่ในความสนใจของนักวิชาการ และนักเขียนลาวในปัจจุบันมากกว่าวรรณคดียุคเก่าๆ

ในการสัมมนาครั้งนี้ มีบทความเกี่ยวกับวรรณกรรมล้านช้างอีกหลายบทความ เช่น "กำเนิดและแนวโน้มของวรรณกรรมลาว" โดยอุทิน บุญยาว "วรรณคดีล้านช้างยุคเสื่อมคลาย" โดยบุญ ชัยยะสิดทิว "กำเนิดและการขยายตัวของวรรณกรรม" โดยดวงเดือน บุญยาว "โฉมหน้าเรื่องสั้นร่วมสมัยของลาว" โดยธัญญา สังขพันธานนท์ จุดเน้นของการสัมมนานอกจากจะพูดถึงพัฒนาการของวรรณคดีลาวแล้ว มีการอภิปรายถึง "ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีล้านช้างกับวรรณคดีไทยภาคกลาง" โดยธวัช บุญโพนทก ทำให้เกิดมิติของการศึกษาเปรียบเทียบทางวรรณกรรมลาวล้านช้าง วรรณกรรมอีสาน วรรณกรรมล้านนา ซึ่งเป็นกลุ่มวัฒนธรรม 3 กลุ่มที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดในทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและวรรณกรรม

ไทดำ ไทขาว

ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของไทดำ ไทขาวที่อาศัยอยู่ทางตอนเหนือของลาวและเวียดนามนั้นก็น้อยมาก เรียกว่ายังอยู่ในขั้นรวบรวมต้นฉบับ และที่ปริวรรตเป็นอักษรไทยก็มีบ้างแต่น้อยมาก นักวิชาการชาวไทดำ ไทขาวเองก็น้อย นักวิชาการจากเมืองไทยก็เพิ่งเริ่มสนใจเก็บข้อมูล และศึกษาคนไทดำ ไทขาว เมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง

งานศึกษาวรรณกรรมไทดำที่สำคัญ และเป็นงานศึกษาชิ้นแรกๆ คือบทความของ James R. Chamberlaine (2539) เรื่อง “ความโทเมือง จากเมืองหม่วย” คุณค่าของบทความนี้อยู่ที่การปริวรรต ความโทเมือง จากต้นฉบับอักษรไทดำมาเป็นอักษรไทยให้นักวิชาการไทยได้รู้จักตำนานประวัติศาสตร์ ของไทดำ ความโทเมืองนี้ เริ่มต้นตั้งแต่การสร้างโลก ซึ่งมีลักษณะเป็นตำนานปรัมปรา ต่อมากล่าวถึงประวัติศาสตร์การอพยพการสร้างบ้าน แปลงเมืองของไทดำ จนมาถึงปัจจุบัน ในบทความนี้ Chamberlaine ปริวรรตเฉพาะส่วนต้นที่เป็นตำนานปรัมปรา จะขอยกมาเป็นตัวอย่างให้เห็นการใช้คำ ภาษา และฉันทลักษณ์ของวรรณกรรมไทดำ ดังนี้

ก่อ เปน ดิน เปน หย้า

ก่อ เปน ฟ้า ท่อ ถวง เหน

ก่อ เปน ดิน เจด ก้อน

ก่อ เปน น้ำ แก้ว แคว ปาก แท ทาว

ในตำนานสร้างโลกของไทดำ ได้เล่าถึงอดีตกาลว่า แต่ก่อนฟ้ากับดินอยู่ติดกันพันด้วยเครือเขา ปู่เจ้าให้ตัดเครือเขาขาด ฟ้าจึงขึ้นไปอยู่ข้างบน ต่อมามีน้ำท่วมโลก ปู่เจ้าจึงเอาคนใส่หมากเต่าปุง ลงมาไว้ที่เมืองโอมเมืองอาย แล้วก็เล่าถึงการสร้างสัตว์ต่างๆ การส่งผู้ปกครองลงมาปกครองเมืองต่างๆ

พ.ศ. 2532 มีการสัมมนาเรื่อง “คนไทยนอกประเทศ : พรหมแดนแห่งความรู้” มีบทความของเก็ม จ่อง (คำจ่อง) นักวิชาการชาวไทดำ ซึ่งเขียนเป็นภาษาเวียดนามและพม่า ยื่นตระกูล แปลและเรียบเรียงเป็นภาษาไทย เรื่อง “คนไทดำและคนไทขาวในภาคตะวันตกเฉียงเหนือของเวียดนาม” ในบทความนี้คำจ่อง พยายามเขียนประวัติศาสตร์การอพยพและการตั้งถิ่นฐานของคนไทดำ ไทขาว โดยใช้หลักฐานจากตำนานพื้นเมืองของชาติพันธุ์ต่างๆ เทียบกับหลักฐานจีน โดยดูเส้นทางการอพยพจากเรื่องราวในตำนาน เช่น ความโทเมือง ความแพงเมือง ตำนานพื้นบ้านของคนไทที่อพยพมาจากลาว ตำนานของเมืองต่างๆ ในเวียดนาม นับว่าเป็นบทความที่น่าสนใจ เพราะใช้หลักฐานที่เป็นตำนานนิทานเพื่อสะท้อนให้เห็นประวัติศาสตร์ของคนไทดำ ไทขาว

งานศึกษาวรรณกรรมไทดำที่สำคัญอีก 2 ชิ้น คือบทความของทวี สว่างปัญญางกูร เรื่อง “อักขระและวรรณกรรมไทดำและไทขาว” เสนอในงานสัมมนาเรื่อง “วัฒนธรรมชนชาติไท : สิบสองจุไท” พ.ศ. 2537 ในบทความนี้ ทวี สว่างปัญญางกูร กล่าวถึงวรรณกรรมไทดำหลายเรื่อง คือ

1. ความโตเมือง เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ว่าด้วยเรื่องราวการอพยพของคนไท
2. ความแพงเมือง หรือ ความเพียดเมือง (แพง= รัก, เพียด=ผูกพัน) เป็นเอกสารเล่าเรื่องเมืองต่างๆ ของไทดำ เช่น “ความแพงเมืองเมืองลา” เล่าเรื่องประวัติของเมืองลา “ความแพงเมืองหลวงเมืองหม่วย” เป็นตำนานเมืองหม่วย
3. โตปู่ตึก เป็นกวีนิพนธ์ชิ้นเอก เป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ที่เล่าถึงท้าวซวงท้าวเงินครองเมืองลอ ท้าวเจืองครองเมืองแกน
4. ความเจืองทาน เป็นบทกวีนิพนธ์ เรื่อง “ท้าวซวงท้าวเจือง”
5. ขุนนางฮั่ว เป็นกวีนิพนธ์อีกเรื่องหนึ่ง เรื่องราวเหมือน ขุนนางฮั่ว ในกลุ่มวัฒนธรรมไท-ลาว
6. ส่งผู้สอนสาว เป็นบทกวีนิพนธ์เกี่ยวกับความรักสามเส้าของหญิงชาย
7. ขุนเต็ง ขุนตึง นางนี เป็นกวีนิพนธ์ เนื้อเรื่องคล้ายๆ ขุนตึงของไทลื้อ ไทเขินและลาว

อย่างไรก็ตาม ขณะนี้วรรณกรรมไทดำส่วนใหญ่ยังเป็นต้นฉบับภาษาไทดำ ยังไม่มีการปริวรรตเป็นภาษาไทย เราเพียงแต่ได้ทราบว่ามีวรรณกรรมเรื่องใดบ้าง เป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไรแต่ยังไม่ได้เห็นต้นฉบับ และยังไม่มีการศึกษาตีความ ทั้งในเชิงวรรณกรรมและในเชิงสังคม

บทความอีกชิ้นหนึ่ง คือ “วรรณกรรมไทดำ” ซึ่งประกอบ นิมมานเหมินท์ได้สัมภาษณ์และเรียบเรียงจากคำบอกเล่าของอาจารย์คำจอง และอาจารย์คำเกื่อง นักวิชาการชาวไทดำ ในบทความนี้ได้แบ่งวรรณกรรมไทดำเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ และวรรณกรรมมุขปาฐะ วรรณกรรมลายลักษณ์แบ่งออกเป็นวรรณกรรมตำนาน ซึ่งได้แก่ ความโตเมือง ความแพงเมือง ไตปู่เล็ก ไตความเมือง หมอเมือง, วรรณกรรมจารีตและขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น ฮิดขึ้นเรือนใหม่ ฮิดออกลูกเลี้ยงลูก ฮิดตาย (ประเพณีทำศพ) ความสอนคน (วรรณกรรมคำสอน), วรรณกรรมร้อยกรอง คือ เจืองหาญ ส่งผู้สอนสาว ชูนางอ้าว ชุนเต็ง นางนี, ส่วนวรรณกรรมมุขปาฐะ ก็มีนิทานพื้นบ้าน ความเด็กน้อย (บทกล่อมเด็ก) ปริศนาคำทาย เพลงประกอบการละเล่น ความซัป (เพลงร้องโต้ตอบระหว่างหญิง-ชาย) บทขับในพิธีกรรมต่างๆ เช่น บทเรียกขวัญข้าว ขวัญควาย ทั้งหมดนี้เป็นเพียงการบรรยายหรือแนะนำให้รู้จักว่าวรรณกรรมไทดำมีประเภทใดบ้าง คล้ายๆ กับบทความของทวี สว่างปัญญางกูร แต่ยังไม่มีการศึกษาเจาะลึกเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

นอกจากนี้ก็มีบทความของสุนันท์ อุดมเวช (2537) เรื่อง “ผ้าไทในเวียดนาม” ซึ่งได้สัมภาษณ์ชาวไทดำที่เวียดนามถึงตำนานของลายผ้าทอแต่ละลาย เช่น ตำนานขึ้นซอนหัวใจ ตำนานลายตัวลิง ตำนานลายแมงมุม ตำนานลายปูดำ ตำนานดอกบาน (ดอกไม้บาน) นับว่าเป็นการเก็บข้อมูลภาคสนามที่เพิ่มความหมายให้กับลายผ้าทอที่ชาวไทดำใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้ได้เห็นจินตนาการ ที่มาของลายผ้าและชีวิตของชาวไทดำที่แอบแฝงอยู่เบื้องหลังลายผ้าแต่ละลาย บ่งบอกถึงความผูกพัน ความสัมพันธ์ระหว่าง “ผ้า” และ “คน” ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม องค์ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมไทดำ ไทขาว นับว่ายังมีน้อยมาก การศึกษาวิจัยอยู่ในขั้นเริ่มต้น การศึกษาวิเคราะห์คติชนและวรรณกรรมไทดำ ไทขาว เปรียบเทียบกับคติชนและวรรณกรรมของคนไทยกลุ่มอื่นๆ ยังมีแง่มุมและเรื่องราวให้ทำอีกมากในวงวิชาการ

จ้วง

ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของจ้วงมีน้อยมาก ถ้าเทียบกับของคนไทยกลุ่มอื่นๆ ข้อมูลเกี่ยวกับตำนานนิทานของจ้วงแฝงอยู่ในงานเขียนที่ให้ภาพรวมเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมของจ้วง ซึ่งก็มีอยู่เพียง 3-4 ชิ้นหลัก ๆ เท่านั้น คือ จ้วง : พี่น้องเผ่าไทยเก่าแก่ที่สุด (ศรีจักร วัลลิโภดม และปราณี วงษ์เทศ 2536), คนไทยอยู่ที่ไหนที่อุษาคเนย์ (สุจิตต์ วงษ์เทศ 2537), “สถานภาพการวิจัยเรื่องจ้วง : พิธีกรรมขอฝนเพื่อความอุดมสมบูรณ์” (ปราณี วงษ์เทศ 2538), ชาวจ้วง (รัตนพร เศรษฐกุล, บรรณาธิการ, 2539) และความรู้เกี่ยวกับตำนานนิทานของจ้วงก็มีเพียง 2-3 เรื่องเท่านั้น

สุจิตต์ วงษ์เทศ (2537) และปราณี วงษ์เทศ (2538) กล่าวถึงตำนานกำเนิดมนุษย์ เรื่อง “ปู่โลโก” ซึ่งเล่าว่ามีไข่หินลูกใหญ่ที่ตกมาจากฟ้า แตกออกเป็นเทพสามพี่น้อง คือ เทพแห่งสายฟ้า เทพแห่งทะเล (พญามังกร/พญานาค) และเทพแห่งดิน (ปู่โลโก) ปู่โลโก เป็นบรรพบุรุษของมนุษย์ สอนให้มนุษย์ทำนา จับปลา เลี้ยงเบ็ดเลี้ยงไก่ ตำนานเรื่องเดียวกันนี้ ใน ชาวจ้วง (ซึ่งเป็นหนังสือที่คนจีนเขียนเกี่ยวกับชาวจ้วง และได้มีการแปลเป็นภาษาไทย โดยมี

รัตนพร เศรษฐกุล เป็นบรรณาธิการ) เรียกเทพองค์นี้ว่า “ปู้ร้าว” และเล่าว่า “ปู้ร้าว” เป็นผู้สร้างมนุษย์ ดวงตะวัน ดวงเดือน แม่น้ำ ภูเขา ต้นไม้ ข้าว และสัตว์ต่าง ๆ

สุจิตต์ วงษ์เทศ (2537) และปรานี วงษ์เทศ (2538) เล่าถึงตำนานอีกเรื่องหนึ่งให้ชื่อว่า “รบฟ้าหาน้ำ” ซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับครั้งอดีตกาลเมื่อโลกแล้งเพราะมนุษย์ไม่เซ่นไหว้เทพแห่งฟ้า ชาวโลกจึงไปหา “พ่อโต” (ซึ่งสันนิษฐานว่า อาจเป็นคนเดียวกับ “ปู้โลโต”) พ่อโตจึงไปहारรบกับเทพแห่งฟ้า เทพแห่งฟ้าจึงแกล้งให้น้ำท่วมโลก มีแต่ลูกชายหญิง 2 คน ของ “พ่อโต” เท่านั้นที่รอดชีวิตเพราะหลบน้ำท่วมอยู่ในน้ำเต้า และพี่น้องชายหญิงคู่นี้เป็นต้นกำเนิดของมนุษย์ต่อมา สุจิตต์ วงษ์เทศตั้งข้อสังเกตว่าตำนานเรื่องนี้คล้าย ๆ กับเรื่อง “พญาคันคาก” ของทางลาวและอีสาน ซึ่งเป็นเรื่องของการต่อสู้กับ “ฟ้า” เพื่อให้ได้ “น้ำ” เช่นเดียวกัน ใน ชาวจ้วง เรียกตำนานเรื่องเดียวกันนี้ว่า “พี่น้องในลูกน้ำเต้า” แต่เล่าสั้น ๆ ว่า ในยุคที่น้ำท่วมโลก มีพี่น้องชายหญิงเข้าไปหลบน้ำท่วมในน้ำเต้า เมื่อน้ำลดก็แต่งงานกันเป็นบรรพบุรุษของมนุษย์ต่อมา ตำนานสำนวนนี้มีเกร็ดเล่าต่อไปว่า ในช่วงที่น้ำท่วมโลก พันธุ์ข้าวก็หมดไปด้วยเหลือแต่ที่ติดอยู่กับทางสุนัข ซึ่งเป็นต้นพันธุ์ข้าวที่มนุษย์ปลูกต่อมา ดังนั้นเมื่อเกี่ยวข้าวใหม่ได้ชาวจ้วงจะเอาไปให้สุนัขกินก่อน เรื่องนี้คล้าย ๆ เรื่องเล่าของไทยตาไทชาว เรื่อง “ข้าวฟ้า” ที่เล่าว่า แรกก่อนข้าวเกิดเองในเมืองฟ้าสุนัขไปวิ่งเล่นในทุ่งบนฟ้า เม็ดข้าวเกาะทางสุนัขมา มนุษย์จึงได้กินข้าวตั้งแต่นั้นมา ปัจจุบันนี้ก็ยังมีพันธุ์ข้าวชนิดหนึ่งที่เรียกว่า “ข้าวฟ้า” มักเกิดเองในนาลุ่ม (ศิราพร 2539)

ตำนานอีกเรื่องหนึ่งของจ้วง คือ ตำนาน “เรื่องกบ” คนส่วนใหญ่รู้จักจ้วงโดยเชื่อมโยงกับประเพณีการติกลองมโหรีที่กล่าวดำในเทศกาลลูกกบ ซึ่งคือเทศกาลของฝน ปรานี วงษ์เทศ (2538) เล่าถึงตำนานกบว่า “ครั้งหนึ่งนานมาแล้วมีหญิงสาวไม่มีลูก ต้องไปหาน้ำเองทุกวัน วันหนึ่งไปพบกบตัวหนึ่งติดมาในถังน้ำ ก็เอากบกลับมาบ้านด้วย กบขอเป็นลูกหญิงสาว หญิงสาวก็รับเลี้ยงกบเป็นลูก ตั้งแต่นั้นมา พิษพันธุ์ธัญญาหารก็อุดมสมบูรณ์ ต่อมาเมื่อกบเป็นหนุ่ม ไปสอบจอหงวนได้ที่ 1 ต่อมาได้เป็นราชบุตรเขย วันหนึ่งมเหสีไปพบชุดกบของราชบุตรเขย จึงเอาไปเผาทั้ง ราชบุตรเขยจึงตาย หลังจากนั้นก็เกิดความแห้งแล้ง ชาวบ้านจึงบูชากบเพื่อทำให้ฝนตกและเพื่อให้ความอุดมสมบูรณ์กลับมามีดังเดิม” ตำนานนี้จึงเป็นที่มาของเทศกาลลูกกบอันเป็นเทศกาลที่ยิ่งใหญ่ของชาวจ้วง

ใน ชาวจ้วง (รัตนพร 2539) ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านของจ้วง แบ่งเพลงเป็น 4 ประเภท ประเภทที่ 1 เพลงเกี่ยวกับการผลิต เช่น เพลงเลี้ยงควาย เพลงดำนา เพลงเด็ดใบชา เพลงปักแพ่งแดงบวบ เพลงเผาถ่าน ประเภทที่ 2 เพลงแห่งจารีตประเพณี เช่น เพลงแม่กบ เพลงควาย เพลงอัญเชิญแม่พระจันทร์, ประเภทที่ 3 เพลงรัก เป็นเพลงร้อยโต้ตอบระหว่างชายหญิง มีเพลงพบหน้ากัน เพลงคิดถึง เพลงนัด เพลงรักอำลา, ประเภทที่ 4 เป็นกลอนยาว เขียนด้วยอักษรจ้วงโบราณ มี 500 กว่าเล่ม เล่มที่สั้นที่สุดมี 1,000 กว่า บรรทัด เล่มที่ยาวที่สุดมี 16,000 บรรทัด ใช้เขียน “กลอนคัมภีร์ปู้ร้าว” “ปู้แปะ” กลอนเหล่านี้กลายเป็น “สารานุกรม” ที่ชาวจ้วงใช้ศึกษาประวัติศาสตร์สังคมของตน เข้าใจว่า ยังไม่มีการแปลเป็นภาษาไทย และเพลงพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ เหล่านี้ก็ยังไม่มีการศึกษาวิจัย ซึ่งน่าจะได้มีการศึกษาเปรียบเทียบกับเพลงพื้นบ้านในวัฒนธรรมคนไทยกลุ่มต่าง ๆ ต่อไป

บทประเมินแนะแนวทางและวิธีการศึกษาคติชน/วรรณกรรมชนชาติไท

ตามที่ได้ประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของคนไทเป็นกลุ่ม ๆ มาแล้ว ในส่วนนี้จะขอประเมินให้เห็นสถานภาพการศึกษาคติชนและวรรณกรรมตามลักษณะของแนวทางและวิธีการศึกษา ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น 4 ประการดังนี้

1. งานรวบรวม
2. งานปริวรรต
3. งานประเภทวิทยานิพนธ์
4. งานวิจัยวรรณกรรมที่คนไทยรับรู้ร่วมกัน

1. งานรวบรวมนิทาน/วรรณกรรม

ในแง่ของวิชาคติชนวิทยา ขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลเป็นขั้นตอนเบื้องต้นที่จำเป็นเพราะเหตุที่ข้อมูลประเภทนิทานอยู่ในความทรงจำของชาวบ้าน ต้องมีผู้เข้าไปรวบรวมสอบถามโดยให้ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนต่างๆ เล่าให้ฟัง นิทานของชาวบ้านมิได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ต่างกับวรรณกรรมลายลักษณ์อักษรซึ่งมักอยู่ในรูปของสมุดข่อย พับสา ใบลาน ซึ่งมีอยู่ตามวัด ผู้ต้องการศึกษาก็ไปรวบรวมได้ทันที แต่ถ้าเป็นข้อมูลประเภทนิทาน เพลง ปริศนาคำทายของชาวบ้าน ขั้นตอนการเข้าไปรวบรวมข้อมูลจากชาวบ้านเป็นขั้นตอนที่จำเป็น

ในแง่นี้ เราจึงนับงานรวบรวมเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคติชนของชนชาติไท งานที่เข้าข่ายงานประเภทนี้ เช่น ด้วยปัญญาและความรัก : นิทานชาวเมืองเหนือ (เวาห์ เพลงเออ 2519) ซึ่งเป็นการรวบรวมนิทานจากคำบอกเล่าของคนไทที่อยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย แยกเป็นนิทานคนเมือง (ไทยวน) 151 เรื่อง, นิทานไทลื้อ 128 เรื่อง, นิทานไทใหญ่ 159 เรื่อง, นิทานไทเขิน 55 เรื่อง, วรรณกรรมไทลื้อ (ชานาญ รอดเหตุภัย 2517) รวบรวมนิทานไทลื้อจากคำบอกเล่าของคนไทลื้อที่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย ประมาณ 50 เรื่อง ได้จัดหมวดหมู่ออกเป็นนิทาน ทรงเครื่อง นิทานคติ นิทานปริศนา นิทานเรื่องผี นิยาย นิทาน มุขตลก. วรรณกรรมไทยเขิน (อนาโกล เป็ลติเยร์ 2529) เป็นรวมเรื่องย่อของนิทานไทเขิน 271 เรื่อง, นิทานพื้นบ้านล้านนา เล่ม 1-5 ที่ฝ่ายวิจัยล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รวบรวมจากคำบอกเล่าในเขต 10 จังหวัด ภาคเหนือตอนบน, Legends of the Lao (Hugh Fincher และ Xay Kaignavongsa 1993) เป็นงานรวบรวมและเรียบเรียงเรื่องนิทานลาว

2. งานปริวรรตนิทาน/วรรณกรรม

งานปริวรรตก็เป็นงานอีกประเภทหนึ่งที่จำเป็น และต้องนับเป็นขั้นตอนการศึกษาวรรณกรรมชนชาติไท นักวิชาการส่วนน้อยที่สามารถอ่านต้นฉบับภาษาไทยในพับสา ใบลาน สมุดข่อยได้ จึงต้องอาศัยผู้ที่สามารถอ่านตัวอักษรของคนไทแต่ละกลุ่มได้และปริวรรตให้เป็นอักษรไทยเสียก่อน จึงจะสามารถทำให้เกิดศึกษาตีความ และวิเคราะห์วรรณกรรมเหล่านั้นได้

การศึกษาวรรณกรรมชนชาติไทในระยะแรกจึงต้องยอมเสียเวลาให้กับงานปริวรรต เรณู วิชาศิลป์ ใช้เวลานับสิบปีในการปริวรรต พงศาวดารไทอาหม จากภาษาไทอาหมมาเป็นภาษาไทย อนาโกล เบิลติเยร์ ได้มีคุณูปการอย่างยิ่งในการปริวรรตวรรณกรรมไทเขิน จำนวนมากออกมาเป็นภาษาไทย บางเรื่องก็ได้แปลเป็นภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศสด้วย วรรณกรรมไทเขินที่ปริวรรตแล้วมีหลายเรื่อง เช่น นางมหมอม เจ้าบุญหลง คำวกลอนขอเชียงตุง สุชะวันณะวิหคทอง นอกจากนั้น อนาโกลยังปริวรรต ปฐมมุลมุลี จากต้นฉบับตัวอักษรล้านนาเป็นภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และฝรั่งเศส และปริวรรต ท้าวทกกระมาเผือก จากต้นฉบับภาษาลาวเป็นภาษาฝรั่งเศส, ดาว เสงี ทว่าใต้ สรุปความวรรณกรรมไทได้คง จำนวน 60 เรื่อง จากภาษาไทเหนือมาเป็นภาษาไทย

นิทานและวรรณกรรมอีสานที่เป็นภาษาไทยที่เราได้อ่านกันทุกวันนี้ เดิมทีก็จารึกด้วยอักษรธรรม หรืออักษรไทยน้อยในหนังสือผูก ไบลาน พระยาอริยานุวัตรได้ปริวรรตวรรณกรรมลาว-อีสาน จำนวนมาก เช่น พระลัก-พระตาม การะเกด พระยาคันคาก เสียวสวาด จำปาสีตัน สุพรมโมกษา ฯลฯ สุภณ สมจิตเรธิปัญญา ปริวรรต ปฐมมุล มุลปฐมบันนา นิทานและวรรณกรรมล้านนาก็เช่นกัน เดิมทีบันทึกด้วยอักษรธรรม อักษรล้านนา อาจารย์สิงมะวรรณเสียบก็ปริวรรตออกมาเป็นอักษรไทย เช่น ทรมารพรหมจักร ฯลฯ

การศึกษานิทาน/วรรณกรรมของไทยคำก็ยังอยู่ในขั้นตอนของการปริวรรตต้นฉบับ ความโทเมือง ซึ่งเป็นตำนานสำคัญที่เล่าประวัติการสร้างโลกและการตั้งถิ่นฐานของคนไทคำ เป็นงานที่ J.R.Chamberlaine และ ทวี สว่างปัญญางกูร ได้ปริวรรตให้เราได้อ่าน วรรณกรรมไทคำ-ไทขาวเรื่องอื่น ๆ ยังมีได้แน่แต่มีการปริวรรตออกมาเร่ร่อนเพียงชื่อวรรณกรรม ดังนั้นการศึกษานิทาน/วรรณกรรมไทคำ ไทขาว ยังมีขั้นตอนที่ต้องทำอีกมาก นิทาน/วรรณกรรมของชนชาติไทอีกหลายกลุ่ม เช่น ไทอาหม ไทใหญ่ จ้วง ฯลฯ ยังต้องรอการปริวรรตเพื่อศึกษาความต่อไป

3. งานประเพณีวิทยานิพนธ์

วิทยานิพนธ์เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมชนชาติไท ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาวรรณกรรมล้านนา หรือวรรณกรรมอีสานในประเทศไทย ก่อนที่จะมีกระแสความสนใจเรื่องชนชาติไท มีกระแสความสนใจ "ท้องถิ่นนิยม" ก่อนจึงทำให้เกิดการศึกษาคติชนและวรรณกรรมท้องถิ่นในช่วง พ.ศ.2510-2530 จึงมีทั้งการรวบรวม การปริวรรต การศึกษาวิจัย ตลอดจนการให้นิสิททำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมท้องถิ่นต่างๆ ในประเทศไทย ส่วนวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของคนไทนอกประเทศ เช่น วรรณกรรมไทลื้อ วรรณกรรมไทเขิน เพิ่งจะมีในระยะหลังในทศวรรษที่ 2530 มาเอง

วิทยานิพนธ์ชั้นมหาบัณฑิตที่เกี่ยวข้องกับคติชนและวรรณกรรมชนชาติไท ที่รวบรวมมาได้ทั้งหมดประมาณ 100 เล่ม มาจากสถาบันการศึกษาหลัก 5 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (สาขาไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยศิลปากร (สาขาจารึกภาษาไทย) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ภาควิชาภาษาไทย)

วิทยานิพนธ์เหล่านี้มีแนวการศึกษา 4 แนวใหญ่ ๆ คือ ประการแรก เป็นการวิเคราะห์วรรณกรรมแต่ละเรื่อง ประการที่สอง เป็นการศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมระหว่างท้องถิ่น ประการที่สาม เป็นการศึกษาในเชิงคติชนวิทยา ประการที่สี่ เป็นการเลือกศึกษาบางประเด็นทางสังคมที่สะท้อนจากวรรณกรรม

1) การศึกษานิทาน/วรรณกรรมแต่ละเรื่อง

การวิเคราะห์วรรณกรรมในเชิงวรรณคดี จะเป็นการหยิบวรรณกรรม เช่น วรรณกรรมล้านนาหรือวรรณกรรมอีสาน-ลาว เรื่องใดเรื่องหนึ่ง มาวิเคราะห์ให้เห็นที่มาของเรื่อง ส่วนต่างๆ ของวรรณกรรมเรื่องนั้น อักษรและอักขระวิธีที่ใช้ ลักษณะคำประพันธ์ โครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก และภาพสังคมที่สะท้อนจากวรรณกรรม* การศึกษาวรรณกรรมในลักษณะนี้มักจะใช้ชื่อวิทยานิพนธ์ว่า “การศึกษาเชิงพิจารณา” เช่น การศึกษาเชิงพิจารณาวรรณกรรมอีสาน เรื่องหน้าผากไกลกะตัน, การศึกษาเชิงพิจารณานิทานชาดกล้านนาไทยเรื่องก่ำกาดำ หรือใช้ชื่อว่า “การศึกษาเชิงวิเคราะห์” เช่น ท้าวยี่ควายเงิน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ , เสียวสวาด : การศึกษาเชิงวิเคราะห์, วิเคราะห์วรรณกรรมไทลื้อเรื่องคำขับลังกาสิบหัว วิทยานิพนธ์ประเภทนี้มีอยู่มาก และเป็นส่วนใหญ่ของวิทยานิพนธ์ทั้งหมด แล้วแต่ว่าวิทยานิพนธ์เล่มใดจะเลือกวรรณกรรมเรื่องใดขึ้นมาวิเคราะห์ เช่น วรรณกรรมอีสาน : พระกิดพระพาน, สุวรรณสังข์กุมาร, สุริวงศ์, ชูลุนางอัว, พญาคันคาก, ลินทอง; วรรณกรรมล้านนา:พรหมจักร, บัระวงศ์หงส์อำมาตย์, กำพร้าหมาดำ, โคลงหงส์ผาดำ; วรรณกรรมไทลื้อ มีอยู่บ้างเช่น คำขับลังกาสิบหัว; วรรณกรรมไทเขินมีอยู่ 1 เล่ม เรื่อง สุชะวันณะวันหลวง

2) การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมระหว่างท้องถิ่น

ส่วนวิทยานิพนธ์เปรียบเทียบวรรณกรรมระหว่างท้องถิ่น ก็ยังคงเป็นการศึกษาในเชิงวรรณคดีดังที่กล่าวมาข้างต้น แต่เป็นการเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องเดียวกันที่ปรากฏในต่างท้องถิ่น* ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างวรรณกรรมล้านนา กับวรรณกรรมอีสาน บางเรื่องก็ดึงสำนวนลาว ไทลื้อ ไทเขิน เข้ามาเปรียบด้วย เช่น จำปาสีตัน : การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมล้านนาไทย อีสานและลาว, การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องนางम्मหอม ฉบับล้านนา อีสานและไทลื้อ, การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องก่ำกาดำฉบับล้านนา อีสานและไทเขิน จะเห็นได้ว่าการศึกษาเชิงเปรียบเทียบยังใช้ล้านนากับอีสานเป็นหลัก แต่ก็น่าสังเกตว่าได้มีการหยิบยกวรรณกรรมของคนไทนอกประเทศไทย คือวรรณกรรมไทลื้อ วรรณกรรมไทเขิน วรรณกรรมลาว มาเปรียบเทียบให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมไทยกับวรรณกรรมไทบ้างแล้ว

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าวิทยานิพนธ์เหล่านี้ส่วนใหญ่ เป็นการศึกษาวรรณกรรมของชนชาติไทในเชิงวรรณคดีวิเคราะห์ เพื่อดูกลวิธีการแต่ง โครงเรื่อง ตัวละคร ตามวิธีการของการศึกษาวรรณคดี หากจะมีการศึกษาสังคม ก็เป็นการศึกษาสังคมจากตัววรรณกรรม ไม่ได้มีการศึกษาให้เชื่อมโยงกับสังคมตามที่เป็นจริง หรือเป็นการออกสนามเพื่อศึกษาวรรณกรรมในบริบททางสังคมที่เป็นจริง

3) การศึกษานิทาน/วรรณกรรมในเชิงคติชนวิทยา

วิทยานิพนธ์ที่ศึกษานิทาน/วรรณกรรมในเชิงคติชนวิทยาโดยตรงมีน้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นการผสมผสานระหว่างการศึกษาเชิงคติชนวิทยา ผสมกับการศึกษาเชิงวรรณคดี หากจะใช้ทฤษฎีทางคติชนวิทยาอยู่บ้าง ก็เป็นไปในเรื่องการรวบรวมนิทาน/วรรณกรรม เรื่องนั้นๆ มาให้ได้มากที่สุด ส่วนทั้งสำนวนบอกเล่าและสำนวนลายลักษณ์

* ดูตัวอย่างสารบัญของวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาวรรณกรรมในเชิงวรรณคดีในภาคผนวก

การเปรียบเทียบอนุภาค (motif) ในสำนวนต่างๆ เช่น การศึกษาเชิงเปรียบเทียบเรื่องพระรถ-เมรีฉบับต่างๆ (นันทพร ดวงแก้ว 2526) กล่าวถึงความแพร่หลายของเรื่องพระรถ-เมรี รวบรวมเรื่องพระรถ-เมรีที่ปรากฏในลักษณะของเพลงพื้นบ้าน นิทานพื้นบ้าน แหล่ง วรรณกรรมชาดก บทละคร บทมโหรี บทโนรา บทลิเก และมีการเปรียบเทียบความแตกต่างและความคล้ายคลึงทางด้านอนุภาค ตัวละคร, วิทยานิพนธ์อีกเล่มหนึ่งที่ใช้ระเบียบวิธีทางคติชนวิทยาอยู่บ้าง คือ การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องนางอุทธรา (วราปฐมา คำหมู 2535) เป็นวิทยานิพนธ์ที่หนาถึง 700 กว่าหน้า เพราะรวบรวมสำนวนนิทานปลาบู่ทอง ทั้งสำนวนบอกเล่าและสำนวนลายลักษณ์ของไทโยว ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทจีน ไทยภาคกลาง ไทยภาคใต้ และเปรียบเทียบอนุภาคสำคัญๆ ในเรื่อง เช่น อนุภาคแม่เลี้ยงใจร้าย อนุภาคการกลับชาติมาเกิดใหม่ อนุภาคความผูกพันระหว่างแม่กับลูก ฯลฯ อีกเล่มหนึ่ง คือ สุชะวณะวาทหลวง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทที่มีต่อสังคม (สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ 2539) สุชะวณะวาทหลวง เป็นนิทานที่สำคัญมากในวัฒนธรรมไทจีน วิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นวิทยานิพนธ์เล่มแรกๆ ที่ศึกษานิทาน/วรรณกรรมไทจีน ซึ่งเป็นนิทาน/วรรณกรรมของคนไทนอกประเทศ และมีการวิเคราะห์บทบาทของวรรณกรรมเรื่องนี้ต่อคนไทจีนทางด้านวิถีชีวิต ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ และกล่าวถึงประเพณี การตั้งธรรม (การสวด) วรรณกรรมเรื่องนี้ ความสำคัญของประเพณี “ตั้งธรรมวาทหลวง” เทียบได้กับความสำคัญของการเทศน์มหาชาติในวัฒนธรรมไทย วิทยานิพนธ์เล่มนี้ได้รวบรวมและกล่าวถึงความแพร่หลายของสำนวนไทลื้อ ไทใหญ่ด้วย อันที่จริงงานชิ้นนี้เป็นทั้งการศึกษาเชิงคติชนวิทยา เชิงวรรณกรรมและเชิงมานุษยวิทยา นับเป็นวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับนิทาน/วรรณกรรมของชนชาติไทที่สมบูรณ์มากเล่มหนึ่ง ช่วยให้เข้าใจวิถีชีวิตของคนไทจีนโดยผ่านวรรณกรรม

นอกจากนี้ ก็มีวิทยานิพนธ์ที่เลือกศึกษานิทานบางประเภท เช่น วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านของชาวไทยวน บ้านคลองน้ำไหล จังหวัดกำแพงเพชร (สุชาติพิทย์ สว่างผล 2531) รวบรวมนิทานจากนักเล่านิทานในหมู่บ้าน ได้เกือบ 200 เรื่อง แล้วนำมาจัดหมวดหมู่ประเภทนิทานแล้วดัดนิทาน ประเภทมุขตลกมาวิเคราะห์เป็นพิเศษ ให้เห็นมิติทางสังคม วัฒนธรรมที่นิทานตลกหยิบยกขึ้นมาล้อเลียน เช่น เกี่ยวกับความขัดแย้ง ระหว่างพระกับชาวบ้าน พระกับเถร พระกับศิษย์วัด เป็นต้น การสร้างมุขตลกในเรื่องชาขันของล้านนา (ทศยวรรณ ไชยะกุล 2539) ก็รวบรวมนิทานชาขันของล้านนาได้ 200 กว่าเรื่อง และแบ่งเป็นเนื้อหาออกเป็น 3 กลุ่ม เช่น นิทานชาขันเกี่ยวกับบุคคลในศาสนา บุคคลในครอบครัว บุคคลต่างชาติพันธุ์ เป็นต้น และวิเคราะห์พฤติกรรมตัวละครที่สะท้อนพฤติกรรมของบุคคลในมิติทางสังคมวัฒนธรรม

อย่างไรก็ตาม วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวกับนิทานที่เป็นสำนวนบอกเล่าของชาวบ้านมีน้อยมากและวิทยานิพนธ์ที่ใช้ระเบียบวิธีทางคติชนวิทยาโดยตรงก็นับจำนวนเล่มได้ แต่วิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่จะเป็นการวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์ในเชิงวรรณคดีมากกว่า

4) การศึกษาบางประเด็นทางสังคมในวรรณกรรม

วิทยานิพนธ์ประเภทนี้เลือกศึกษาประเด็นทางสังคมวัฒนธรรมบางประเด็นที่สะท้อนจากวรรณกรรมท้องถิ่น เช่น ศาสนาชาวบ้านในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน (กุสุมา ชัยวินิตย์ 2531) ศึกษาแบบความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาของชาวบ้านที่มีปรากฏในวรรณกรรม เช่น ความเชื่อเรื่องผีสิงเทวดา ความเชื่อเรื่องบุญกรรม การเวียนว่ายตายเกิด นรกสวรรค์, สตรีในวรรณกรรมอีสาน (พิชัย ศรีภูมิ 2532) เลือกศึกษาคุณสมบัติ ฐานะและบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงในวรรณกรรมอีสาน, เครื่องดนตรีในวรรณกรรมอีสาน (สันทนา ทิพวงศา 2535) รวบรวมชื่อเครื่องดนตรี ประเภทเครื่องดนตรี และโอกาสในการใช้เครื่องดนตรีแต่ละประเภท เช่น การเล่นดนตรีในการเกี่ยวพาราฮี การบรรเลง

ดนตรีในพิธีกรรมทางศาสนาและในพระราชพิธี การใช้ดนตรีเป็นของกำนัลแก่บุคคล เป็นต้น ชื่อบ้านนามเมืองที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องผาแดงนางไอ่ (สมศักดิ์ เล็งสาย 2534) สำนวนชื่อท้องถิ่นที่เป็นชื่อหมู่บ้าน ชื่อเมือง ชื่อภูมิภาค และพบว่าชื่อท้องถิ่นที่มีอยู่ในวรรณกรรม เป็นชื่อที่มีสถานที่อยู่จริงในปัจจุบัน ส่วนใหญ่อยู่ในประเทศไทยและประเทศลาว ส่วนในระดับจังหวัด เป็นชื่อสถานที่ที่พบมากที่สุดในจังหวัดอุดรธานี กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ตามลำดับ วิทยานิพนธ์ประเภทนี้มักทำโดยนิสิตในหลักสูตรไทยคดีศึกษา ที่มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ซึ่งเปิดโอกาสให้นิสิตศึกษาวรรณกรรมในบริบททางสังคม หรือให้เชื่อมโยงกับสังคมวัฒนธรรมอีสาน

4. งานวิจัยนิทาน/วรรณกรรมที่คนไทยรับรู้ร่วมกัน

เท่าที่เป็นมาในอดีต มีวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเปรียบเทียบนิทาน/วรรณกรรมต่างถิ่นอยู่บ้าง จะเป็นการเปรียบเทียบระหว่างวรรณกรรมล้านนา กับวรรณกรรมอีสานและเป็นการเปรียบเทียบในเชิงวรรณกรรม แต่ในระยะ 4-5 ปีมานี้ เมื่อมีกระแสความสนใจเรื่องชนชาติไทย การเสาะแสวงหาความรู้ทางวรรณกรรมของคนไทยที่อยู่นอกประเทศก็มีมากขึ้น นักวรรณกรรมก็อยากค้นคว้าว่าคนไทยที่อยู่นอกประเทศรับรู้วรรณกรรมเรื่องใดบ้าง และมีเนื้อหาอย่างไร เหมือนคล้ายหรือแตกต่างจากวรรณกรรมที่รับรู้กันอยู่ในประเทศไทยอย่างไร จึงเริ่มมีงานออกเก็บข้อมูลภาคสนามในวัฒนธรรมคนไทยนอกประเทศ และวิเคราะห์เปรียบเทียบนิทาน/วรรณกรรมสำนวนต่างๆ การศึกษาเปรียบเทียบจึงได้ขยายวงกว้างไปยังคนไทยกลุ่มอื่นๆ นอกประเทศ และวัตถุประสงค์ในการศึกษาก็นำมาซึ่งการขยายวงกว้างขึ้นจากการเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นลักษณะทางวรรณกรรมไปสู่การเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกลุ่มต่างๆ การติดต่อสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมในหมู่ชนชาติไทย

การศึกษานิทาน/วรรณกรรมที่เป็นการรับรู้ในหมู่คนไทยนอกประเทศยังอยู่ในระยะเริ่มต้น นิทาน/วรรณกรรมเรื่องที่หยิบยกมาศึกษาก็ยังมีไม่กี่เรื่อง งานศึกษาวิจัยนิทาน/วรรณกรรม เพื่อจุดประสงค์ในการที่จะเข้าใจชนชาติไทยก็ยังมีไม่มากนัก ในที่นี้จะขอกล่าวถึงงานวิจัยนิทาน/วรรณกรรมที่อยู่ในความสนใจร่วมกันของนักวิชาการหลายประเทศในแถบอุษาคเนย์นี้ คือ ตำนาน/วรรณกรรมท้าวฮุ่งท้าวเจือง ซึ่งเป็นเรื่องที่มีการศึกษาจากนักวิชาการต่างสาขาวิชามากที่สุดและมีลักษณะ “ข้ามชาติ” มากที่สุด จึงจะขอประมวลสถานภาพการศึกษาเรื่อง ท้าวฮุ่งท้าวเจือง โดยละเอียดจากสหสาขาวิชา นอกจากนั้นจะกล่าวถึงงานศึกษาวิจัยนิทาน/วรรณกรรมเรื่องอื่นๆ เท่าที่มีผู้ศึกษาแล้วโดยสังเขป คือ ตำนานสงคราม ตำนานสร้างโลก ตำนานข้าว นิทานปลาทุทอง

1) การศึกษาเปรียบเทียบตำนานท้าวฮุ่งท้าวเจือง

ท้าวฮุ่ง หรือ ท้าวเจือง หรือขุนเจือง เป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรม (Culture hero) ในดินแดนสองฝั่งโขงบริเวณล้านนา ลิบสองพันนา เชียงตุง ลิบสองจุไทและหัวพันทั้งห้าทั้งหก หรืออาจกล่าวได้ว่ามีตำนานที่เล่าขานถึงท้าวฮุ่งหรือ ท้าวเจือง ในการรับรู้ของไทยวน ลาว ไทดำ ไทเขิน ส่วนไทลื้ออ้างว่าพระยาเจืองเป็นปฐมกษัตริย์ของอาณาจักรเชียงรุ่ง ลิบสองพันนา นอกจากนั้นยังมีการกล่าวถึงในความเชื่อของกลุ่มมอญ-เขมรอีกด้วย จึงยังเป็นที่ถกเถียงกันว่า ท้าวฮุ่งหรือ ขุนเจือง เป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรมของชนเผ่าใดกันแน่มีตัวตนจริงหรือไม่ อยู่ในสมัยใด และปกครองอาณาจักรใดกันแน่ เนื่องจากมีลักษณะเป็น “วีรบุรุษข้ามวัฒนธรรม” ทั้งในทางประวัติศาสตร์ วรรณกรรมและสังคมวัฒนธรรมจึงขอแยกประมวลการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นประเด็นๆ ดังต่อไปนี้

ก. ประเด็นทางด้านวรรณกรรม

ประคอง นิมมานเหมินท์ (2530) ได้รวบรวมตำนาน/วรรณกรรมเรื่องเกี่ยวกับพระยาเจือง ไว้หลายสำนวน เช่น ทางล้านนา มี ตำนานพระยาเจือง พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน, ทางสิบสองปันนา มี ศาสตร์พรหมเมืองเชียงเจือง ตำนานพื้นเมืองสิบสองปันนา คำขวัญเรื่องเจืองหาญ, ทางเชียงตุงมี ตำนานเมืองเชียงตุง, ทางล้านช้างมี มหาเทพยท้าวบาเจือง, กลอนอ่านเรื่องท้าวยี่บาเจือง, ทางไทดำมีบทร่ายยกร่องเรื่อง เจืองหาญ

มหากาพย์ท้าวบาเจือง เป็นวรรณกรรมเกี่ยวกับวีรบุรุษของคนไทลาว แต่งด้วยฉันทลักษณ์ประเภทโคลง มีความยาวถึงประมาณ 5,000 บท นักวิชาการจึงจัดให้วรรณกรรมเรื่องนี้อยู่ในประเภทมหากาพย์ การศึกษาในด้านวรรณกรรมนี้ มี 2 ประเด็นหลัก คือ การพิจารณาเรื่องรูปแบบฉันทลักษณ์ประเภท "โคลง" และการพิจารณาเนื้อหาเชิงเปรียบเทียบ

แม้ว่า ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบฉันทลักษณ์ประเภท "โคลง" ที่ใช้ในวรรณกรรมเรื่องนี้ ยังไม่มีข้อยุติชัดเจน แต่ความเห็นประการหนึ่งที่นักวิชาการเห็นลงรอยกัน คือ "โคลง" เป็นฉันทลักษณ์ดั้งเดิมของไทย โดยเฉพาะชนชาติไทกลุ่มไทสยาม ไทลาว และไทยวน ลักษณะสำคัญคือกำหนดเอก-โท (รูปไม้เอก-รูปไม้โท หรือเสียงวรรณยุกต์เอก-เสียงวรรณยุกต์โท) และพัฒนารูปแบบแตกต่างกันไปในชั้นหลัง

ส่วนการพิจารณาเนื้อหาในเชิงเปรียบเทียบ มีงานศึกษาในประเด็นนี้ ที่สำคัญ คือ มหากาพย์เรื่อง ท้าวบาเจือง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ของ ประคอง นิมมานเหมินท์ (2530) การศึกษาแนวนี้ชี้ให้เห็นการแพร่กระจายของเรื่อง พบว่า มีอยู่กว้างขวางในกลุ่มคนไท ทั้งล้านช้าง ล้านนา สิบสองพันนาและเชียงตุง นอกจากนั้น ยังพบในชนเผ่าอื่นบางเผ่า ได้แก่ เผ่าขมุ และเผ่าสะเตียง ในประเด็นนี้ ประคอง นิมมานเหมินท์ (2530:137-139) ได้ตั้งข้อสันนิษฐานไว้ 2 ทางคือ เรื่องเกี่ยวกับท้าวฮุ่งหรือท้าวเจือง นี่เป็นเรื่องของชนเผ่าไท แล้วแพร่กระจายไปยังชนเผ่าอื่น หรือเรื่องเกี่ยวกับท้าวฮุ่งหรือเจืองนี้ เป็นนิทานของชนเผ่าอื่น แล้วชนเผ่าไทรับมาพัฒนาเป็นวีรบุรุษ ซึ่งเป็นความเห็นของ แคมเบอร์เลน อย่างไรก็ตาม ยังเป็นประเด็นที่ต้องอาศัยการศึกษาเพิ่มเติมอีก โดยเฉพาะจำเป็นต้องรวบรวมเรื่องของท้าวฮุ่งหรือเจืองสำนวนต่างๆ ให้ได้มาก

จากการศึกษาเปรียบเทียบพบว่า อนุภาคของเรื่องมีเหมือนกันบ้าง ต่างกันบ้าง บางสำนวนมีบางอนุภาค บางสำนวนไม่ปรากฏ ประคอง นิมมานเหมินท์ (2530:110-118) ได้ข้อสรุปว่า ท้าวฮุ่งหรือเจือง น่าจะเป็นกษัตริย์วงศ์ลาวแห่งทิวเขานครเงินยาง มีชีวิตอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 วีรกรรมสำคัญคือ รบชนะพวกเกว ซึ่งอยู่ที่เมืองปะกัณหรือพระกัณ ได้อภิเษกเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่และมีความสัมพันธ์กับกษัตริย์ยูนาน ข้อสรุปนี้อาจนำไปใช้พิจารณาในการศึกษาประวัติศาสตร์ของชนเผ่าไทยุคก่อนสมัยสุโขทัย แต่ต้องอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเพิ่มเติม

ข. ประเด็นทางด้านประวัติศาสตร์

โดยเหตุที่วรรณกรรมเรื่องท้าวฮุ่งหรือเจือง เป็นวรรณกรรมประเภทมหากาพย์ ให้รายละเอียดเรื่องราวของท้าวฮุ่งหรือเจืองไว้ละเอียด แม้จะแต่งขึ้นหลังเกิดเหตุการณ์มานานแล้วก็ตาม ยังถือเป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเนื้อเรื่องแพร่กระจายอยู่ทั่วไปในกลุ่มชนเผ่าต่างๆ

ประเด็นที่นักวิชาการให้ความสนใจ คือท้าวรุ่งหรือเจืองเป็นชนชาติใด พระยา-ประชาภิจักรจักร มีความเห็นว่าท้าวรุ่งหรือเจืองเป็นกษัตริย์ไทย ในขณะที่ มหาสีลา วิจารณ์ เห็นว่าเป็นกษัตริย์มอญหรือขอม ภายหลัง จิตร ภูมิศักดิ์ ก็เสนอว่าเป็นกษัตริย์ไทยลุ่มน้ำกก อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาเชิงเปรียบเทียบ ท้าวรุ่งหรือเจือง ส่วนหนึ่งของ ประคอง นิมมานเหมินท์ ตั้งเป็นข้อสังเกตไว้ว่า น่าจะเป็นกษัตริย์วงศ์ลาวแห่งหิรัญนครสินยาง

ศรีศักร วัลลิโภดม (2538) ไม่ได้ตอบคำถามประเด็นดังกล่าว หากชี้ให้เห็นว่า “สังคมของกลุ่มชนที่อยู่ในบริเวณลุ่มน้ำโขงตอนบนนั้น ถึงแม้จะมีผู้คนมากมายหลายกลุ่มหลายเผ่าพันธุ์หลายภาษา ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ทั้งที่สูงตามภูเขาและที่ราบลุ่มเหล่านั้น ได้มีวิวัฒนาการจากชนเผ่ามาเป็นชนชาติและจากบ้านเล็กเมืองน้อยมาเป็นเมืองใหญ่เป็นรัฐแล้ว โดยมีกษัตริย์หรือผู้นำทางวัฒนธรรมเป็นกลไกที่สำคัญในการรวบรวมและผสมผสานความเป็นอันหนึ่งอันเดียวให้กับคนในสังคม ชนเจืองคือสัญลักษณ์ของบรรดาผู้นำที่ข้ามพ้นความเป็นเผ่าพันธุ์” ความเห็นนี้เป็นข้อสรุปภาพรวมของประวัติศาสตร์ชนชาติไทยบริเวณล้านนาและล้านช้างได้กล่าวคือ ไม่ว่าท้าวรุ่งหรือเจืองจะเป็นกษัตริย์ชนเผ่าใดก็ตาม หรือมีตัวตนจริงหรือไม่ แต่เรื่องราวของท้าวรุ่งหรือเจือง ก็ชี้ให้เห็นว่าในช่วงก่อนสมัยสุโขทัยนั้น ชนเผ่าไทและเผ่าอื่น เช่น เผ่าข่า เผ่าแกว เผ่าขมุ และเผ่าสะเตียง ได้ติดต่อสัมพันธ์กัน ต่อมาได้รวมกันเป็นเมืองหรืออาณาจักรมีกษัตริย์ปกครองโดยมีท้าวรุ่งหรือเจืองเป็นวีรบุรุษในสำนึก ในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นอีกว่าชนชาติไทเริ่มมีอิทธิพลทางการเมืองมากขึ้นเป็นลำดับ มีการรวมตัวกัน จนสามารถมีอิทธิพลทางการเมืองเหนือชนเผ่าอื่น

นอกจากนั้น โรเซนแบร์ก เคยตั้งข้อสังเกตว่า เรื่องราวเกี่ยวกับท้าวรุ่งหรือเจืองนี้ มีลักษณะคล้ายคลึงกับเรื่องของท้าวเจืองเกา หัวหน้าชนเผ่าไทในมณฑลกว๋างสี (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2530:137-138) ธิดา สารยา (2538) มีความเห็นว่า วีรบุรุษท้าวรุ่งหรือเจืองคงเป็นอิทธิพลที่ได้รับจากท้าวเจืองเกา เพราะตามหลักฐานแล้ว พัฒนาการของชนชาติไท ขยายตัวมาทางตะวันออกเฉียงเหนือและทางเหนือของประเทศไทย เกิดขึ้นหลังท้าวเจืองเกา

กล่าวโดยสรุป การศึกษาวรรณกรรมเรื่อง ท้าวรุ่งหรือเจือง และเรื่องราวเกี่ยวกับท้าวรุ่งหรือเจืองจากตำนานและพงศาวดาร ทำให้เห็นประวัติศาสตร์ชนชาติไท ที่ชัดเจนมากก็ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-18 ขณะนั้นชนชาติไท มีการจัดกระจายอยู่ทั่วไปบริเวณตะวันออกเฉียงเหนือและเหนือของประเทศไทย ซึ่งติดต่อสัมพันธ์กับชนชาติอื่นๆ ทั้งตอนใต้ของจีนและตอนเหนือของเวียดนาม เรื่อยไปจนถึงเวียดนามและเขมร ต่อมาได้มีการพัฒนาเป็นเมืองหรืออาณาจักรขึ้นทั้ง 2 ฝั่งโขงตอนกลาง ก่อนที่จะเกิดอาณาจักรสุโขทัย การรวมกลุ่มทางการเมืองนี้ ยัง เป็นเรื่องของระบบความเชื่อที่สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการทางวัฒนธรรมที่อยู่ในระดับที่ไม่ใช่สังคมแบบเผ่าพันธุ์ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2538:250) อีกด้วย

ค. ประเด็นทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

การศึกษาเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมในจากวรรณกรรมเรื่อง ท้าวรุ่งหรือเจือง นั้น มีอยู่ในงานศึกษาหลายชิ้น แต่ที่ศึกษาเป็นประเด็นหลัก ได้แก่ แนวคิดและคติของ ท้าวรุ่ง ท้าวเจือง ของ ดวงเดือน บุญยาว และ โอทอง คำอินสุ (2540)

ในงานศึกษาดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างเมืองต่างๆ ของชนเผ่าไทนั้น มีการรวมกลุ่มกันด้วยการแต่งงานในสายพี่น้อง ซึ่งเป็นกลไกในการขยายอำนาจ รักษาอำนาจ หรือแบ่งอำนาจ เมื่อเปรียบเทียบกับตำนานและประวัติศาสตร์ของชนชาติไท ก็จะพบระบบความสัมพันธ์นี้เช่นกัน นอกจากนั้นยังให้ความสำคัญต่อผู้หญิง หรือพี่น้องสายแม่ แม้แต่การสืบทอดอำนาจก็ตามสายแม่อีกด้วย และเป็นระบบความสัมพันธ์ดั้งเดิมของชนชาติไท ก่อนที่จะได้

รับอิทธิพลจากพุทธหรือพราหมณ์ สำหรับผู้ปกครองเชื่อกันว่าสืบเชื้อสายมาจาก “แกน” ที่อยู่บนสวรรค์ จึงต้องมีความสามารถ เป็นนักรบที่เก่งกล้าสามารถ นอกจากนั้น ยังต้องรับผิดชอบในเรื่องความเป็นอยู่ของผู้ใต้ปกครอง มีความรัก ความผูกพันแบบพี่น้อง ไม่ข่มเหงเบียดเบียนผู้ใต้ปกครอง เมื่อรบชนะ ก็ต้องแบ่งปันสินค้ายกแก่แม่ทัพนายกอง พี่น้อง วงศ์วาน จะไปมาหาสู่กันก็ต้องมีของฝากของต้อนรับ ด้านทหารก็ต้องออกศึกอย่างกล้าหาญ หากสามารถตัดหัวศัตรูไปให้ผู้ปกครองได้ ถือเป็นเครื่องบรรณาการ นับเป็นเกียรติสูงอย่างหนึ่ง ความเชื่อเรื่องแกนนี้ ยังเกี่ยวข้องกับการนับถือผีต่างๆ ต้องมีการเลี้ยงผีพิธีกรรม มีการถามผี ดูหมอ

จากเรื่อง ท้าวรุ่งหรือเจือง เมื่อท้าวรุ่งหรือเจืองตายแล้วไปเกิดบนฟ้า ครีศักร วัลลิโภดม (2538:251) มีความเห็นว่า “เป็นความเชื่อที่สัมพันธ์กับเรื่องแกนและขวัญที่มีมาแต่เดิม และความเชื่อดังกล่าวนี้องค์ที่เป็นพื้นฐานการรองรับพุทธศาสนาและศาสนาฮินดูที่แพร่เข้ามาตอนหลัง ดังเห็นได้ชัดเจนในเรื่องที่เกี่ยวกับพระอินทร์ แกนหลวงกลายเป็นพระอินทร์ และตอนท้ายเล่มของวรรณคดีเรื่องนี้ ขุนเจืองที่อยู่บนสวรรค์แล้วก็กลายเป็นบุคคลในพระพุทธศาสนาอย่างสมบูรณ์ เมื่อไปไหว้พระจุฬามณีเกษชาตุในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์”

ประคอง นิมมานเหมินท์ (2530:113-152) พบว่า วรรณกรรมเรื่องนี้ แต่งขึ้นภายหลัง และมีการแต่งแทรกเสริม ทำให้การศึกษาสังคมและวัฒนธรรมในวรรณกรรมเรื่องนี้ยุ่งยากมากขึ้น การศึกษาของ ประคอง นิมมานเหมินท์ ได้แยกออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งเป็นสภาพสังคมและวัฒนธรรมในสมัยท้าวรุ่งหรือเจือง อีกส่วนหนึ่งเป็นสภาพสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัยของผู้แต่ง การศึกษาของ ครีศักร วัลลิโภดม ก็ใช้วิธีตีความ และวิเคราะห์แยกแยะระหว่างสภาพสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิม กับที่ผสมกลมกลืนกับสังคมและวัฒนธรรมใหม่ ส่วน ดวงเดือน บุญยาว ใช้วิธีศึกษาเปรียบเทียบกับตำนาน และเอกสารอื่น อย่างไรก็ตาม การศึกษาประเด็นนี้ น่าจะได้มีการศึกษาเพิ่มเติม และพัฒนาวิธีการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

หากการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมจากวรรณกรรมเรื่อง ท้าวรุ่งหรือเจือง นี้ สะเอียดและรอบคอบมากขึ้น จะทำให้เห็นสังคมและวัฒนธรรมของชนชาติไทได้กว้างขวางมากขึ้น ทั้งที่เป็นสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิม และพัฒนาการ การศึกษาสังคมและวัฒนธรรมจากวรรณกรรมเรื่องนี้ เป็นตัวอย่างให้แก่วรรณกรรมเรื่องอื่นๆ ได้อีกด้วย โดยเฉพาะที่เป็นวรรณกรรมบอกเล่า ‘หรือตำนาน’ ซึ่งไม่ทราบช่วงเวลาที่ตั้งแน่ชัด อีกประการหนึ่ง งานศึกษาของ ดวงเดือน บุญยาว ได้ชี้ให้เห็นว่ามีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมบางอย่างที่ยังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน แต่เน้นประเทศลาว หากมีการศึกษาเปรียบเทียบทำนองเดียวกันในบริเวณที่ปรากฏเรื่องท้าวรุ่งหรือเจือง ก็น่าจะช่วยอธิบายลักษณะของชนชาติไทได้มากขึ้น

2) การศึกษาเปรียบเทียบตำนานสงกรานต์

เมื่อเดือนเมษายน 2539 สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับกรมสารนิเทศ กระทรวงต่างประเทศจัดสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “สงกรานต์ใน 5 ประเทศ: การเปรียบเทียบทางวัฒนธรรม” และต่อมา ได้พิมพ์หนังสือรวมบทความในงานสัมมนาออกมาเป็นบทความที่อธิบายเทศกาล “สาดน้ำ” และตำนาน “สาดน้ำ” ของชนชาติไทในล้านนา ลาว สิบสองปันนา พม่า กัมพูชา ซึ่งเสนอโดยนักวิชาการจากแต่ละประเทศ ตำนานสงกรานต์หรือตำนานที่เล่ากันอันเป็นที่มาของประเพณี “สาดน้ำ” เป็นตำนานที่ได้อิทธิพลจากอินเดีย เรื่อง ท้าวทิลพรหมกับลูกสาวทั้ง 7 ที่ต้องยกถาดรองรับศีรษะของท้าวทิลพรหมไม่ให้ตกถึงพื้น มิฉะนั้นจะเกิดไฟไหม้ และมักจะมีการทำนายพยากรณ์

เรื่องน้ำฝนหรือพืชพันธุ์ธัญญาหารในปีนั้นๆ ในความเชื่อของคนไททางล้านนา ลีบสองปันนา เชียงตุง มักเรียกทำวักบิล พรหมว่า “พระยาวัน” เรียกวันเถลิงศกใหม่ว่า “วันพระยาวัน” ทางล้านนามีความเชื่อเรื่อง “ปู่สังขาร-ย่าสังขาร” ว่าจะนุ่งผ้าสีแดงล่องแพไปตามน้ำ เป็นตัวแทนของความไม่ดีไม่งามที่จะขับไล่ออกไป ชาวบ้านมักจะปิดกวาดทำความสะอาดบ้าน อาบน้ำสระผม ผากความไม่ดี ไม่งาม ไม่สะอาดล่องไปกับปู่สังขาร-ย่าสังขาร เป็นการส่งท้ายปีเก่า คนไทในล้านนา ลีบสองปันนาและเชียงตุง เรียกวันที่ 13 เมษายนว่า “วันสังขารล่อง” เรียกวันที่ 15 เมษายนว่า “วันพระยาวัน” ถือเป็นวันแรกของปีใหม่ซึ่งมักจะมีการดำหัวผู้ใหญ่ ทำบุญตักบาตร และก่อเจดีย์ทราย

บทความในงานสัมมนานี้เป็นการบรรยายตำนานและเทศกาลสงกรานต์ในแต่ละประเทศ ซึ่งก็นับเป็นจุดเริ่มต้นในการศึกษาตำนานและประเพณีข้ามวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์เปรียบเทียบตำนานสงกรานต์ให้เห็นส่วนร่วมส่วนต่างในวัฒนธรรมชนชาติไทแต่ละกลุ่มน่าจะมีการศึกษาให้ละเอียดลึกซึ้งให้ครบทุกกลุ่มได้ต่อไป

3) การศึกษาเปรียบเทียบตำนานสร้างโลก

ความคิดเรื่องการสร้างโลกมักไม่ค่อยอยู่ในการรับรู้ของคนในสังคมพุทธศาสนาเท่าใดนัก เพราะพุทธศาสนาไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องกำเนิดโลกหรือการสร้างโลก ศิราพร ณ ถลาง (2540) รวบรวมตำนานสร้างโลกสำนวนต่างๆ ทั้งสำนวนบอกเล่าและสำนวนลายลักษณ์ของไทอาหม ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทจีน ไทยวน ลาว ไทดำ ไทขาว พบว่าคนไทก่อนรับพุทธศาสนามีตำนานความเชื่อเรื่องการสร้างโลก จากการจัดกลุ่มสำนวนต่างๆ ของตำนานสร้างโลก โดยดูแบบเรื่อง (tale-type) ตามแนวคติชนวิทยา สามารถจัดกลุ่มความใกล้ชิดทางวัฒนธรรมของคนไทได้เป็นกลุ่มๆ กล่าวคือ กลุ่มที่ 1 ใช้แบบเรื่องพระเจ้าสร้างโลกแล้วส่งขุนลู-ขุนโสดมาปกครองโลก พบในตำนานของไทอาหม และไทใหญ่, กลุ่มที่ 2 ใช้แบบเรื่อง ปู่สังกะสา-ย่าสังกะสี สร้างโลกและสร้างมนุษย์ พบในตำนานของไทลื้อ ไทจีน ไทยวน, กลุ่มที่ 3 แบบเรื่องเทวดาลงมาकिनวันดินและเป็นต้นกำเนิดมนุษย์ พบในตำนานของไทยวนและไทใหญ่ในประเทศไทย , และกลุ่มที่ 4 แบบเรื่องปู่แกน-ย่าแกนสร้างน้ำเต้า อันเป็นต้นกำเนิดมนุษย์ ในแง่นี้ตำนานจึงเป็นตัวบ่งชี้ว่าคนไทกลุ่มที่รับรู้ตำนานที่มีแบบเรื่องแบบเดียวกันย่อมเป็นกลุ่มที่มีความใกล้ชิดกันทางวัฒนธรรม งานวิจัยเรื่องนี้พยายามชี้ให้เห็นว่า ข้อมูลประเภทตำนานก็สามารถใช้บอกเรื่องราว ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของชนชาติไทได้เช่นเดียวกับการใช้หลักฐานประเภทอื่น

นอกจากนั้น เนื้อหาของตำนานสร้างโลกสำนวนต่างๆ ยังบอกโลกทัศน์วัฒนธรรมของคนไทหลายประการ เช่น ประการแรก ตำนานสร้างโลกบอกความเชื่อของคนไทดั้งเดิมที่เชื่อว่าคนไทเป็น “ลูกฟ้า” คือสืบเชื้อสายมาจากฟ้าหรือสวรรค์, ประการที่ 2 ตำนานเรื่องนี้เป็นหลักฐานและข้อมูลที่บอกความเชื่อของคนไทเกี่ยวกับโลกและมนุษย์ ก่อนรับพุทธศาสนา, ประการที่ 3 ตำนานสร้างโลกของคนไทเกือบทุกกลุ่มมักพูดถึงการทำนาของคนไท ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการปลูกข้าวการทำนาเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไท และประการที่ 4 ตำนานน้ำเต้าปุง บอกทัศนคติของคนไทที่มีต่อชนชาติพันธุ์อื่นๆ ในบริเวณอุษาคเนย์ที่เชื่อว่าคนแถบนี้เป็น “พี่น้องกัน” เพราะ “เกิดร่วมน้ำเต้าเดียวกัน”

4) การศึกษาเปรียบเทียบตำนานข้าว

ในงานวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมข้าวของชนชาติไท: ภาพสะท้อนจากตำนานนิทาน เพลง” ประครอง นิมมาน เหมินทร์, สุกัญญา ภักธราชัย และศิริพร ณ ถลาง ได้ออกไปเก็บข้อมูลภาคสนามในเชียงราย ได้คง เชียงตุง หลวงพระบาง และหลวงน้ำทา เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับตำนานข้าว พิธีทำขวัญข้าว พิธีทำขวัญควาย พิธีขอฝน เพื่อค้นหาลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมของชนชาติไทกลุ่มต่างๆ ซึ่งมีวิถีชีวิตผูกพันกับวัฒนธรรมการปลูกข้าวมาช้านาน

ในบรรดาตำนานข้าวสำนวนต่างๆ ที่รวบรวมมาได้ ศิริพร ณ ถลาง (2539) ได้จำแนกแบบเรื่องของตำนานข้าวออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภท “ข้าวถูกตี-ข้าวถูกขาย” ซึ่งมักเป็นเรื่องเล่าว่า “แต่ก่อนเมื่อก่อนข้าวมีขนาดใหญ่และบินมาเข้ายุ้งข้าวเอง ต่อมาแม่หม้ายเอาไม้ตีเมล็ดข้าวแตกละเอียด แม่ขวัญข้าวน้อยใจที่ถูกตี จึงไม่บินมาทามนุษย์อีก ในบางสำนวนมีต่อไปว่า “มนุษย์เอาข้าวไปขาย แม่ขวัญข้าวน้อยใจ จึงหนีมนุษย์ไปอีก” และแบบเรื่องประเภท “ย่าขวัญข้าวขัดแย้งกับพระพุทธเจ้า” ซึ่งเป็นเรื่องของย่าขวัญข้าวที่น้อยใจว่าพระพุทธเจ้าไม่สำนึกบุญคุณขวัญข้าว จึงหนีไปอยู่ถ้ำ ทำให้มนุษย์อดอยากจนพระพุทธเจ้าต้องไปตามย่าขวัญข้าวกลับมา

แบบเรื่องประเภท “ข้าวถูกตี-ข้าวถูกขาย” พบมากในตำนานข้าวของไทดำ ไทขาว ลาว อีสาน ส่วนแบบเรื่องประเภท “ย่าขวัญข้าว-พระพุทธเจ้า” พบมากในตำนานข้าวของไทลื้อ ไทใต้คง ไทเขิน ในแง่นี้ความแตกต่างของแบบเรื่องตำนานข้าวทั้ง 2 ประเภท จึงเป็นเครื่องบ่งชี้กลุ่มความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างไทดำ ไทขาว ลาว อีสานกลุ่มหนึ่งและไทลื้อ ไทใต้คง ไทเขิน อีกกลุ่มหนึ่ง ส่วนตำนานข้าวทั้งไทยวน มีทั้ง 2 แบบเรื่อง ในทำนองเดียวกับที่ตำนานสร้างโลกของไทยวนก็มีทั้ง 2 แบบเรื่อง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าล้านนาเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรม จึงมีความเชื่อทั้ง 2 สายปรากฏอยู่ ซึ่งค้นพบเรื่องการจัดกลุ่มคนไทจากตำนานสร้างโลกและตำนานข้าวเป็นข้อมูลที่สอดคล้องและสนับสนุนซึ่งกันและกัน เรื่องความสัมพันธ์ของกลุ่มคนไท

เนื้อหาของตำนานข้าวได้สะท้อนให้เห็นความขัดแย้งระหว่าง “ขวัญข้าว” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อดั้งเดิมของคนไทกับ “พระพุทธเจ้า” ซึ่งเป็นตัวแทนพุทธศาสนาที่รับเข้ามาในภายหลัง แต่ตอนจบของเรื่องก็สะท้อนการประนีประนอมระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับพุทธศาสนา นอกจากนั้นเนื้อหาของตำนานข้าว เพื่อให้มนุษย์ปฏิบัติต่อขวัญข้าวด้วยความเคารพ และสำนึกในบุญคุณข้าวที่เลี้ยงมนุษย์ตลอดมา ตำนานข้าวยังมีเนื้อหาที่เป็นการบินที่กบประวัติพัฒนาการของข้าวจาก “ข้าวป่า” มาเป็น “ข้าวปลูก” ดังเนื้อเรื่องที่บอกว่า “แต่ก่อนข้าวเกิดขึ้นเอง และบินเข้ามายุ้งเอง” มาเป็น “ตั้งแต่นั้นมา มนุษย์ต้องปลูกข้าวกินเอง” ตำนานข้าวบางสำนวนก็พยายามอธิบายประวัติอันยาวนานของข้าวกับมนุษย์ ดังที่เปรียบว่าข้าวในสมัยพระเจ้ากุกุสันโธ มีเมล็ดขนาดใหญ่โตมาก สมัยพระเจ้าโกนาคม เมื่อก่อนข้าวมีขนาดเล็กกล สมัยพระเจ้ากัสสป พระเจ้าศากยมนีโคตม เมื่อก่อนข้าวยิ่งเล็กลง ซึ่งประเด็นนี้ เทียบให้รู้ว่าข้าวมีประวัติอันยาวนาน และอยู่คู่พระพุทธศาสนา ในแง่นี้ ตำนานข้าวจึงเป็นสิ่งที่บันทึกความสำคัญของข้าวในประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของคนไทยในแง่มุมที่น่าสนใจยิ่ง

งานวิจัยเปรียบเทียบตำนาน/วรรณกรรมที่เป็นที่รับรู้ในหมู่ชนชาติไท จะให้แง่มุมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างชนชาติไทกลุ่มต่างๆ ด้วยข้อมูลทางตำนาน/วรรณกรรมจะทำให้ทราบว่าชนชาติไทกลุ่มใดมีความใกล้ชิดกับชนชาติไทกลุ่มใด โดยดูจากสำนวนและแบบเรื่องของตำนาน/วรรณกรรมที่คล้ายกัน งานวิจัยนี้จะทำกันต่อไปในอนาคตน่าจะมีการศึกษาในแนวทางนี้ จะทำให้เรามีความรู้ ความเข้าใจ เรื่องความสัมพันธ์ของชนชาติไทแต่ละกลุ่มมากขึ้น

บทสังเคราะห์และเสนอแนะแนวทางในการวิจัยคติชน/วรรณกรรมชนชาติไท

1. สรุปภาพรวมของการศึกษาคติชนและวรรณกรรมชนชาติไทเท่าที่ผ่านมา

ตามที่ได้ประมวลองค์ความรู้ให้เห็นสถานภาพและพัฒนาการการศึกษาคติชนและวรรณกรรมของชนชาติแต่ละกลุ่ม และตามที่ได้ประเมินกระบวนทัศน์ให้เห็นภาพแนวทางและวิธีการศึกษาคติชนและวรรณกรรมชนชาติไทเท่าที่ผ่านมา พอจะสรุปภาพรวมได้ดังนี้

1) กลุ่มชนชาติไท

องค์ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไทเท่าที่มีอยู่ในขณะนี้จะจำกัดในกลุ่มไทสาขาตะวันตกเฉียงใต้ (Southwestern Tai) (ตามเกณฑ์ทางภาษาศาสตร์) เป็นส่วนใหญ่ ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของไทยสาขากลาง (Central Tai) และไทสาขาเหนือ (Northern Tai) มีน้อยมาก ยิ่งในกลุ่ม คำ-ส่วย (Kam-Sui) และกลุ่มกะได (Kadai) เรียกได้ว่าแทบไม่มีเลย และในกลุ่มสาขาตะวันตกเฉียงใต้เองก็จำกัดอยู่แต่ในกลุ่มของไทยอาหม ไทยใหญ่ ไทยวน ไทลื้อ ไทจีน ไทอีสาน ลาว ไทดำ ไทขาว เรามีความรู้น้อยมากเกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของคนไทกลุ่มอื่น ๆ ตามที่นักภาษาศาสตร์จัดไว้ในกลุ่มไทสาขาตะวันตกเฉียงใต้ เช่น ญ้อ กะเลิง พวน ไทเอวลาย ไทยา ไทคำตี้ ไทคำยาง ไทอ้ายตม เป็นต้น

2) องค์ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของคนไทแต่ละกลุ่ม

ในบรรดากลุ่มคนไทที่เราพอจะมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องเล่าและวรรณกรรมของเขาบ้าง ก็ยังมีระดับของการรับรู้ต่างกัน กลุ่มที่อยู่ในประเทศไทย อันได้แก่ ไทยวนล้านนาและไทอีสาน องค์ความรู้ ตันฉบับวรรณกรรม การศึกษาวิจัยและวิทยานิพนธ์ มีความก้าวหน้ามากที่สุด การรวบรวม ตันฉบับ การปริวรรต ตันฉบับ การศึกษาถึงขั้นเป็นวิทยานิพนธ์ มีอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา 20 กว่าปีมานี้ และมีการศึกษาวรรณกรรมของไทยวนและไทอีสานเกือบหมดทุกเรื่องแล้วในเชิงวรรณกรรมโดยละเอียด

รองลงมาเป็นกลุ่มที่สัมพันธ์ค่อนข้างใกล้ชิดกับคนไทในประเทศไทย อันได้แก่ ไทลื้อ ไทจีนและลาว การรวบรวมและปริวรรต ตันฉบับวรรณกรรมลาวทำไปแล้วค่อนข้างมากโดยเหตุที่วรรณกรรมอีสานและวรรณกรรมลาวล้านช้าง คือวรรณกรรมกลุ่มเดียวกัน ส่วนวรรณกรรมไทจีน มีการปริวรรตแล้วจำนวนหนึ่ง และมีการศึกษาวิจัยเป็นวิทยานิพนธ์แล้ว 2-3 เรื่อง ส่วนการรวบรวมนิทานที่เป็นเรื่องเล่าจากปากคำของชาวไทจีนในดินแดนคนไทนอกประเทศ ยังเรียกได้ว่าแทบจะไม่มี ส่วนองค์ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมไทลื้อนั้น ในวงการมี ตันฉบับวรรณกรรมไทลื้อ ภาษาไทลื้อ แต่ที่ได้รับการปริวรรตออกมาเป็นอักษรไทยแล้ว นับว่ายังมีน้อยมาก นักวิชาการไทยพอจะทราบว่าคนไทลื้อมีเรื่องเล่าและรับรู้วรรณกรรมเรื่องใดบ้าง แต่ยังไม่มีการศึกษา ตันฉบับวรรณกรรมไทลื้อมากนัก การรวบรวมเรื่องเล่าจากคนไทลื้อในสิบสองปันนาก็ไม่แน่ใจว่าได้มีการดำเนินการไปมากนักน้อยเพียงใด ในส่วนของวรรณกรรมไทลื้ออาจจะต้องศึกษาเพิ่มเติมจากเอกสารทางจีน เช่นที่สถาบันชนชาติยูนนาน (The Yunnan Institute of Nationalities) สถาบันวิจัยวรรณคดีชนชาติ (The Institute of Nationalities Literature Studies) ซึ่งคงมี ตันฉบับวรรณกรรมภาษาไทลื้ออยู่บ้าง และ

มีงานศึกษาวรรณกรรมไทยลือที่เขียนเป็นภาษาจีนอยู่บ้าง ซึ่งนักวิชาการไทยคงจะต้องมีโครงการความร่วมมือกับนักวิชาการจีนเพื่อศึกษาวรรณกรรมลือต่อไป

อีกกลุ่มหนึ่ง เป็นกลุ่มที่นักวิชาการไทยรู้จักวรรณกรรมของเขาเพียงบางเรื่อง และส่วนใหญ่จะรู้จักเฉพาะชื่อของวรรณกรรม กลุ่มนี้ได้แก่ไทอาหม ซึ่งเรารู้จักเพียง อาหมบูรณจี ซึ่งมีการปริวรรตเป็นอักษรไทย และมีการศึกษาวิจัยไปบ้างแล้ว อีกกลุ่มคือไทดำ ซึ่งเรารู้จัก ความโตเมือง ซึ่งมีการปริวรรตเป็นอักษรไทยแล้ว แต่วรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ของไทอาหม ไทใหญ่ ไทดำ ไทขาว ยังไม่ค่อยได้รับการปริวรรต องค์ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมของคนไทกลุ่มนี้นับว่ายังมีน้อยมาก

น่าสังเกตว่า เรารับรู้วรรณกรรมลายลักษณ์ของคนไทนอกประเทศมากกว่าคติชนอันได้แก่ นิทาน เพลง สุภาษิต ปริศนาคำทาย ฯลฯ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ยังไม่ค่อยได้มีการออกภาคสนามเพื่อรวบรวมจากปากคำนอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในดินแดนของคนไท ยิ่งถ้าเป็นคติชนของไทอาหม ก็ยิ่งเป็นการยาก เพราะไม่มีผู้คนที่สามารถเล่าเรื่องเก่า ๆ ได้อีกแล้ว แต่การรวบรวมคติชนประเภทต่าง ๆ จากคลังความรู้ความจำของผู้เฒ่าผู้แก่ชาวไทลื้อ ไทจีน ไทใหญ่ ลาว ไทดำ ไทยขาว คงยังทำได้อยู่ หากแต่คงต้องอาศัยนักวิชาการที่เป็นคนไทนอกประเทศรวบรวมคติชนของกลุ่มตนเอง และยังคงต้องมีขั้นตอนการปริวรรตเป็นภาษาไทย หรือภาษาอังกฤษ นักวิชาการไทย หรือนักวิชาการตะวันตก จึงจะศึกษาวิจัยต่อไปได้

ทั้งหมดนี้ กล่าวโดยสรุปได้ว่าถ้าตัดความรู้เรื่องวรรณกรรมไทยล้านนา และวรรณกรรมอีสานออกไป องค์ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของคนไทนอกประเทศนับว่ายังมีน้อยมาก และยังคงต้องมีการรวบรวมคติชนและวรรณกรรม การปริวรรตคติชนและต้นฉบับวรรณกรรม และยังมี “เรื่อง” และแง่มุมให้ศึกษาได้อีกมาก

3) พัฒนาการและทิศทางของการศึกษาคติชนและวรรณกรรมเก่าที่ผ่านมา

การศึกษาเรื่องเล่าและวรรณกรรมมักเริ่มต้นด้วยการรวบรวมและปริวรรตต้นฉบับ ซึ่งมักจะเขียนไว้ด้วยอักษรไทท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งคนไทกลุ่มอื่น ๆ จะอ่านไม่ได้ ต้องรอให้มีการปริวรรตเป็นอักษรไทย หรือมีการแปลเป็นภาษาอังกฤษก่อน ส่วนใหญ่ของผู้ศึกษาคติชนและวรรณกรรมชนชาติไทเป็นนักวิชาการไทย ส่วนนักวิชาการตะวันตกก็มีบ้าง แต่นักวิชาการที่เป็นคนไทลื้อ ไทจีน หรือนักวิชาการลาวที่จะศึกษาคติชนและวรรณกรรมของตนเองมีน้อยมาก

ทิศทางการศึกษาวรรณกรรมของชนชาติไทส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเชิงวรรณกรรม ซึ่งหมายถึงการศึกษาเพื่อการเข้าใจลักษณะวรรณกรรม นิยมศึกษาโครงเรื่อง ตัวละคร การดำเนินเรื่อง ฉาก สุนทรียทางภาษา ซึ่งเป็นการศึกษาด้วยระเบียบวิธีทางวรรณคดี ด้วยมุมมองของนักวรรณคดีมากกว่าจากมุมมองของนักไทศึกษา หรือเพื่อประโยชน์ของการเข้าใจ “คน” หรือชนชาติไท ดังนั้นแม้เริ่มมีการข้ามพรมแดนไปศึกษาวรรณกรรมของคนไทนอกประเทศ เช่น การศึกษาวรรณกรรมไทยลือเรื่อง ลังกาสีบท การศึกษาวรรณกรรมไทจีนเรื่อง อดองเจ้าสามถล หรือการศึกษาวรรณกรรมลาวเรื่องต่าง ๆ ก็เป็นไปใน “กรอบ” ของการศึกษาวรรณกรรม เน้นการศึกษาตัวบท (text) มากกว่าจะศึกษาวรรณกรรมในบริบททางสังคม (context) ของชนชาติไท ทั้งนี้มิใช่ความผิดของนักวรรณคดี แต่ที่เป็นเช่นนั้นเพราะนักวรรณคดีสนใจศึกษาวรรณกรรมของชนชาติไทในฐานะที่เป็นวรรณกรรม มิใช่ที่จะศึกษาวรรณกรรมเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจเกี่ยวกับชนชาติไทหรือวัฒนธรรมไท เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ต้องรอวันเวลาให้นักวรรณคดีสนใจศึกษาวรรณกรรมในฐานะที่เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมหรือรอให้นักมานุษยวิทยา นักวัฒนธรรมนำข้อมูลทางวรรณกรรมไปใช้ทางด้านไทศึกษา

อย่างไรก็ตาม เมื่อมีกระแสนิยมไทยศึกษาโดยนักวิชาการต่าง ๆ สาขาวิชามากขึ้น ก็มีแนวโน้มว่าในทศวรรษที่ 2540 นี้ วรรณกรรมอาจเป็นข้อมูลที่นักวิชาการต่างสาขาที่สนใจศึกษาชนชาติไทหรือนักวรรณคดีที่สนใจจะเปรียบเทียบวรรณกรรมของคนไทยกลุ่มต่าง ๆ อาจนำวรรณกรรมไปใช้เพื่อประโยชน์ในการศึกษาวัฒนธรรมชนชาติไท

2. ข้อเสนอแนะแนวทางในการศึกษาวิจัยคติชน/วรรณกรรมชนชาติไทในอนาคต

เนื่องจากสถานภาพการศึกษาคติชน/วรรณกรรมชนชาติไทมีระดับต่างกัันดังที่กล่าวมาแล้ว แนวทางและทิศทางการศึกษาคติชน/วรรณกรรมของชนชาติไทแต่ละกลุ่ม จึงควรมีลักษณะต่างกัันตามระดับความจำเป็นของแต่ละกลุ่มดังนี้

1) งานรวบรวม

ข้อมูลทางคติชนของชนชาติไทนอกประเทศยังเป็นข้อมูลที่ขาดมาก ดังนั้นจึงควรมีการออกภาคสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลทางคติชน ไม่ว่าจะเป็นนิทานประเภทต่างๆ เพลงร้องของคนไทในโอกาสต่างๆ ทั้งเพลงกล่อมเด็ก เพลงร้องโต้ตอบระหว่างชายหญิง เพลงประกอบพิธีกรรม สำนวนภาษิต ปริศนาคำทาย ทั้งนี้โดยอาจจะเป็นโครงการความร่วมมือในการเก็บข้อมูลคติชนภาคสนามระหว่างนักวิชาการไทยในประเทศกับนักวิชาการคนไทนอกประเทศ โดยเฉพาะในดินแดนไทอาหม ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทจีน ลาว ไทดำ ไทขาวและจ้วง เนื่องจากข้อมูลที่เป็นคติชนของชนชาติไทยังขาดอยู่มาก

การรวบรวมข้อมูลจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่คนไทในดินแดนต่างๆ จะเป็นข้อมูลที่สำคัญมาก เพราะจะเป็นรากเหง้าสำหรับการศึกษาระบบความคิด ความเชื่อ โลกทัศน์ ระบบการอบรมทางสังคม (socialization) ซึ่งทำให้ทราบถึงวัฒนธรรมไทดั้งเดิม ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าการเปรียบเทียบคติชนของไทใหญ่ ไทจีนในพม่า, ไทลื้อในจีน, ไทดำ ไทขาวในเวียดนาม จะสามารถทำให้เราเห็นลักษณะร่วมทางความคิดและวัฒนธรรมของคนไทที่แม้ว่าจะอยู่ใต้อาณาเขตต่างประเทศ และได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมต่างประเทศ (พม่า จีน เวียดนาม) แต่ก็จะสามารถทำให้ “กรอง” วัฒนธรรมที่เป็นไทดั้งเดิมออกมาได้โดยอาศัยข้อมูลทางคติชนเหล่านี้

2) งานปริวรรต

วรรณกรรมของชนชาติไทนอกประเทศส่วนใหญ่เขียนด้วย “อักษรไต” ไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรมไทอาหม ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทจีน ลาว ไทดำ ไทขาว วรรณกรรมไตเหล่านี้มีคุณค่าควรแก่การปริวรรตออกมาเป็นอักษรไทย (และแปลเป็นภาษาอังกฤษหรือฝรั่งเศสในภายหลัง) เพื่อที่จะทำให้การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมชนชาติไทเป็นไปได้ ขั้นตอนของการปริวรรตวรรณกรรมไทนอกประเทศจึงเป็นขั้นตอนที่จำเ็น ทั้งวรรณกรรมในเชิงตำนานประวัติศาสตร์ วรรณกรรมพุทธศาสนา วรรณกรรมพิธีกรรม วรรณกรรมนิทาน ยังเป็นข้อมูลที่รอการปริวรรต เพราะในขณะนี้เรารู้จักเพียงแต่ชื่อของวรรณกรรมเหล่านั้น การปริวรรตวรรณกรรมเหล่านี้ออกมาเป็นภาษาไทย จะทำให้เราสามารถศึกษาเปรียบเทียบทั้งในเชิงวรรณกรรม (ชนบทการแต่ง โครงเรื่อง ตัวละคร ภาษา ความเปรียบ ฯลฯ) และในเชิงวัฒนธรรม เพราะความเหมือนคล้ายและความแตกต่างจะช่วยบอกแ่งมุมทางสังคมวัฒนธรรมระหว่างคนไทแต่ละกลุ่มได้

3) งานวิจัยในเชิงวัฒนธรรม

ดังที่ได้วิเคราะห์ให้เห็นแล้วว่า งานศึกษาวิจัยคติชน/วรรณกรรมชนชาติไท ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในเชิงวรรณคดี แนวทางที่ยังขาดมากคือการศึกษาคติชน/วรรณกรรมในบริบททางสังคมวัฒนธรรมชนชาติไท ซึ่งผู้วิจัยควรเก็บข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน ชีวิตความเป็นอยู่ หรือบทบาทความสำคัญของคติชน/วรรณกรรมในสังคมคนไทกลุ่มที่ศึกษา ซึ่งจะเป็นการศึกษาวิจัยคติชน/วรรณกรรมในเชิงสังคมวัฒนธรรมมากขึ้น

4) งานวิจัยในเชิงเปรียบเทียบ

งานวิจัยเปรียบเทียบคติชนหรือวรรณกรรมชนชาติไทเป็นขั้นตอนและเป็นแนวทางการวิจัยที่จะทำให้ได้มิติของความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างชนชาติไทกลุ่มต่างๆ ได้ชัดเจนและลึกซึ้งขึ้น หลังจากการประเมินสภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมชนชาติไทแล้ว ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะแนวทางที่ควรศึกษาเปรียบเทียบในแง่มุมต่างๆ ดังต่อไปนี้

ก. เปรียบเทียบอนุภาค (motifs) ที่น่าสนใจ

เป็นที่น่าสังเกตว่า อนุภาคบางอนุภาคปรากฏซ้ำๆ ในคติชน/วรรณกรรมไทกลุ่มต่างๆ จึงน่าจะมีการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ทางความคิดและความนิยมนุภาคนั้นๆ โดย “ใช้อนุภาคเป็นหลัก” และอาจศึกษาเปรียบเทียบการปรากฏของอนุภาคนั้นๆ ในคติชน วรรณกรรมหรือสวดลายในผ้าทอของชนชาติไทกลุ่มต่างๆ ด้วยอนุภาคที่น่าสนใจเช่น

- อนุภาคเรื่องนาค นาคเป็นตัวละครที่มีอยู่อย่างแพร่หลายที่สุด เช่น ตัวละครนาคในวรรณกรรมอีสานเรื่องผาแดงนางไอ่ ขุนทิง นาคในตำนานแม่น้ำโขง พระทองกับนางนาคในพงศาวดารเขมร พระร่วงกับธิดาพญานาค ในตำนานพระร่วง พระยานาคสร้างเมืองในตำนานสิงหนวัติ แม้ในตำนานเมืองมาของไทใหญ่ ก็มีเรื่อง “ขุนอ้ายกับนางนาค” เรื่องพระยานาค-ธิดาพญานาคนี้แม้จะมีผู้รวบรวมและศึกษาวิจัยไว้บ้างแล้ว แต่ก็ยังนำศึกษาให้ลึกซึ้งต่อไปในเชิงเปรียบเทียบความเชื่อและการปรากฏในตำนาน/วรรณกรรมต่างๆ ของชนชาติไท เพื่อสืบสาวไปถึงรากเหง้าทางความคิด ความเชื่อของคนไทต่อไป

- อนุภาคเรื่องน้ำเต้า น้ำเต้ามีปรากฏทั้งในวรรณกรรมไทอาหมและไทใหญ่ซึ่งอยู่ตะวันตกสุด และในวรรณกรรมลาว ไทดำ ไทขาว และจ้วงซึ่งอยู่ตะวันออกสุด ความคิดเรื่องมนุษย์หรือสัตว์ที่อยู่ในน้ำเต้าของไทอาหมชื่อกันกับทางไทดำ หรือจ้วงอีกชื่อหนึ่ง มีความสัมพันธ์กันหรือไม่ หรือเป็นความบังเอิญหรืออย่างไร และควรมีการศึกษาเปรียบเทียบอนุภาคน้ำเต้าในความคิดความเชื่อของชนชาติไทกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในดินแดนแถบนี้ ไม่ว่าจะเป็นม้ง เย้า ข่า ชมุ ลัวะ ฯลฯ

ข. เปรียบเทียบสำนวน (versions) ต่างๆ ของคติชน/วรรณกรรมเรื่องเดียวกัน

เท่าที่ผ่านมา การเปรียบเทียบสำนวนต่างๆ ของวรรณกรรมเรื่องเดียวกันมักเปรียบเทียบในกลุ่มของวรรณกรรมล้านนากับวรรณกรรมอีสานดังที่ได้เห็นจากวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตในที่ต่างๆ เช่น มีการเปรียบเทียบวรรณกรรมล้านช้างและวรรณกรรมอีสานเรื่องจำปาสีทัน นางผมหอม ก่ำกาดำ ต่อไปนี้ ควรจะมีการศึกษาวรรณกรรม

เรื่องใดเรื่องหนึ่งเรียกว่า “ใช้เรื่องเป็นหลัก” โดยใช้ข้อมูล จากวรรณกรรมชนชาติไทให้มากกลุ่มที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ หรือในกลุ่มชนชาติไทที่เราทราบว่ามีกรับรู้วรรณกรรมเรื่องนั้นๆ ซึ่งเรามักพบว่า ไทยวน ไทลื้อ ไทเขิน มักรับรู้วรรณกรรมในกลุ่มเดียวกัน, ไทยวน (ล้านนา) กับลาว (ล้านช้าง) ก็ร่วมอารยธรรมเดียวกันในสมัยหนึ่ง ดังนั้นจะมีวรรณกรรมที่รับรู้ร่วมกันอยู่, ไทดำ ไทขาว ก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีวรรณกรรมคล้ายๆ กัน การศึกษาเปรียบเทียบสำนวนต่างๆ ของวรรณกรรมเรื่องเดียวกัน จึงอาจจะศึกษาเปรียบเทียบในกลุ่มที่มีความใกล้ชิดกันทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ดังกล่าวนี้

ก. เปรียบเทียบการรับรู้วรรณกรรมของ “กลุ่มชนชาติไท”

จากพื้นฐานความรู้ที่ว่า ไทยวน ไทลื้อ ไทเขินกลุ่มหนึ่ง, ไทยวน (ล้านนา) กับลาว (ล้านช้าง) กลุ่มหนึ่ง, ไทดำ ไทขาวกลุ่มหนึ่ง, ไทอาหม ไทใหญ่อีกกลุ่มหนึ่ง มักรับรู้วรรณกรรมกลุ่มเดียวกัน จึงควรมีการศึกษาวรรณกรรมโดย “ใช้กลุ่มเป็นหลัก” เช่น อาจมีการศึกษา “การรับรู้วรรณกรรมร่วมกันในกลุ่มไทยวน ไทลื้อ ไทเขิน” หรือ “การรับรู้วรรณกรรมร่วมกันในกลุ่มไทดำ ไทขาว” เป็นต้น โดยศึกษาเปรียบเทียบการรับรู้วรรณกรรมเรื่องต่างๆ ที่คนไทกลุ่มนี้รับรู้ร่วมกัน เพื่อดูความเหมือนคล้ายหรือความแตกต่าง (variation) ในวรรณกรรมเรื่องเดียวกันในกลุ่มนั้นๆ อีกทั้งเพื่อจะให้เห็นแบบแผน (pattern) ของความคล้ายและความต่างกันอันจะนำไปสู่ความเข้าใจ ความสัมพันธ์ของคนไทในกลุ่มนั้นๆ อีกชั้นหนึ่ง

ง. เปรียบเทียบลักษณะคำประพันธ์และขนบในการแต่งวรรณกรรม

การศึกษาเปรียบเทียบลักษณะคำประพันธ์ (เช่น ร่าย โคลง) และขนบในการแต่งวรรณกรรมเป็นอีกหัวข้อหนึ่งที่อาจนำไปสู่คำตอบ ในเรื่องลักษณะความสัมพันธ์และการถ่ายทอดการหยิบบัณฑิตในวรรณกรรมในกลุ่มชนชาติไทได้ และจะมีคุณูปการต่อการศึกษาวรรณคดีโบราณสมัยสุโขทัย หรือสมัยอยุธยาของไทยอีกด้วย

จ. เปรียบเทียบคติชน/วรรณกรรมประเภทเดียวกัน

หากการรวบรวมคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไทมีมากพอ น่าจะมีการวิจัยเปรียบเทียบคติชน/วรรณกรรมประเภทเดียวกัน (genre) เช่น เปรียบเทียบเพลงกล่อมเด็กของชนชาติไท เปรียบเทียบเพลงประกอบการเล่นเด็กของชนชาติไท เปรียบเทียบนิทานชาดกของชนชาติไท เปรียบเทียบสุภาษิตคำพังเพยของชนชาติไท เปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนของชนชาติไท เป็นต้น

ฉ. เปรียบเทียบข้อมูลทางคติชน/วรรณกรรมกับข้อมูลประเภทอื่น

หากการศึกษาวิจัยคติชน/วรรณกรรมชนชาติไทก้าวไปถึงจุดหนึ่งแล้ว ควรได้มีการเปรียบเทียบความรู้เรื่องชนชาติไทโดยใช้ข้อมูลจากสหสาขาวิชา ทั้งนี้อาจตั้งเป็นประเด็นการศึกษาเป็นเรื่องๆ ไป แล้วใช้ข้อมูลหรือแง่มุมจากสหสาขาวิชา เช่น อาจมีหัวข้อวิจัย เรื่อง “การกระจายและการตั้งหลักแหล่งของชนชาติไท” “ธรรมเนียมการสร้างบ้านเรือนของชนชาติไท” “บทบาทหญิงชายในสังคมวัฒนธรรมชนชาติไท” “ความคิดความเชื่อเรื่องน้ำเต้า/นาคนก/หงส์/ผีแก้ว/ผีบ้าน/ผีเมืองของชนชาติไท” เป็นต้น ซึ่งข้อมูลจากสหสาขาวิชา รวมทั้งจากทางคติชนและวรรณกรรมจะช่วยตรวจสอบและยืนยันและสะท้อนความเป็นจริงทางสังคมและวัฒนธรรมไท/ไทยได้อย่างน่าเชื่อถือและน่าสนใจ

3. สรุปข้อเสนอแนะ “ชุดโครงการวิจัย” คติชนและวรรณกรรมชนชาติไทอนาคต

จากที่ได้วิเคราะห์และสังเคราะห์มาทั้งหมดข้างต้น พอจะสรุป “ชุดโครงการวิจัยคติชน/วรรณกรรมชนชาติไท” ที่ควรทำต่อไปในอนาคตทั้งนี้โดยมีโครงการย่อยๆ ดังต่อไปนี้

- 1) โครงการรวบรวมข้อมูลคติชนภาคสนามในดินแดนชนชาติไท (โดยเฉพาะไทนอกประเทศ ซึ่งควรทำในรูปโครงการความร่วมมือระหว่างนักวิชาการไทย/ไทย)
- 2) โครงการปริวรรตคติชน/วรรณกรรมชนชาติไท (โดยเฉพาะไทนอกประเทศซึ่งควรทำในรูปโครงการความร่วมมือระหว่างนักวิชาการไทย/ไทย เช่นกัน)
- 3) โครงการวิจัยคติชน/วรรณกรรมชนชาติไทในบริบททางสังคม
- 4) โครงการวิจัยเปรียบเทียบคติชน/วรรณกรรมชนชาติไท
 - เปรียบเทียบโดยใช้ “อนุภาคที่น่าสนใจ” เป็นหลัก
 - เปรียบเทียบโดยใช้ “วรรณกรรมที่รับรู้ร่วมกัน” เป็นหลัก
 - เปรียบเทียบโดยใช้ “กลุ่มชนชาติไทที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน” เป็นหลัก
 - เปรียบเทียบโดยใช้ “ลักษณะคำประพันธ์และขนบในการแต่งวรรณกรรม” เป็นหลัก
 - เปรียบเทียบโดยใช้ “ประเภท” ของคติชน/วรรณกรรม เป็นหลัก
- 5) โครงการเปรียบเทียบสังคมวัฒนธรรมชนชาติไทโดยใช้ข้อมูลจากสหสาขาวิชา
 - เรื่องกำเนิดไท
 - เรื่องความสัมพันธ์ของชนชาติไท
 - เรื่องความคิด ความเชื่อ โลกทัศน์ของคนไท

ฯลฯ

ข้อมูลทางคติชนและวรรณกรรม เป็นข้อมูลที่จะให้แง่มุมที่น่าสนใจทางสังคมวัฒนธรรมเพราะการรับรู้ ตำนาน การเล่าตำนาน การอ่านการฟังเพลงวรรณกรรม การร้องเพลงกล่อมเด็ก การร้องเพลงโต้ตอบระหว่างหญิงชาย การร้องเพลงประกอบพิธีกรรม เหล่านี้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของ “วิถีชีวิตไท” ที่เด็กที่เติบโตมาในวัฒนธรรมไทได้เรียนรู้ ได้ซึมซับให้ “เป็นไท” ดังนั้น หากเราสามารถกรองลักษณะร่วมทางคติชนและวรรณกรรมของคนไทในประเทศต่างๆ รวมทั้งของคนไทยในประเทศไทย เราก็จะสามารถพบรากเหง้าทางวัฒนธรรมหรือลักษณะร่วมทางสังคมวัฒนธรรมของไทยได้ และหากมีการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะร่วมทางสังคมวัฒนธรรมไทยกับข้อมูลประเภทอื่นๆ ซึ่งอาจจะเป็นภาษาไทย ความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา สถาปัตยกรรม หัตถกรรม ผ้าทอ เครื่องจักสาน “ลักษณะไท” ก็คงเป็นภาพที่แจ่มชัดขึ้นในอนาคต

บรรณานุกรม
คติชนและวรรณกรรมของชนชาติไท
(แยกเป็นหนังสือ บทความ และวิทยานิพนธ์)

หนังสือ

- คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. วรรณกรรมล้านนา เล่ม 1-2 . รายงานสัมมนาทางวิชาการ, 26-28 ตุลาคม 2524.
- จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. ของดีอีสาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2520.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. ตำนานพงศาวดารพวน : อุดมการณ์สมานฉันท์ระหว่างเผ่าพันธุ์. มหาสารคาม .
 ภาครวมวิจัย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2540.
- _____. วรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน-ล้านช้าง. อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซต, 2539.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร และคณะ. วิเคราะห์นิทานชาวบ้านอีสานจากสามหมู่บ้าน. มหาสารคาม : ศูนย์ศิลปและ
 วัฒนธรรมอีสาน, 2522
- ชมรมวรรณกรรมอีสาน, ปรีวรรต. ท้าวลิ้นทอง : บทร้อยกรองของกวีอีสาน. พระนคร : ชมรมวรรณกรรมอีสาน, 2527
- ชัยสิริ สมุทวณิช และชลธิรา สัตยาวัฒนา. ตามรอยสวัสดิภาวะ : สาวกำเนิดไท-ลาว เอกสารวิจัยประกอบนิทรรศการ
 ผ้าปักของกลุ่มชนครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มูลนิธิไชยยังลิ้มสกุล, 2540.
- ชำนาญ รอดเหตุภัย. วรรณกรรมไทยลือ : เอกสารนิเทศการศึกษานับที่ 158. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษา
 นิเทศก์ กรมฝึกหัดครู, 2517.
- ดวงเดือน บุญยาว และโอทอง คำอินชู. ผู้เรียบเรียง ; ชาย โพธิ์สีดา และสมชาย นิลอาธิ, ผู้แปล. แนวคิด
 และชีวิตของท้าวสุ่งท้าวเจือง. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม, 2540.
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. การศึกษาเปรียบเทียบคำอุปมาอุปไมยสาวลานนาและผญาเกี่ยวกับอีสาน.
 กรุงเทพฯ : ทบวงมหาวิทยาลัย, 2526.
- _____. บรรณาธิการ. ล้านนาสู่ล้านช้าง. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2536.
- _____. บรรณาธิการ. สงกรานต์ใน 5 ประเทศ : การเปรียบเทียบทางวัฒนธรรม. เชียงใหม่ :
 สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับกรมสารนิเทศกระทรวงการต่างประเทศ, 2539.
- ทวี สว่างปัญญางกูร. ตำนานพื้นเมืองสิบสองพื่นนา. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529.
- ธวัช ปุณโณทก. วรรณกรรมอีสาน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2522.
- _____. วรรณกรรมท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2525.
- ประคอง นิมนานเทมินทร์. ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2517.
- _____. ศึกษาวรรณคดีเรื่องมหาชาติของล้านนาในสภาพที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช,
 2526.

ประคอง นิมมานเหมินท์ และดาว เชิงหวา. ลักษณะสังคมและวิถีชีวิตของคนไทเหนือในเขตใต้คง
 สาธารณรัฐประชาชนจีน ภาพสะท้อนจากวรรณกรรม. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

ประชุมพงศาวดาร เล่ม 9. กรุงเทพฯ : ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, 2507.

ประสพสุข สุขสวัสดิ์, ม.จ., ผู้แปล. ประวัติศาสตร์อาหม. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2536.

ปราณี กุลละวณิชย์. จ้าง : ชนชาติไทในสาธารณรัฐประชาชนจีน. กรุงเทพฯ : ศูนย์ภาษาและวรรณคดีไทย
 คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.

ปรีชา พิณทอง, ผู้บรรณาธิก. ขุนนางอ้าว. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, 2524.

_____ . ธรรมดาสอนโลก. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม , 2513.

_____ . ท้าวฮุ่งหรือเจือง. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม , 2529.

_____ . ผาแดงนางไอ่. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม , 2524.

_____ . รวมวรรณกรรมอีสาน. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม , 2522.

_____ . ย่าสอนหลาน. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม , 2529.

เบ็ลติเยร์, อนาคต, ผู้บรรณาธิก. ภาษาเครือดอก. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 และสถาบันฝรั่งเศสแห่งปลายบุรพาพิศ, 2533.

_____ . คำกลอนขอเชียงตุง. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, 2537.

_____ . เจ้าบุญหลง. เชียงใหม่ : ดาวคอมพิวกราฟิก, 2535.

_____ . ตำนานคำมีล้านนาปฐมมูลมูล. เชียงใหม่ : สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์, 2534.

_____ . ท้าวทกกะมาเมือก. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, 2538.

_____ . วรรณกรรมไทยเขิน. เชียงใหม่ : ดวงกมล, 2529.

_____ . นางผมหอม. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, 2538.

_____ . สุขวันฉะวันหลวง. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, 2536.

_____ . ส้มกละปทุมमुखะ. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, 2532.

_____ . อล่องเจ้าสามลอ. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, 2531.

พระธัมมทัตโตภิกขุ และ พ.ณ. ประมวลบุญมารค. ตำนานต้นผีไทย. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย, 2533.

พิชิต อัครนิจ. การศึกษาเปรียบเทียบธรรมเนียมการตั้งบ้านต่าง ๆ ของล้านนาไทย. เชียงใหม่ : ภาควิชาภาษาไทย
 คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2527.

พิทยลาภพฤฒิยากร. เรื่องวิจารณ์นิทานพื้นบ้านหรือโอเณนาเรื่องพระราม. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2518.

มณี พยอมยงค์. การศึกษาเชิงวิเคราะห์โคลงปทุมสังกา. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
 2529.

_____ . การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณคดีล้านนาไทย เรื่องโครอมรา. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2525.

เรณู วิชาศิลป์, ผู้แปล. พงศาวดารไทอาหม เล่ม 1-2. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2539.

เวณี เพลงเออ, ผู้รวบรวม. ด้วยปัญญาและความรัก : นิทานชาวเมืองเหนือ. กรุงเทพฯ : สยามสมาคม และสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519.

ศรีศักร วัลลิโภดม และปราณี วงษ์เทศ. จ้วง : พี่น้องเผ่าไทยเก่าแก่ที่สุด. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536.

ศรีศักร วัลลิโภดม และสุจิตต์ วงษ์เทศ. ไทยน้อย ไทยใหญ่ ไทยสยาม. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม, 2534.

ศรีสุพร ช่วงสกุล และอาทิตย์ จารุจินดา บรรณานุกรมการศึกษาเกี่ยวกับชนชาติไท. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

ศิราพร ณ ถลาง. การวิเคราะห์ตำนานสร้างโลกของคนไทย : เอกสารเผยแพร่งานวิจัย. นนทบุรี : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2540.

สงวน สุโชติรัตน์. ประชุมตำนานลานนาไทย. พระนคร : โอเดียนสโตร์, 2515.

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นิทานพื้นบ้านล้านนา : เอกสารข้อมูล เล่ม 1-5. เชียงใหม่ : ฝ่ายวิจัยล้านนา สถาบันวิจัยสังคม ร่วมกับคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2532.

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ บัญชีรายชื่อข้อมูลคติชนวิทยา เล่ม 1-2 พ.ศ.2524-27. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2533.

สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ข้างกับชีวิตไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2536.

_____ คติชนเผ่าไท : เอกสารไทยศึกษาหมายเลข 3/2532. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.

สมทรง บุรุษพัฒน์. การเล่นเกมของลาวโง้งที่บางกุ้ง. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2524.

สยามอารยะ : ข้ามสี่พันดอนย่นเบิ่งเมืองลาว. กรุงเทพฯ : สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์, 2537.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. การศึกษาวัฒนธรรมชนชาติไท. กรุงเทพฯ : อรุณสภา, 2538.

_____ ชีวิตไทยชุดบุชาพญาแสน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สวช., 2538.

สิงขร วรรณสัย, ปรีทศน์วรรณคดีล้านนาไทย. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2523.

สิริเพ็ญ พริยะจิตรกรกิจ ; สุกัญญา ภัทราชัย และชอบ ดีสวนโดก. การวิเคราะห์เรื่องจริยศาสตร์ ในวรรณคดีนิทานอีสาน. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2531.

สิลา วีระวงส์, ปรีวรรต. กาพย์กลอนสองฝั่งโขง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้ว, 2537.

_____. ท้าวฮุ่งท้าวเจือง. พระนคร : มิตรไทย, 2486.

_____. นิทานนางตันได. เวียงจันทน์ : กรมวรรณคดี, 2500.

_____. แบบแต่งกอนกาบสารวิลาสินี. เวียงจันทน์ : โรงพิมพ์ไผ่หนาม, 1994.

_____. พงสาวะดานลาว. เวียงจันทน์ : กระทรวงศึกษาธิการ, 2496.

_____. มโหสถ. เวียงจันทน์ : สำนักพิมพ์และจำหน่ายป๊ม ส.ป.ป.ล., 2535.

_____. ยี่ดสิบสอง. เวียงจันทน์ : กรมวรรณคดี, 1974.

สิลา วีระวงส์ และนวน อุเทนศักดิ์ดา. ตำนานขุนบรมราชาธิราช. ม.ป.ท. : หอสมุดแห่งชาติ สปป. ลาว, 2510.

สิลา วีระวงส์, ผู้เรียบเรียง ; สมหมาย เปรมจิตต์, ผู้แปล. ประวัติศาสตร์ลาว. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม, 2539.

สุกัญญา ภัทราชัย, บรรณาธิการ. วรรณคดีท้องถิ่นพินิจ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

สุกัญญา ภัทราชัยและคณะ. องค์ประกอบในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านบ้านบึง อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น.
ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2528.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. คนไทยอยู่ที่นี้ที่อุษาคเนย์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร ร่วมกับศิลปวัฒนธรรม, 2537.

_____. มหากาพย์ของอุษาคเนย์ทั่วสูงทั่วแจ้งวีรบุรุษสองฝั่งโขง. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม, 2538.

สุนันท์ อุดมเวช. วรรณกรรมไทยทรงดำ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี. เพชรบุรี : ภาควิชาภาษาไทย
วิทยาลัยครูเพชรบุรี, 2528.

สุภณ สมจิตศรีปัญญา. ท้าวทักดา มหาสารคาม : ปริดาการพิมพ์

_____. บู้สังกะสา ย่าสังกะสี : จากหนังสือก้อม. มหาสารคาม : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครู
มหาสารคาม, 2535.

เสรีयरโกเศศ. อุปกรณ์รามเกียรติ์. กรุงเทพฯ : บรรณาการ, 2515.

แสวง มาละแถม. คนยอ้ายบ้านดิน : การเคลื่อนย้ายและการตั้งถิ่นฐานของชาวยอในเมืองลำพูน
(พ.ศ.2348-2445). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.

เหยียนเวินเปียน, เจิงเมิง, ผู้เขียน ; สุชาติ ภูมิบริรักษ์, ผู้แปล. นิทาน 'โหล้อ' ในมณฑลยูนนาน.
กรุงเทพฯ : ดี ดี บุคส์, 2535.

อนุสาร อสท. ฉบับสองฝั่งโขง. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2536.

อริยานุวัตร เขมจารีเถระ, พระ, ผู้ปริวรรต. กาพย์พระมนี. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, 2533.

_____. ชนะสันทะยอตคำสอน. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, 2525.

_____. สิทนมโนราห์. มหาสารคาม : อักษรทองการพิมพ์, 2513.

_____. นกกระจอก ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภักดิ์, 2513.

_____. ประวัติศาสตร์ห้า-ซอม. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, 2533.

_____. พระเชตพน. พระนกร : โรงพิมพ์เลี้ยงเสียง, 2512.

_____. พระยาคำทองสอนไพร่. ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภักดิ์, 2513.

_____. พระด็กพระอาม. มหาสารคาม : อักษรทองการพิมพ์, 2518.

_____. มัดคะสงสารเทศนา. มหาสารคาม : อักษรทองการพิมพ์, 2511.

_____. สามันตีปี่สุณ. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, 2528.

_____. สามันสมที่คิด. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, 2527.

_____. สุทธะนุชาดก. มหาสารคาม : อักษรทองการพิมพ์, 2513.

_____. สุพรรณโมกรา. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, 2512.

_____. เสียวสวาด. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, 2525.

_____. ท้าวคำสอน. มหาสารคาม : อักษรทองการพิมพ์, 2512.

อริยานุวัตร เขมจารีเถระ, พระ ; เจริญชัย ชนโพโรจน์ และจารุวรรณ ธรรมวัตร. **ประเพณีและวรรณคดีเก่าอีสาน.**
กรุงเทพฯ : โครงการส่งเสริมหนังสือตามพระราชดำริ, 2525.

อุทิน บุญยาวง. **กำฟ้าขี้หูด.** เวียงจันทน์ : โรงพิมพ์ไผ่หนาม, 1994.

อุดม รุ่งเรืองศรี. **จารีตนิยมในการแต่งวรรณกรรมคร่าวขอ.** เชียงใหม่ : ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529.

_____. **เจ้ายกอม : เรื่องชาชนล้านนา.** เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538.

_____. **วรรณกรรมล้านนา.** เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2526.

Barua, Golap Chandra, trans. and ed. **Ahom-Buranji** Reprinted (1930) Guwahati : Spectrum
Publication, 1985.

Boyle, Roisin O. and Tharisack Phanmathanh, Collectors. **The Great Gourd of Heaven :**

A Selection of The Folk-Tales and Stories of Laos. Vientiane : Vannasin Magazine, 1992.

Finot, Louise. **Recherches Sur La Litterature Laotienne.**

Gogoi, Padmeswar. **Tai-Ahom Religion and Customs** Assam : Publication Board, 1976

Milne, Leslie. **Shans At Home** New york : Paragon Book Reprint Corp., 1970 (1910)

Peltier, Anatole. **Le Roman Classique Lao.** Paris : Public de l'Ecole Francaise d'Extreme
Orient, CLII , 1988.

Tanabe, Shigeharu. **Religious Traditions Among Tai Ethnic Groups : A Selected**

Bibliography. Bangkok : Ayutthaya Historical Study Centre, n.d.

Xay Kaignavongsa and Fincher, Hugh. **Legends of The Lao : A Compilation of**

Legends and Other Folklore of The Lao People. n.p. : Geodata Systems, 1993.

บทความ

- เก๋ม จอง, ผู้เขียน ; พรเพ็ญ ชันตระกูล, แปลและเรียบเรียง. "คนไทยดำและคนไทยขาวใน
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของเวียดนาม : ชื่อนั้นสำคัญไฉน" วารสารมหาวิทยาลัย ศิลปากร
11, 1 (มิ.ย.-พ.ย. 2533) : หน้า 144-171.
- โกกอย, พามีสวอร์, ผู้เขียน ; ธรณี เลิศเลื่อมใส, ผู้แปล. "นิยายน้ำเต้าไทอาหม" วารสารเมืองโบราณ
22, 1 (ม.ค.-มี.ค.2539) : หน้า 117-120.
- จาวรรณ ธรรมวัตร. "ตำนานไทในลุ่มน้ำโขง." ใน วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน. อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซต, 2538.
- เจีย แยน จอง (ยรรยง จิระนคร) "สถานภาพการศึกษาวัฒนธรรมไทลื้อของวิชาการจีน" ใน การศึกษาวัฒนธรรม
ชนชาติไท. กรุงเทพฯ. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2538, หน้า 106-131.
- แซมเบอร์เลน, เจมส์ อาร์. "ความโหดเหี้ยม จากเมืองหม่วย." ใน รวมบทความของสมาคมประวัติศาสตร์. ม.ป.ท.,
2529.
- ดาวเชิงหวา. "วรรณกรรมไทใต้คง." ใน คนไทใต้คง : ไทใหญ่ในยูนนาน. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2538 : หน้า 150-162.
- ดาวเผ่าเหยา. "นิทานในวัฒนธรรมปลุกข้าวของชนชาติไทใต้คง." ใน คนไทใต้คง : ไทใหญ่ในยูนนาน.
กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,
2538 : หน้า 163-173.
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนกุล. "วรรณกรรมมุขปาฐะล้านนาและสิบสองปันนา" เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ
หมายเลข 19 จัดโดยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529.
- ทวี สว่างปัญญางกูร. "ระบบเมืองไทในเวียดนาม" วารสารเมืองโบราณ 17, 3 (ก.ค.-ก.ย.2534) : หน้า 36-41.
- _____ "อักขระและวรรณกรรมของไทดำและไทขาว." ใน เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง
"วัฒนธรรมชนชาติไท : สิบสองจุไท." 19 สิงหาคม 2537. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2537.
- นฤมล เรืองรังษี. "ตุงกับวรรณกรรมพื้นบ้าน." ใน เรื่องเมืองเชียงตุง. เชียงใหม่ : สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์, 2537.
- นววรรณ พันธุเมธา. "เล่าเรื่องลังกาสิบไท." ใน ยูนนาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : วงศ์จร, 2534.
- บรรจบ พันธุเมธา. "ตำนานเมืองเม้า." ใน ยูนนาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : วงศ์จร, 2534.
- บาทยัน อิมสำราญ. "สถานภาพการศึกษาวรรณคดีท้องถิ่น." ใน วรรณคดีท้องถิ่นพินิจ กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- บุญช่วย ศรีวิสุทธิ์. "เจ้าหอขอ." ใน ลื้อ : คนไทยในประเทศจีน (ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2). กรุงเทพฯ : ผดุงศึกษา,
2498.
- _____ "ลังกา 12 ไท." ใน ลื้อ : คนไทยในประเทศจีน (ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2). กรุงเทพฯ :
ผดุงศึกษา, 2498.

บุญช่วย ตรีสวัสดิ์. "วรรณคดีไทยลือ." ใน ลือ : คนไทยในประเทศจีน (ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2). กรุงเทพฯ : ผดุงศึกษา, 2498.

ประคอง นิมมานเหมินท์. "ย่ำขวัญข้าว : ความสัมพันธ์ทางด้านวรรณกรรมและภาพสะท้อนการประนีประนอมของพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิมในล้านนา เชียงตุงและสิบสองพันนา." ใน บทความเสนอการประชุมไทยศึกษานานาชาติครั้งที่ 6. 14-17 ตุลาคม 2539. เชียงใหม่, 2539.

_____ "วรรณกรรมไทจีนเปรียบเทียบกับวรรณกรรมล้านนา" ใน เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องเชียงตุงเชียงตุง, จัดโดยมหาวิทยาลัยพายัพ, 2537.

_____ "วรรณกรรมไทดำ" วารสารภาษาและวรรณคดีไทย 13 (กันยายน 2539) : หน้า 58-64.

_____ "ศิลปวัฒนธรรม 5 เชียง : แม่มุมทางวรรณกรรม." ใน เอกสารประกอบการสัมมนาศิลปวัฒนธรรม 5 เชียง. 1-3 มีนาคม 2537. เชียงราย : สถาบันราชภัฏเชียงราย, 2537.

_____ "สถานภาพการศึกษาคติชนของชนชาติไท : การศึกษาเบื้องต้น" การศึกษาวัฒนธรรมชนชาติไท สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2538

ประเสริฐ ณ นคร. "กบดินเดือน" วารสารภาษาและภาษาศาสตร์ 14, 1 (ก.ค.-ธ.ค.2538) : หน้า 1-4.

_____ "การสร้างโลกตามคติไทอาหม" ใน งานจารึกและประวัติศาสตร์ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2534 : 120-122

เบ็ลติเยร์, อนาคต, ผู้ปริวรรต. "อักษรและวรรณกรรมไทจีน." ใน เสวนาไทศึกษาชุดที่ 1. เชียงใหม่ : โครงการเสวนาไทศึกษา สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2537.

ผิวลาวัน ชิดาจันทร์, ผู้เขียน ; สมชาย นิลอาชี, ผู้แปล. "วรรณคดีอาณาจักรลาว ล้านช้างโดยสังเขป" วารสารมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม 12, 2 (ก.ค. - ธ.ค. 2537) : หน้า 48-76.

พ. สันตุสsek. "ชีวิต-วัฒนธรรม-ประเพณีของไทยทรงดำ (ลาวโซ่ง)" วารสารวัฒนธรรมไทย 8, 6 (สิงหาคม 2511) . หน้า 38-42.

_____ "ชีวิต-วัฒนธรรม-ประเพณีของไทยทรงดำโซ่ง" วารสารวัฒนธรรมไทย 8, 7 (กันยายน 2511) : หน้า 51-56.

"พงศาวดารเมืองล้านช้าง". ใน ประชุมพงศาวดาร เล่ม 2. กรุงเทพฯ : ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, 2506.

"พงศาวดารเหนือ" ใน ประชุมพงศาวดาร เล่ม 2. กรุงเทพฯ : ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, 2506.

พาน ชี รือ, ผู้แปล. "ศิลปะและวรรณคดีพื้นบ้านของชาวจ้วง." ใน ชาวจ้วง. เชียงใหม่ : โครงการศึกษาชนชาติไท ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยพายัพ ร่วมกับศูนย์วิจัยศาสตร์ สภาสังคมศาสตร์ มณฑลกลางสี, 2539.

พานหงษ์, ผู้เขียน ; ผ่างอิงและทองแถม นาถจำนง, ผู้แปล. "ต้นกำเนิดและการเคลื่อนย้ายของชนชาติจ้วงและชนชาติไต (ในมุนนาน)" วารสารเมืองโบราณ 22, 1 (ม.ค. - มี.ค. 2539) : หน้า 9-22.

พุกาน, เจ. เอ็น., ผู้เขียน ; ปราณี วงษ์เทศ, ผู้แปล. "เทวดาและผีของชาวอาหม : แม่มุมหนึ่งของความเชื่อของชาวไทย (ไต) โบราณ." ใน ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม, 2530.

- รัตนพร เศรษฐกุล. "ประวัติศาสตร์เมืองเชียงตุง." ใน เรื่องเมืองเชียงตุง. เชียงใหม่ : สุริวงศ์บุ๊คเซนเตอร์, 2537.
- รุ่งอรุณ ทิมขุนทดเถียร และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. "ผญา และนิทานชาวบ้าน." ใน รายงานการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้าน ชาติพันธุ์ : ศึกษากรณีใหญ่ บ้านโพน
ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2532.
- ลมูล จันทน์หอม. "ภาษาและวรรณกรรมไทลื้อในสิบสองปันนา." ใน สิบสองปันนา. กรุงเทพฯ : สำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2536 : หน้า 63-80.
- "วรรณกรรมลาว : ความสัมพันธ์กับวรรณกรรมไทย". ใน เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ เปิดโลกวรรณกรรม
เพื่อนบ้าน(1). 22-23 กรกฎาคม 2540. กรุงเทพฯ : ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. "ความเชื่อเรื่องแกนในไทยดำ : ศาสดาดั้งเดิมของคนไทย" วารสารเมืองโบราณ 17, 3
(ก.ค. - ก.ย. 2534) : หน้า 12-35.
- ศิริพร ณ ถลาง. "ตำนานข้าวในความเชื่อของชนชาติไท." ใน เอกสารประกอบการประชุมเชิงวิชาการเรื่อง
"ชนชาติไทกับวัฒนธรรมข้าว." 1-2 สิงหาคม 2539. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2539.
- _____. "เจ้าพารา-ปู่ขวัญข้าว : พุทธกับผีในระบบความเชื่อและศาสนาของคนไทเมืองขอนแก่น" ใน
คนไทได้คง : ไทใหญ่ในยูนนาน. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2538, หน้า 109-123.
- สุกัญญา ภัทราชัย. "การปรับเปลี่ยนความเชื่อดั้งเดิมให้เป็นพุทธ : การศึกษาจากวรรณคดีล้านช้าง"
วารสารภาษาและวรรณคดีไทย 11, 1-2 : หน้า 76-88.
- _____. "การศึกษาเปรียบเทียบเพลงและการละเล่นพื้นบ้านภาคเหนือและภาคอีสาน." ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน
: กรณีอีสาน. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2532.
- _____. "ชีวิตชาวบ้านในรูปแต้มอีสาน." ใน จิตรกรรมฝาผนังอีสาน. 2532.
- _____. "นิทานจากเมืองขอนแก่น." ใน หนังสือจังหวัดขอนแก่น ม.ป.ท. : ม.ป.ป.
- _____. "แบบโครงสร้างเพลงกล่อมเด็กภาคอีสาน." วารสารมนุษยศาสตร์ มข. 1, 3 (2523).
- _____. "มองวรรณคดีลาวผ่านลัทธิประวัติศาสตร์" วารสารศึกษาศาสตร์ มข. 13, 1 (2532)
- _____. "เรื่องราวที่ปรากฏในรูปแต้มอีสาน." ใน จิตรกรรมฝาผนังอีสาน. ขอนแก่น : โครงการสำรวจ
และถ่ายภาพจิตรกรรมฝาผนังอีสาน มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2532.
- _____. "เรื่องอ้ายเล็กเก็ก : นิทานคนไทในเวียดนาม" วารสารภาษาและวรรณคดีไทย
9, 1 (พฤษภาคม 2535) : หน้า 75-76.
- _____. "อันเนื่องมาแต่พิธีกรรมผ่านกหัสดีลิงค์" วารสารเมืองโบราณ 16, 3 (ก.ค. - ก.ย. 2533)

- สุนันท์ อุดมเวช. "ผ้าไหมในเวียดนาม." ใน เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง "วัฒนธรรมชนชาติไท : สิบสองจุไท." 19 สิงหาคม 2537. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2537.
- สุมิตร ปิติพัฒน์. "ศาสนาและความเชื่อของไทยดำ." ใน เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง "วัฒนธรรมชนชาติไท : สิบสองจุไท." 19 สิงหาคม 2537. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2537.
- _____. "ศาสนาและความเชื่อของไทยดำ" วารสารเมืองโบราณ 17, 3 (ก.ค. - ก.ย. 2534) : หน้า 42-54.
- สุวรรณา เกรียงไกรเพชร. "ควายกับเสือ : นิทานในสังคมเกษตรกรรม" วารสารภาษาและวรรณคดีไทย 3,3 (ธันวาคม 2529) : หน้า 57-64.
- ทนง ก้วนฉิม, ผู้เขียน ; พรพรรณ จันทโรนานนท์, ผู้แปล. "วรรณกรรมพื้นบ้านของจ้วงโดย สังเขป." ใน จ้วงแห่งมณฑลกวางสี : จีนหรือไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2535.
- หวัง ก้วเสียง "การสืบทอดและการพัฒนาของวรรณกรรมไทลื้อ" เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ หมายเลข 20 จัดโดยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. "วรรณกรรมล้านนาไทย" ล้านนาไทย. อนุสรณ์พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสรณ์สามกษัตริย์. เชียงใหม่, 2526-3527.
- เอี่ยม ทองดี. "คติพื้นบ้านเกี่ยวกับข้าว." ใน ข้าว : วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ : มติชน, 2538.
- Dhawat Poonotoke. "A Comparative Study of Isan and Lanna Thai Literature." In **Thai Literary Traditions**. Bangkok : Chulalongkorn University Press, 1995.
- Gogoi, Puspadhar. "Tai Literature." In **Tai of North-East India**. Assam : Chumphra, 1996.
- Grierson, G.A. "An Ahom Cosmogony" **Journal of the Royal Asiatic Society** 1904
- Milne, Leslie. "Shan Coumogony and The Creation," "Shan Folklore," In **Shans At Home** New York : Paragon Book Reprint Corp , 1970 (1910) : pp. 196-282.
- Pearm, B.R. "Three Shan Legends" **Journal of the Burma Research Society** Vol 22, part 1, 1932 : 23-34.
- Prakong Nimmanahaeminda. "Heroism and Epic Verse-Form : A Study From Lilit Yuan Phai and The Epic of Thao Cheung." In **Thai Literary Traditions**. Bangkok : Chulalongkorn University Press, 1995.
- Siraporn Nathalang. "Tai Creation Myths : Reflections of Tai Relations and Tai Cultures" **Tai Culture** 2, 1 (June 1997) : 56-66.
- Terwiel, B.J. "The Original of Mankind in Ahom Literature : towards a Contextual and Regional Analysis" บทความเสนอในงานสัมมนาเรื่อง "สังคมและวัฒนธรรมกลุ่มผู้พูดภาษาไต" มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 7-8 ธันวาคม 2534.

Zheng Peng. "Art and Literature of The Daile People in Jing Hong, Xihuangbanna, China." In
Proceeding of the 6th International Conference on Thai Studies. 14-17 October 1996.
Chiangmai, 1996.

วิทยานิพนธ์

- กัญญรัตน์ เวชศาสตร์. การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องศรัทธาบุญชัยฉบับต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.
- กัญญา บุรีรัตน์. สังคีตศิลป์ : การวิเคราะห์วิจารณ์เชิงประวัติศาสตร์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2532.
- กิ่งแก้ว เพ็ชรราช. วิเคราะห์นิทานไทยพวนตำบลหาดเลี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย. วิทยานิพนธ์
การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2528.
- กุสุมา ชัยวินิตย์. ศาสนาชาวบ้านในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
ไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2531.
- เกษร สว่างวงศ์. การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องนางมมหมอบ ฉบับล้านนา อีสานและไทยลื้อ. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531.
- โหมสี แสงจิตต์. การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง จันทนาท. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณ
กรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.
- คณิงชัย วิริยะสุนทร. การวิเคราะห์เรื่องขลุ่ยนางอ้วล้านนาท้องถิ่นอีสาน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
จารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532.
- เกรียงวณิช ปัญญาณี. ตัวละครเอกแหวกขนบในวรรณกรรมอีสาน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิจารณ์. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม, 2533.
- จันทิมา อัมฤทธิ์. การศึกษาเรื่องสุพรรณโมกขล้านนาท้องถิ่นอีสาน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
จารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530.
- จารุวรรณ จันทรเกษ. แนวความคิดด้านค่านิยมในวรรณกรรมร้อยกรองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.
- จิราวดี เงินแถบ. หงส์หิน : การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมอีสานและล้านนา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2537.
- เจริญ มาลาโรจน์. วิเคราะห์วรรณกรรมไทยลื้อเรื่องคำขับลังกาสิบหัว. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
จารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529.
- แจ่มจันทร์ สุวรรณรงค์. วิเคราะห์วรรณกรรมกลอนอ่านประเภทนิทานของอีสาน. วิทยานิพนธ์การศึกษา
มหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2528.
- ฉัตรยุพา สวัสดิพงษ์. คำขอเรื่องเจ้าสุวัตร นางบัวคำ. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหา-บัณฑิต สาขาภาษาไทย
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.
- ชัยณรงค์ โคตะนนท์. "อุดมคติเกี่ยวกับผู้นำในวรรณกรรมอีสานประเภทวรรณกรรมคำสอน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม, 2533.

- ชำนาญ รอดเหตุภัย. **วรรณกรรมไทยลือ ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย. ปรินิพนธ์การศึกษา**
มหบัณฑิต สาขาภาษาไทย วิทยาลัยวิชาการศึกษา, 2517.
- ตุนพล ไชยสินธุ์. **ท้าวขี้ควายเงิน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย**
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527.
- ดรรกา วรรณวนิช. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่องกำพร้าหมาดำ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา**
บัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.
- ดุสิตพันธุ์ พจี. **การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่อง ควายสามเขา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา**
และวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540.
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. **วิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่องเจ้าวิฑูรสอนหลานและพระลอสอนโลก.**
ปรินิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2519.
- ทรัพย์สิน ปกิธนะ. **นิทานชาวบ้านผู้ไทย : ศึกษากรณี กิ่งอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร. ปรินิพนธ์**
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม, 2538.
- ชนันท์ เศรษฐพันธ์. **การใช้เรื่องเล่าผีปู่และย่าแสะ : ศึกษาเฉพาะกรณีชาวบ้านป่าจี้. วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยา**
มหบัณฑิต สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิต-วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- ธิดาเพ็ญ เข้มสว่าง. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทย เรื่องธรรมปาละไม้เจ็ดคด. วิทยานิพนธ์**
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2538.
- นงลักษณ์ ชุนทวี. **การศึกษาคุณค่าวรรณกรรมอีสานเสี้ยวรสดี. ปรินิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**
สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-วิโรฒ มหาสารคาม, 2529.
- นฤมล เรืองรังษี. **คำเรียกขวัญลูกแก้ว : การศึกษาด้านรูปแบบและเนื้อหา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**
สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2532.
- นันทพร พวงแก้ว. **การศึกษาเชิงเปรียบเทียบเรื่องพระรถเมรีฉบับต่าง ๆ. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**
สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
- นันทกรก ชันผง. **ลำซิ่ง : ลำกลอนแนวใหม่ของอีสาน. ปรินิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา**
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2537.
- นิตยา จันโทภาสกร. **สิบชาติ : การศึกษาเชิงวิจารณ์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย**
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.
- นิตยา ภักดีบัณฑิต. **มณีนกขัตติ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์. ปรินิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**
สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2532.
- นิภา นิจุสมกิจ. **เปรียบเทียบวรรณคดีเรื่องท้าวสีฐาน (สุรน) ของภาคอีสานกับภาคต่าง ๆ ในประเทศไทยและภาษา**
มอญ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,
2524.

- ประคอง กระแสชัย. **วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่องพรหมจักร : การศึกษาเชิงวิเคราะห์.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. **มหากาพย์เรื่องท้าวบาเจื่อง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- ปรียานุช อนุสุเรนทร์. **การศึกษาวิเคราะห์ดัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลเข้าพรรษาของล้านนา : กรณีศึกษาจาก 4 วัดในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540.
- ผกา ปรีชาญาณ. **จำปาสีตัน : การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมล้านนาไทย อีสานและลาว.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2535.
- พจนีย์ เฟื่องเปลี่ยน. **การศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่องสุวรรณสังข์กุมาร.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532.
- พรทิพย์ สารปรัง. **นิทานพื้นบ้านบ้านมะค่า บ้านนาสีนวน บ้านท่าซอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2540.
- พรพิไล เทพคำ. **เพลงคำเมืองกับวัฒนธรรมชาวล้านนา : วิเคราะห์เนื้อหาเพลงคำเมือง ช่วงมกราคม-ธันวาคม 2537.** วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- พรรณี วันเพ็ญ. **การศึกษาเชิงพิจารณาวรรณกรรมอีสาน เรื่องหน้าผากไกลกะตัน.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527.
- พรสวรรค์ อัมมานนท์. **ตำนานแอ้งนัง : การศึกษาเชิงวิจารณ์.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.
- พระมหาภิรมย์ ถุ่มเพชร. **การศึกษามหาเวสสันดรชาดกฉบับวัดแสนสุขาราม หลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536.
- พระมหาศรียนต์ รัตนพรหม. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่องบัวระวงค์-หงส์อามาตย์** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2538.
- พิชัย ศรีภูไฟ. **สตรีในวรรณกรรมอีสาน.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2532.
- ภิกขุ ไซติกันตะ. **นิยายปรัมปราเรื่องแฉก : วิเคราะห์ความเชื่อตามพงศาวดารล้านช้าง.** วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- มณี พยอมยงค์. **วิเคราะห์และเปรียบเทียบมหากาพย์ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสานและภาคใต้.** วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2519.

- มะลิวัลย์ บุรณพัฒนา. การศึกษาวรรณกรรมคำว้าทางวิทยาคเหนือ. ปรินญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2530.
- โมฬี ศรีแสนยงค์. การสร้างบทละครเรื่องชุลี-นางอ้ว โดยใช้นบละครพันทาง. ปรินญานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2533.
- ยุพิน สุวรรณฤทธิ์. การศึกษาเชิงวิเคราะห์ : วรรณกรรมลาวเรื่อง ไก่แก้ว. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529.
- เยาวลักษณ์ กิตติชัย. ความขัดแย้งในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน. ปรินญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-วิโรฒ มหาสารคาม, 2533.
- รณิ เลิศเลื่อมใส. ปริมาณคดีโทอาหม. ปรินญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2539.
- ระวีวรรณ อินทร์เทียม. เสียวสวาด : การศึกษาเชิงวิเคราะห์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524.
- เรณู อรรถาเมศร์. โลกทัศน์ชาวล้านนาไทยจากวรรณกรรม. ปรินญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2528.
- ธยาศรี หุ่นชนะเสวี. การศึกษาเชิงพิจารณาในทำนชาติกล้านนาไทยเรื่องกำกาดำ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.
- วรปฐมา คำหมู่. การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องนางอุทรา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2535.
- วรมัย ภูลสวัสดิ์. วรรณกรรมมุงปฐะชาวญะ บ้านหลุมโมก ตำบลเมืองคง อำเภอราริโส จังหวัดศรีสะเกษ. ปรินญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2534.
- วรรณศักดิ์จิตร บุญเสริม. การวิเคราะห์วรรณกรรมท้าวฮู่หรือเจือง. ปรินญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2532.
- วิจิตรา ขอนยาง. การศึกษาประเพณีจากวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน. ปรินญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2532.
- วิญญู ผลสวัสดิ์. พิธีกรรมการเลี้ยงมีบรรพบุรุษของชาวผู้ไทยตำบลคำชะอี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร. ปรินญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2536.
- กรชัย แสงสุข. พระเอกในวรรณกรรมคำว้อ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณกรรม ล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2535.
- ศรีสุดา เอื้อนครินทร์. วรรณกรรมพื้นบ้านผู้ไทย ตำบลเรณู จังหวัดนครพนม. ปรินญานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520.

- ศิริพร บางสุด. การศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่องพระกิดพระพาน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531.
- ศิริรัตน์ อาชนะ. สตรีในวรรณกรรมล้านนา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529.
- ศิริวรรณ อ่อนเกตุ. การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องอลองเจ้าสามลอ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2535.
- ศิวาพร วัฒนรัตน์. การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่อง 'นางผมหอม' ฉบับล้านนากับฉบับอีสาน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2532.
- สงวน ศรีอรพิมพ์. ลำญอลยอยหัวดอนตาล. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2534.
- สดศรี ครนน้อย. การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่อง 'ก่ำกาดำ' ฉบับล้านนา อีสานและไทเขิน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.
- สมร เจนจ๊ะ. วิเคราะห์ลำนานาภษิต. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2525
- สมศักดิ์ เล็งสาย. ชื่อบ้านนามเมืองที่ปรากฏในวรรณกรรม เรื่องมาแดงนางไอ่. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2534.
- สันทนา ทิพวงศา. เครื่องดนตรีในวรรณกรรมอีสาน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2535
- สันทนี อาบัวรัตน์. การศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสน. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2528. '
- สุกัญญา เป็นสุข. การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่องแสงเมืองหลวงคำ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2534.
- สุษฤติ เอี่ยมบุตรลบ. การศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่องพญาคันคาก. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532.
- สุชาติพิทย์ สว่างผล. วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านของชาวไทยยวนบ้านคลองน้ำไหล จังหวัดกำแพงเพชร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2531.
- สุนันท์ ศาสตราวหา. การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกาฬะเกษ. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหา-บัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.
- สุนทร วิมัทธ. ผญาของชาวผู้ไทย กิ่งอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2538.

- สุพรรณ ทองคล้าย. ลักษณะร้อยกรองพื้นถิ่นอีสาน. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.
- สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ. สุพรรณและวัชรพล : การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทที่มีต่อสังคม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.
- สุภณ สมจิตศรีบุญญา. โลกทัศน์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากหนังสือก้อม : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านหนองหล่ม อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2530.
- สุภาพร รอดวรรณะ. การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นอีสานเรื่องสินทอง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536.
- สุริยรัตน์ หาญคำ. สุริวงศ์ วรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527.
- สุริยวรรณ เล็กตระกูล. การศึกษาชำระวรรณกรรมล้านนาเรื่องโคลงหงส์มาด้า. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529.
- สุวิทย์ จิตรพลี. คัชนาม การศึกษาเชิงวิเคราะห์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524.
- เสนหา บุญรักษ์. วรรณกรรมคำวของภาคเหนือ. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.
- หทัยวรรณ ไชยะกุล. การสร้างมุขตลกในเรื่องชาขันของล้านนา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.
- อดุภา อัครปิยานนท์. การศึกษามหาเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นอีสาน จากต้นฉบับวัดกลางโคกคือ จังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึก-ภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528.
- อรไท ผลดี. การศึกษาเชิงพิจารณาเนื้อหาชาดกล้านนาเรื่องขุมพูนราชแดงเขียว. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528.
- อรพรรณ ห่องสังวาลย์. วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน เรื่องจำปาสีต้น. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2538.
- อร่ามจิต ชินช่วง. ภาพยนตร์เชิงบั้งไฟ : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเมือง จังหวัดยโสธร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2532.
- อำนวย อุ้นคำเมือง. วิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทย เรื่องโคลงมั่งหว่า. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2523.
- อิรวดี ไตลังคะ. การศึกษาเชิงวิเคราะห์คำสอนพระยามังราย. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่องหงส์หินของเจ้าสุริยวงศ์. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

โอสถ บุตรมาศรี. ภาพสะท้อนของสังคมอีสานจากกลอนลำของหมอลำเคน ดาเหลา. ปรินุณยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2538.

Koret, Peter. **Whispered So Softly It Resounds Through The Forest, Spoken So Loudly It Can
Hardly Be Heard ; The Art of Parallelism in Traditional Lao Literature** Thesis (Ph.D.
(Literature)), The University of London, 1994.

ภาคผนวก

ตัวอย่างสารบัญของวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาวรรณกรรมในเชิงวรรณคดี

สารบัญ
วิทยานิพนธ์ เรื่อง
“สุริวงศ์” วรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ฉ
ABSTRACT	จ
กิตติกรรมประกาศ	ซ
สารบัญ	ฅ
สารบัญตาราง	ท
บทที่	
1. บทนำ	1
ความสำคัญของเรื่องที่วิจัย	1
ความมุ่งหมายในการวิจัย	12
สมมติฐานในการวิจัย	12
ขอบเขตของการวิจัย	13
วิธีการศึกษาวิจัย	15
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	16
ข้อตกลงเบื้องต้น	16
งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง	18
2. “สุริวงศ์” ประวัติความเป็นมาและเนื้อเรื่องโดยสังเขป	21
ภูมิหลังของวรรณกรรมเรื่องสุริวงศ์	21
ชื่อเรื่อง	30
สมัยที่แต่ง	31
ผู้แต่ง	35
จุดมุ่งหมายในการแต่ง	37
ความแพร่หลายของเรื่อง	38
เนื้อเรื่องโดยสังเขปสุริวงศ์ฉบับภาคอีสาน	44
สุริวงศ์ฉบับอุดร (ฉบับหลัก)	44
สุริวงศ์ฉบับขอนแก่น	53
สุริวงศ์ฉบับหล่มเก่า	56
สุริวงศ์ฉบับหล่มสัก	60
สุริวงศ์ฉบับนครพนม	61

บทที่	หน้า
ลักษณะร่วมของสุริวงศ์ฉบับภาคอีสานทั้ง 5 ฉบับ	66
เนื้อเรื่องโดยสังเขปสุริวงศ์ฉบับภาคเหนือ	66
สุริวงศ์ฉบับวัดภูค่า จังหวัดเชียงใหม่	66
ลักษณะร่วมกันของสุริวงศ์ฉบับหลักกับฉบับภาคเหนือ	71
ลักษณะต่างกันของสุริวงศ์ฉบับหลักกับฉบับภาคเหนือ	72
3. ลักษณะตัวอักษรและอักษรวิธีที่ปรากฏในเรื่องสุริวงศ์ฉบับภาคอีสาน	79
ประวัติความเป็นมาของอักษรไทยน้อย	79
ลักษณะอักษรที่ปรากฏในเรื่องสุริวงศ์	89
รูปพยัญชนะ	89
รูปสระ	89
อักษรพิเศษ	104
เครื่องหมายต่างๆ	108
ตัวเลข	111
อักษรวิธีของอักษรไทยน้อย	112
การประสมอักษร	113
การใช้สระบางรูปที่ต่างจากอักษรวิธีของอักษรไทยปัจจุบัน	120
การใช้พยัญชนะบางรูปที่ต่างจากอักษรวิธีของอักษรไทย	120
วิธีเขียนพิเศษ	124
คำพิเศษ	124
ตัวอย่างการเขียนและการสะกดการันต์อักษรไทยน้อย	125
4 การวิเคราะห์เรื่องสุริวงศ์ในเชิงวรรณกรรม	130
ธรรมเนียมนิยมในการแต่ง	130
มีโครงสร้างอย่างเป็นแบบแผน	131
มีการบรรยายหรือพรรณนาอย่างเข้าแบบ	138
ลักษณะคำประพันธ์	149
ลักษณะคำประพันธ์ในวรรณกรรมร้อยกรองของอีสาน	149
ลักษณะคำประพันธ์ที่ปรากฏในเรื่องสุริวงศ์	171
แก่นของเรื่อง	176
โครงเรื่อง	180
ฉาก	185

บทที่

	หน้า
ฉากป่า	186
ฉากบ้านเมือง	190
ฉากห้องน้ำ	194
ฉากสมรภูมิ	196
ฉากบนสวรรค์	197
ตัวละคร	198
แผนภูมิตัวละคร	199
จำแนกตัวละครตามลักษณะและพฤติกรรม	202
ลักษณะตัวละคร	229
กลวิธีในการประพันธ์	233
กลวิธีในการดำเนินเรื่อง	233
กลวิธีในการใช้ภาษา	241
การประเมินคุณค่าทางวรรณศิลป์	260
ศิลปะในการใช้ภาษา	261
รสวรรณคดี	288
5 การศึกษาวิเคราะห์เรื่องสุริวงศ์เชิงสังคม	307
ค่านิยมของสังคม	309
ประเพณี	320
ความเชื่อ	370
ลักษณะสังคมและการปกครอง	387
คติธรรมและคำสั่งสอน	396
ศิลปะการดนตรีและธรรมชาติท้องถิ่น	398
6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	435
บทสรุป	435
ข้อเสนอแนะ	439
บรรณานุกรม	440
ภาคผนวก ก.	455
ภาคผนวก ข.	463
ภาคผนวก ค.	481
อภิธานศัพท์	485
ประวัติการศึกษา	536

สารบัญ
วิทยานิพนธ์ เรื่อง

หงส์หิน : การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมอีสานและล้านนา

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ผ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (Abstract)	ง
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
บทที่	
1. บทนำ	
ความสำคัญของเรื่องการวิจัย	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย	4
สมมติฐานในการวิจัย	4
ขอบเขตของการวิจัย	4
วิธีการศึกษาวิจัย	4
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
ข้อตกลงเบื้องต้น	7
แหล่งข้อมูล	10
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	10
2. ประวัติความเป็นมาเรื่องหงส์หินหรือหงส์ผาคำฉบับล้านนาและอีสาน	
โดยสังเขป	
ฉบับล้านนา	
ภูมิหลัง	11
ประวัติผู้แต่งและปีที่แต่ง	12
ลักษณะคำประพันธ์	14
ความแพร่หลายของเรื่อง	18
เนื้อเรื่องย่อ	20
ฉบับอีสาน	
ลักษณะคำประพันธ์	28
เนื้อเรื่องย่อ	30

บทที่	หน้า
3. ลักษณะตัวอักษรและอักษรวิธีที่ปรากฏในเรื่องหงส์หินฉบับอีสาน	
ประวัติอักษรธรรมอีสาน	36
รูปพยัญชนะ	38
รูปสระ	46
รูปตัวเลข	50
รูปเครื่องหมายต่างๆ	51
อักษรวิธีพิเศษ	56
4. วิเคราะห์และเปรียบเทียบเรื่องหงส์หินในเชิงวรรณศิลป์	
ธรรมเนียมในการแต่ง	57
ลักษณะของเรื่อง	66
แก่นของเรื่อง	67
โครงเรื่อง	71
ตัวละคร	75
ฉาก	92
อนุภาคในเรื่องหงส์หิน	98
การประเมินค่าในเชิงสุนทรียภาพ	106
5. วิเคราะห์และเปรียบเทียบเรื่องหงส์หินในเชิงสังคม	
ความเชื่อ	132
ประเพณี	149
ค่านิยม	160
สภาพสังคม	166
หลักธรรมคำสอน	171
6. บทสรุปและข้อเสนอแนะ	177
บรรณานุกรม	179
ภาคผนวก ก.	183
ภาคผนวก ข.	188
ภาคผนวก ค.	193
ประวัติการศึกษา	226

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง “การประเมินสถานภาพไทศึกษา : คติชาวบ้านและวรรณกรรม” สำเร็จลงได้ด้วยการอนุเคราะห์จากผู้รู้หลายท่าน ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ประคอง นิมมานเหมินท์ ผู้ให้คำปรึกษา คำแนะนำ และข้อเสนอแนะต่างๆ อันทำให้งานวิจัยนี้ครบถ้วนสมบูรณ์ขึ้น และขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์จาวรรณ ธรรมวัตร ผู้ช่วยเกื้อกูลให้ข้อมูลเกี่ยวกับรายชื่อและบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, อาจารย์ชนันท์ เศรษฐพันธุ์ ผู้ช่วยรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับรายชื่อและบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ทางด้านล้านนาคดีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, และคุณอัมพร อุไรชตมาศ ผู้ช่วยรวบรวมข้อมูลและวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมชนชาติไทจากห้องสมุดของสถาบันการศึกษาต่างๆ ในส่วนกลาง นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ผู้กรุณาให้หนังสือ *Tai of North-East India* และกรุณาแนะนำให้ไปสัมภาษณ์ คุณสมปอง ไตตุมแก่น ชาวไทเมา ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวรรณกรรมไทใหญ่ ผู้วิจัยขอขอบคุณ คุณสมปอง ไตตุมแก่น ไว้ ณ ที่นี้ด้วย และขอขอบพระคุณ อาจารย์ยอนาโตล เบิลติเยร์ ที่ได้กรุณาให้ความรู้และมอบวรรณกรรมไทเงินให้หลายเล่ม

ผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยเฉพาะ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ วิจารณ์ พานิช ที่เห็นคุณค่าของงานวิจัยทางด้านไทศึกษา และเห็นความสำคัญของข้อมูลทางด้านคติชาวบ้านและวรรณกรรม ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการที่ สกว. ได้สนับสนุนให้เกิดการประเมินสภาพและประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับคติชาวบ้านและวรรณกรรมของชนชาติไทในครั้งนี้ จะเป็นก้าวหนึ่งที่จะนำไปสู่ความลุ่มลึกและกว้างขวางในการวิจัยวัฒนธรรมชนชาติไทต่อไปในอนาคต

ศิวพร ณ อดาส